

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

**BULGARİSTAN KIRCAALI TÜRKLERİNİN DİL DURUMU -
TOPLUMDİLBİLİMSEL BİR İNCELEME**

Hazırlayan
Kadir YALINKILIÇ

Danışman
Doç. Dr. Özen YAYLAGÜL

Doktora Tezi

Samsun, 2013

Ondokuzmayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

**BULGARİSTAN KIRCAALİ TÜRKLERİNİN DİL DURUMU -
TOPLUMDİLBİLİMSEL BİR İNCELEME**

Hazırlayan
Kadir YALINKILIÇ

Danışman
Doç. Dr. Özen YAYLAGÜL

Doktora Tezi

Samsun, 2013

KABUL VE ONAY

Kadir YALINKILIÇ tarafından hazırlanan “**Bulgaristan Kırcaali Türklerinin Dil Durumu – Toplumdilbilimsel Bir İnceleme**” başlıklı bu çalışma 07 / 06 / 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Yavuz DEMİR

Üye: Doç. Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ

Üye : Doç. Dr. Özen YAYLAGÜL

Üye: Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN

Üye: Yrd. Doç. Dr. Müfit ŞENEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

__/__/__

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım doktora tezinin, proje aşamasından sonuçlanmasına kadarki süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özen ile riayet ettiğimi, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu taahhüt ederim.

.../.../20...
İmza

Kadir YALINKILIÇ

ÖZET

Öğrencinin Adı-Soyadı	Kadir YALINKILIÇ
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Danışmanın Adı-Soyadı	Doç. Dr. Özen YAYLAGÜL
Tezin Adı	Bulgaristan Kırcaali Türklerinin Dil Durumu–Toplumdilbilimsel Bir İnceleme

Bu çalışmada Bulgaristan’da tarihsel azınlık konumundaki Türklerin öznel etnikdilsel canlılık algıları ile dil kullanımları, kişisel ve duygusal etkinliklerindeki dil seçimleri ile Türkçe ve Bulgarcaya yönelik dilsel tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın yapılması için en önemli neden, bu konu başlığı altında, göçmen azınlık durumundaki Türklerin etnikdilsel canlılığına ilişkin alanyazınında belirli çalışmaların bulunması ancak tarihsel azınlık konumundaki Türklerin etnikdilsel canlılığına ilişkin yeterince çalışmanın olmamasıdır. Bu amaçla, Bulgaristan’da Türklerin yoğun olarak yaşadıkları Kırcaali bölgesi araştırma sahası olarak belirlenmiştir.

Çalışma esas itibariyle tarama (survey) tekniğine dayalı betimsel bir araştırmadır. Araştırmanın katılımcı kümesini Bulgaristan’ın Kırcaali ilinde yaşayan farklı yaş, cinsiyet ve meslek gruplarından seçilen toplam 259 kişi oluşturmaktadır.

Araştırma bulguları Kırcaali’de Türkçenin %90 düzeyinde bir dilsel sürdürüm etkisi taşıdığını, dolayısı ile Türkçenin tarihsel süreç içerisinde uğradığı yoğun baskılara rağmen bu bölgedeki dilsel canlılığının halen yüksek olduğunu göstermiştir. Katılımcıların öznel etnikdilsel canlılık algıları bağlamında, Türkçenin Kırcaali’deki dilsel canlılığını arttıran etmenlerin başında demografik (Türkçe=4,90, Bulgarca=3,80) ve konumsal etmenlerin (Türkçe=5,02 Bulgarca=4,54) geldiği görülmüştür. Buna karşılık, kurumsal destek etmenleri bağlamında Türkçe yeterli desteği bulamadığı için Bulgarca karşısında daha düşük bir dilsel canlılık seviyesinde kalmıştır (Türkçe=3,93, Bulgarca=5,56). Katılımcıların Türkçenin öznel etnikdilsel canlılığına yönelik görüşleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t(257)=,373$, $p. > 0,05$). Ancak Bulgarcanın dilsel canlılığına ilişkin değerlendirmede kadınlar lehine anlamlı bir farklılık elde edilmiştir ($t(257)=3,903$, $p. < 0,05$). Yaş faktörünün bu araştırmada dilsel canlılık üzerinde etkili olmadığı, istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olmasa da 45

yaş üzeri gruptaki katılımcıların diğer yaş grubundakilere göre Türkçenin dilsel canlılığını daha yüksek algıladıkları saptanmıştır.

Araştırma bulguları Türkçenin Kırcaali’de halen en etkili iletişim dili olduğunu ve öznel etnikdilsel canlılık algısının katılımcıların dilsel davranışlarına Türkçe lehine olumlu olarak yansıdığını göstermiştir. Bu durum, tarihsel azınlık durumundaki Türkler ile göçmen azınlık durumundaki Türklerin öznel etnikdilsel canlılık algıları arasındaki farklılığı yansıtması açısından önemlidir. Bu araştırma ile elde edilen veriler, daha geniş bir örnekleme ve farklı ülkelerde karşılaştırmalı yeni araştırmaların yapılmasının önemini açığa çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan Türkleri, Kırcaali, etnikdilsel canlılık, dil durumu, Türkçe

ABSTRACT

Student's Name and Surname	Kadir YALINKILIÇ
Department's Name	Turkish Language and Literature
Name of the Supervisor	Doç. Dr. Özen YAYLAGÜL
Name of the Thesis	The Language Situation Of Bulgaria Kardzhali Turks - A Sociolinguistic Investigation

In this study, the relation between the perceptions of subjective ethnolinguistic vitality of the Turks who are ethnically minor in the history and language use, and the relation between language selection in personal and emotional activities and their linguistic attitudes toward Turkish and Bulgarian language are examined. The main reason to conduct this study, under the title of this topic, is the presence of some studies related to the ethnolinguistic vitality of Turks as an immigrant minority group while there is not enough study related to the ethnolinguistic vitality of Turks as an historical minority group. For this purpose, the city Kardzhali where the Turks are located intensively is identified as research area.

The study is, basically, a descriptive research based on scanning (survey) technique. The population of the study is composed of 259 people from different age groups, different genders and different occupational groups who live in Kardzhali in Bulgaria.

The findings show that the Turkish language has 90% of language maintenance in Kardzhali, therefore, despite the heavy pressures put on Turkish language throughout the history, the linguistic vitality in this area is still high. In context of the perception of ethnolinguistic vitality of the participants, it seemed that the demographics (Turkish=4,90, Bulgarian=3.80) and spatial factors (Turkish=5,02 Bulgarian=4,54) come first within the factors that increase the linguistic vitality. In contrast, in context of institutional support factors, Turkish, because of not having enough support, was seemed to have a lower level of linguistic vitality compared to Bulgarian language (Turkish=3.93, Bulgarian=5.56). Participants' views toward the subjective, ethnolinguistic vitality of Turkish language does not show a significant difference by gender ($t(257) = 3.903, p. < 0.05$). However, a significant difference was obtained on behalf of women in the assessment related to the linguistic vitality of Bulgarian language ($t(257) = 3.73, p. > 0.05$). It was determined that, in this study, the age factor

does not affect the linguistic vitality, and although there is not a statistically significant difference, the participants over 45 years perceive the linguistic vitality of Turkish higher compared to the other age groups.

Research findings show that Turkish is still the most effective communication language and the perception of ethnolinguistic vitality reflects on the linguistic behaviours of participants positively on behalf of Turkish. This result, in terms of showing the difference between the perceptions of Turks as an immigrant minority group and Turks as an historical minority group, is important. The data obtained in this study shows the importance of conducting more comparative studies in a larger research sample and in different countries.

Key Words: Turks in Bulgaria, Kardzhali ethnolinguistic vitality, language situation, Turkish

ÖNSÖZ

Azınlık dilleri, baskın grupların izledikleri politikalar nedeniyle birçok açıdan çoğunluk dilleri karşısında savunmasız konumda bırakılmaktadır. Bu durum azınlık dillerinin canlılık seviyelerini düşürmekte ve zamanla bu dillerin ölmesine neden olmaktadır. Dünyada şu an için konuşulan dillerin yarısından fazlasının ölme riski taşıdığı ve yakın gelecekte dünyada sınırlı sayıda dilin konuşulacağı bilinmektedir. Bu durum, dilsel ve biyo-kültürel çeşitlilik açısından dünya için önemli bir risk oluştururken, dilbilimcilerin ve belirli kuruluşların dillerin korunmasına yönelik ilgilerini bu noktada birleştirmiştir.

İki ya da çokdilli bağlamlarda azınlık ve çoğunluk dilleri arasındaki etkileşimin boyutunu anlamak ve azınlık dillerinin çoğunluk dilleri karşısındaki durumunu betimlemek son dönem toplumdilbilimsel çalışmaların önem verdiği konulardan biri olmuştur. Bu araştırmada Balkan coğrafyasında uzun yıllardır tarihsel azınlık konumunda yaşayagelen Türk azınlığın Bulgaristan Kırcaali'deki dilsel canlılık durumu belirlenmeye çalışılmıştır. **“Bulgaristan Kırcaali Türklerinin Dil Durumu – Toplumdilbilimsel Bir İnceleme”** başlıklı bu çalışma doktora tezi olarak hazırlanmıştır.

Çalışma, giriş, ardından dört bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Girişte çalışmanın problem durumuna, problem tümcesine, alt problemlere, araştırmanın önemine ve tanımlara yer verilmiştir. Birinci bölümde, aynı zamanda araştırmanın çalışma sahası olan Bulgaristan ile ilgili genel ve Kırcaali ile ilgili özel bilgiler açıklanmıştır. Bu bölümde, etnikdilsel canlılığın belirlenmesinde nesnel verilere duyulan gereksinime bağlı olarak, Bulgaristan geneli ve Kırcaali özelindeki tarihsel Türk azınlığa ilişkin sosyo-tarihsel, demografik ve kurumsal destek boyutundaki açıklayıcı bilgiler ile birlikte çalışmanın temel kuramsal boyutunu oluşturan iki ya da çokdilli ortamlardaki dilsel çıktılarını ve etnikdilsel canlılık kuramının ayrıntılarına değinilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal boyutunu destekleyen alanyazınındaki makale, yüksek lisans ve doktora tezi düzeyindeki çalışmalar tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemi, veri toplama araçları ve verilerin çözümlenmesine ilişkin süreçler açıklanmıştır. Dördüncü bölümde veri toplama

araçlarının sağladığı bulgular ve yorumlara değinilmiş, son kısımda ise bulgular ve yorumlara bağlı olarak sonuç gözlemlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın her aşamasında rehberlik ve katkılarından dolayı danışman hocam Doç. Dr. Özen YAYLAGÜL'e, yönlendirici ve cesaretlendirici katkılarıyla Doç. Dr. Bekir ŞİŞMAN ve Yrd. Doç. Dr. Müfit ŞENEL'e, sadece akademik değil tüm dayanışma duygularıyla yanımda olan Prof. Dr. Kutlay YAĞMUR'a, veri toplama aşamasında bilmediğim bir coğrafyada hep oradaymışım gibi hissetmemi sağlayan değerli büyüğüm Selyahidin KARABAŞHEV'e, bu zahmetli sürecin moral kaynakları olan aileme ve Gamze SEMİZ'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Kadir YALINKILIÇ

Samsun

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1
1.Problem Durumu.....	1
2. Problem Tümcesi.....	8
3. Alt Problemler.....	8
4. Araştırmanın Önemi.....	9
5. Tanımlar.....	10
BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	11
1.1.Tarihsel Süreç İçerisinde Bulgaristan Türkleri.....	11
1.1.1. Bulgar Prenslığı Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908).....	12
1.1.2. Krallık ve Çeşitli Parti İktidarları Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908-1944).....	14
1.1.3. Komünist Yönetim Döneminde Bulgaristan Türkleri (1944–1989).....	15
1.1.4. Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri (1989-....).....	16
1.2. Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi ve Türkçenin Eğitimi.....	20
1.2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Türk Eğitimi.....	20
1.2.2. Tanzimat Dönemi Türk Eğitimi.....	21
1.2.3. Prenslık Döneminde Türk Eğitimi (1878-1908).....	22
1.2.4. Krallık Döneminde Türk Eğitimi (1908-1944).....	23
1.2.5. Komünizm Döneminde Türk Eğitimi.....	25
1.2.6. Demokratik Dönemde Türk Eğitimi (1989-....).....	26
1.3. Bulgaristan’da Türk Basın Tarihi.....	27
1.4. Dil, Toplum ve Kimlik.....	29
1.4.1. Dil ve Toplum.....	29
1.4.2. Dil ve Kültür.....	31
1.4.3. Dil ve Kimlik.....	33
1.5. İkidillilik.....	36
1.5.1. İki değişkelilik (Diglossia).....	40
1.6. İkidilli Bağlamlardaki Dilsel Çıktılar.....	41
1.6.1. Dil Kullanımı.....	42
1.6.2. Toplumsal Cinsiyet ve Dil Kullanımı.....	47
1.6.3. Dilsel Tutum.....	49
1.6.4. Dil Seçimi.....	51
1.6.5. Dilsel Kayma, Dilsel Sürdürüm ve Dil Ölümü.....	51
1.7. Sosyal Kimlik Kuramı.....	57
1.8. Etnikdilsel Canlılık Kuramı.....	59

1.8.1. Öznel Etnikdilsel Canlılık.....	63
1.8.2. Etnikdilsel Canlılık Kuramına Yönelik Eleştiriler.....	65
İKİNCİ BÖLÜM: İLGİLİ ALANYAZINI	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM.....	76
3.1. Araştırmanın Yöntemi	76
3.2. Katılımcı Grup.....	76
3.3. Veri Toplama Araçları	77
3.4. Süreç.....	79
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	79
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR.....	80
4.1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular.....	80
4.2. Türkçe-Bulgarca Dilsel Yeterlik Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	81
4.3. Kimlik ve Dil İlişisine Ait Bulgular.....	83
4.4. Farklı Kişilerle Dil Kullanımına İlişkin Bulgular	86
4.5. Farklı Kişilerin Katılımcılarla Kullandıkları Dile İlişkin Bulgular	90
4.6. Kişisel ve Duygusal Etkinliklerdeki Dil Kullanımına İlişkin Bulgular.....	92
4.7. Dil Seçimine İlişkin Bulgular	98
4.8. Türkçe-Bulgarca Dil Tutumlarına İlişkin Bulgular.....	101
4.9. Öznel Etnikdilsel Canlılık Bağlamında Demografik Etmenlere İlişkin Bulgular.....	109
4.10. Öznel Etnikdilsel Canlılık Bağlamında Konum Etmenlere İlişkin Bulgular.....	110
4.11. Öznel Etnikdilsel Canlılık Bağlamında Kurumsal Destek Etmenlere İlişkin Bulgular.....	112
SONUÇ VE TARTIŞMALAR.....	115
1. Türk Katılımcıların Kimlik ve Anadili Tanımlamaları.....	115
2. Dil Kullanımları-Dil Seçimlerine İlişkin Sonuç Gözlemleri.....	116
3. Türk Azınlığın Dil Tercihlerine İlişkin Sonuç Gözlemleri.....	117
4. Dilsel Tutumlara İlişkin Sonuç Gözlemleri	118
5. Etnikdilsel Canlılığa İlişkin Sonuç Gözlemleri.....	119
6. Sonuç Gözlemleri.....	121
KAYNAKÇA.....	122
EKLER.....	136

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Toplumdilbilim ve İlişkili Olduğu Bilim Dalları	2
Tablo 2. Devlet ile Birey Arasında Üst-Alt Kimlik İlişkileri	5
Tablo 3. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç/Sınırdan Türkiye'ye Giriş Yapan Göçmenlerin Sayıları	16
Tablo 4. 2001-2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Bulgaristan ve Kırcaali Nüfusu....	18
Tablo 5. 2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Kırcaali İlindeki Kentsel ve Kırsal Nüfus	18
Tablo 6. 2001-2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Kırcaali İlindeki Nüfusun Yaş Özellikleri.....	18
Tablo 7. 2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Nüfusun Etnik Grup ve Anadili Dağılımı.....	19
Tablo 8. 2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Kırcaali'deki Etnik Grupların Dağılımı.	19
Tablo 9. Krallık Dönemi Türk Okullarının Durumu 1908-1912	23
Tablo 10. İki değişkelilik ve ikidillilik.....	41
Tablo 11. Dil Planlamasının Süreçleri	45
Tablo 12. Dil Seçimini Etkileyen Faktörler.....	51
Tablo 13. İç Gruba ve Dış Gruba Etnik Merkezci Yaklaşımlar	59
Tablo 14. Fransa'da Yaşayan Türklerin Türkçenin Dilsel Canlılığına İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Oranları	68
Tablo 15. Hollanda'da Yaşayan Türklerin Türkçenin Dilsel Canlılığına İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Oranları	69
Tablo 16. Avustralya'da Yaşayan Türklerin Türkçenin Dilsel Canlılığına İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Oranları	70
Tablo 17. Öznel Etnikdilsel Canlılık Sormacasındaki Soruların Üç Farklı Etmene Göre Dağılımı	78
Tablo 18. Katılımcıların Kişisel Özellikleri	80
Tablo 19. Katılımcıların Kendilerini Ait Hissettikleri Etnik Kimliğe İlişkin Yüzde ve Sıklık Tablosu.....	84
Tablo 20. Katılımcıların Belirttikleri Anadillerine İlişkin Yüzde ve Sıklık Tablosu	84
Tablo 21. Potansiyel ve Belirtilen Anadili Arasındaki Fark	86
Tablo 22. Farklı Kişilerle Dil Kullanımına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları.....	87
Tablo 23. Farklı Kişilerle Dil Kullanımına İlişkin Ki Kare Testi Sonuçları.....	88
Tablo 24. Farklı Kişilerin Katılımcılara Karşı Dil Kullanımlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları.....	90
Tablo 25. Kişilerin Katılımcılara Karşı Dil Kullanımlarına İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları	91
Tablo 26. Kişisel Etkinliklerdeki Dil Kullanımlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları	92
Tablo 27. Kişisel Etkinliklerdeki Dil Kullanımlarına İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları ..	93
Tablo 28. Duygusal Etkinliklerdeki Dil Tercihine İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları	96

Tablo 29. Duygusal Etkinliklerdeki Dil Tercihine İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları.....	97
Tablo 30. Türkçe-Bulgarca Dil Seçimine İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları.....	99
Tablo 31. Türkçe-Bulgarca Dil Seçimine İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları.....	100
Tablo 32. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Dil Tutumlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları	103
Tablo 33. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Dil Tutumlarına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları	104
Tablo 34. Katılımcıların Dil Tutumlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları.....	107
Tablo 35. Katılımcıların Dil Tutumlarına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları.....	108
Tablo 36. Demografik Etmenlere İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Ortalamaları	110
Tablo 37. Konum Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri Ortalamaları	111
Tablo 38. Kurumsal Destek Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri Ortalamaları .	112
Tablo 39. Katılımcıların Türkçenin ve Bulgarcanın Etnikdilsel Canlılığına İlişkin Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre İlişkisiz T Testi Sonuçları.....	113
Tablo 40. Katılımcıların Yaşlarına Göre Sayıları, Ortalamaları ve Standart Sapmaları	114
Tablo 41. Katılımcıların Türkçenin ve Bulgarcanın Etnikdilsel Canlılığına İlişkin Öznel Değerlendirmelerinin Yaşa Göre ANOVA Testi Sonuçları	114

ŞEKİLLER VE GRAFİK LİSTESİ

Şekil 1. Toplumsal İkidillilik Biçimleri.....	38
Şekil 2. Ölçünlü Dil ve Bölgesel Diller	46
Şekil 3. Birinci Dil Topluluğunun Dil Gücü.....	61
Şekil 4. Etnikdilsel Canlılık Etmenleri	63
Şekil 5. Etnikdilsel Canlılık ve Dilsel Davranışlara Etkisi.....	64
Grafik 1. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Dilsel Yeterlik Düzeyleri	81
Grafik 2. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Algısal Dil Becerilerindeki Yeterlik Düzeyleri	82
Grafik 3. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Anlatımsal Dil Becerilerindeki Yeterlik Düzeyleri	83

GİRİŞ

Çalışmanın giriş kısmında problem durumu, problem tümcesi, alt problemler ile araştırmanın önemi açıklanmış ve araştırma kapsamında belirleyici olan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

1. Problem Durumu

Toplumsal süreçler ve bu süreçlere bağlı olarak gelişen toplumsal davranışlar, toplumbilimsel yöntemlerle değerlendirilmeyi gerekli kılar. Dilin toplumsallaşmayı sağlayan en önemli dizgelerden biri olduğu kabul edildiğinde, dil ve toplum arasındaki ilişkiyi ve belirli iletişim durumlarında gerçekleşen dilsel kullanım ve dilsel değişimleri anlamlandırabilmek için toplumbilimin ve dilbilimin kesişme noktasını oluşturan toplumdilbiliminden yararlanmak gerekir.

Toplumdilbilimsel bir çalışmanın temel amacı dil ve toplum ilişkisini betimlemektir (Holmes 2001: 1). Bu anlamda dil ve toplum terimlerinin tanımlanması böylesi bir çalışmada yapılması gereken ilk iş olmalıdır. Toplumu, “genel olarak, ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup” şeklinde tanımlayabiliriz (Marshall 2009: 732).

Bir toplumdan bahsedildiğinde, bu toplumun içinde gerçekleşen iletişim durumları da dikkate alınmalıdır. Toplum içi iletişimi sağlayan en önemli sistem ise dildir ve toplumun farklı katmanları düşünüldüğünde iletişimi sağlayan dilin farklı değişkelerinden söz edilebilir. Yağcıoğlu'nun (2003) aktardığına göre toplumdilbilim, oluşan bu değişik dil değişkelerinin özelliklerini, işlevlerini ve onları kullanan kişilerin birbirlerini etkileyerek değişkeleri değişime uğratmalarını ve dil değişkelerinin kendi aralarındaki etkileşmelerini inceler.

Alanlar arası bir bilim dalı olarak toplumdilbilim için, bu konumdaki diğer bilim dallarında da görüldüğü gibi, farklı adlandırmalar bulunmaktadır. İmer'in (1990: 16) de belirttiği gibi, toplumdilbilim (sosyolengüistik) teriminin yanında dil toplumbilimi (dil

sosyolojisi), toplumsal dilbilim (sosyal lengüistik), toplumbilimsel dilbilim (sosyolojik lengüistik) gibi değişik adlandırmalar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu durumun bir kavram karmaşası yarattığı açıktır. Ancak, bazı araştırmacılar toplumdilbilimin toplumla ilgili dilsel bir çalışma, dil sosyolojisinin ise dille ilgili toplumsal bir çalışma olması nedeniyle bu tür kavramların birbirine karıştırılmaması gerektiğini vurgulamışlardır (Wardhaugh 1990: 12). Crystal (1992) toplumdilbilimi, dilin insan toplumu ile ilişkisini özellikle ırk, etnisite, sınıf, cinsiyet, sosyal kurumlar gibi kavramları referans alarak inceleyen bir dilbilim dalı olarak tanımlamıştır.

Toplumdilbilimi, dil ve toplum arasındaki ilişkiden doğmuştur. Bu açıdan toplumdilbilim, toplumdaki dil davranışını, daha özelde, dil yapısı ve toplum yapısında aynı anda meydana gelen değişiklikleri sistematik olarak inceleyen bilim dalıdır (Haugen 1987).

Kıran ve Kıran (2006) toplumdilbilimini dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, başka bir deyişle, bu iki tür olgu arasındaki eşdeğerliği inceleyen karma bir bilim dalı olarak tanımlamışlardır. Toplumdilbilim genel olarak budunbilim, dil sosyolojisi, dilbilimsel coğrafya ve lehçebilimin bir birleşimidir.

Tablo 1. Toplumdilbilim ve İlişkili Olduğu Bilim Dalları

TOPLUMDİLBİLİM	Budunbilim	Genellikle, dili bir kültürün anlatım aracı olarak ele alan ve iletişim koşullarıyla ilişkili olarak inceleyen bir dal. En azından toplumsal bir değişmeyen (“ulus”, “kabile”) kullanır. Budunbilim dil ve dünya görüşü arasında ilişki kurar, çokdillilik sorunlarına eğilir.
	Dil Sosyolojisi	Dil olgularını toplumsal farklılaşma belirtileri olarak inceler; dilsel olmayan bileşene ayrıcalık tanır.
	Dilbilimsel Coğrafya	Dil olgularının uzamdaki dağılışı alanlarını inceleyen bir bilim dalıdır.
	Lehçebilim	a) Her dil için yerel olarak sunulmuş dizgelerin karşılaştırmalı incelemesi; b) Yakın ağızlara gönderme yapmadan yerel ağızların betimlenmesi.

Şimşek (2006) toplumdilbiliminin tanımlanması en zor dilbilim alanlarından biri olduğunu belirttiikten sonra kuramsal, yöntemsel ve uygulamalı araştırmaları içeren toplumdilbiliminin temel araştırma sorularının konuşma biçimleri ve iletişim yapıları ile dil, birey ve toplum arasındaki ilişkinin zamana ve mekâna göre nasıl bir dağılım gösterdiği üzerinde odaklandığını dile getirmiştir. Toplumdilbilim, toplumsal çatışmalar ve toplumsal gerilimlerin dil üzerindeki etkilerini sorunsallaştıran; bireylerin ya da toplumların kendilerini dil kullanımlarına göre nasıl tanımladıklarını, kendi dillerine ve başka dillere olan tutumlarını belirlerken hangi nicel ve nitel yöntemlerin gerekli ve güvenilir olduğunu irdeleyen bir bilim dalıdır.

Dil ve toplum arasındaki ilişki için bazı olası yaklaşımlar belirlenebilir. Bunlardan ilkinin göre toplumsal yapı dilsel yapıyı, davranışları etkileyebilir ya da belirleyebilir. İkinci yaklaşım ise, ilkinin tersi olarak, dilsel yapı ya da davranışların toplumsal yapıyı etkileyebileceği/belirleyebileceği yönündedir. Üçüncü yaklaşım, dilsel ve toplumsal yapı arasındaki etkileşimin doğal bir süreç olduğu, dilin ve toplumun birbirini karşılıklı olarak etkilediği şeklindedir. Dördüncü yaklaşım ise dil ve toplum arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığı, dilsel ve toplumsal yapının birbirinden bağımsız birer kavram olduğu yönündedir (Wardhaugh 1990: 10-11).

Dili içinde yaşadığımız toplumda kazanır, dil ile dünyayı tanır, ona anlam vermeye çalışırız (Zeyrek 2003: 27). Dili, toplumu oluşturan değişik kesimler tarafından kullanılan karmaşık bir olgu olarak onu belirleyen toplumsal yasa ve kurallardan bağımsız bir şekilde değerlendiremeyiz. Dil ve toplum bağıntısını irdeleyen toplumdilbilimcinin bu bağlamdaki temel görevi değişik grupların dilsel davranışlarını belirleyen kuralları saptamak ve bu kurallar çerçevesinde bireysel davranışı açıklamaktır (König 1991).

Birey, toplumsal konumuna bağlı olarak farklı iletişim durumlarında farklı dil türleri kullanır. Bu durum toplumdilbilim açısından dilde değişkenlik olgusu olarak adlandırılmaktadır. Dildeki değişkenlik olgusu bireylere ait cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, bölgesel koşullar, bulunulan iletişim ortamları gibi bir dizi toplumsal sürece bağlı olarak oluşmaktadır. Bireyin toplumsal konumunu belirleyen bu etmenler

bireyin kullandığı dili de etkilemektedir. Dolayısı ile toplumdilbilim bize, insanların farklı iletişim ortamlarında ve yukarıda sıralanan çeşitli değişkenlere göre dili nasıl kullandıklarına ilişkin bir betimleme yapabileceğine sunar.

Özellikle iki ve çokdilli ortamlarda belirginleşen dilsel davranışları belirlemek/betimlemek toplumdilbilim açısından oldukça önemlidir. Baskın ya da azınlık dilleri arasındaki ilişki dilsel sürdürüm, dil kayması ya da dil yitimi gibi dilsel çıktıların oluşmasını sağlamaktadır (Yağmur 2009). Toplumdilbilim açısından oluşan bu tip dilsel çıktılarını yerinde izlemek anlamlıdır.

Günümüz dünyasında dil, din, ırk ve etnik bakımdan homojen bir devlet yapısı bulmak oldukça güçtür. Dünya üzerindeki bağımsız devlet sayısının yüzlerle ifade edilmesine karşılık, konuşulan altı binin üzerindeki dilin varlığı ülkelerin çokdilli ve çokkültürlü bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Dolayısı ile çokdillilik ve çokkültürlülüğün günümüz dünyasının reddedilemez bir gerçeği olduğunu bilmek gerekir.

Çokkültürlülük ya da çokdillilik, veriler dikkate alındığında kültürel çeşitlilik bağlamında reddedilemez bir zenginlik gibi görünse de özellikle ulus-devlet anlayışındaki ülkeler açısından ayrıştırıcı, bölücü nitelikler taşıyan bir tehdit unsuru olarak da algılanabilmektedir. Ulus-devletlerin çokkültürlülük ve çokdillilik ile ilgili en temel sorunu ortak ulusal kimlik yaratma kaygısından doğmaktadır. Ortak ulusal kimlik ve kültür dokusu taşıyan siyasal toplumlarda bireylerin vatandaşlık statüleri toplumun genel kimlik ve kültür yapısı ile uyumlu olduğu için yaygın vatandaşlık kavrayışının yetersizliği hissedilemeyebilir (Tok 2003: 281). Ancak çoğu ülkenin çokkültürlü, dolayısı ile çokdilli ve çoketnili yapısı ortak ulusal kimlik anlayışının her ülkede eşit ve aynı biçimde gelişemeyeceğine işaret etmektedir. Bu durumda etnik ya da ulusal azınlık formu taşıyan topluluklar ülkedeki yaygın ya da egemen kimlik karşısında kendi kimliklerinin tanınması ile ilgili sorun yaşamaya başlarlar.

Bir ulus-devlet yapılanması içerisinde toplumun çoğunluğunu oluşturan etnik kimlik-üst kimlik- ile bu gruptan farklı dilsel ve kültürel nitelikler taşıyan azınlıklar -alt kimlikler- arasındaki ilişkilene biçimlerinin çeşitli sonuçlar doğurduğu söylenebilir. Devlet ve

azınlıklar arasındaki karşılıklı ilişkiye bağlı olarak oluşabilecek sonuçlar aşağıdaki gibi üç durumda belirlenebilir:

Tablo 2. Devlet ile Birey Arasında Üst-Alt Kimlik İlişkileri (Oran, 2010: 30)

	Azınlık Bireyi	Devlet	Sonuç
Durum I	Üst-kimliği subjektif kimlik olarak benimseme	Memnuniyet	Gönüllü asimilasyon
Durum II	Üst-kimliği red	Sert tepki	Travma (ayrılma, katliam...)
Durum III	Üst-kimliği kabul, alt-kimlikte ısrar	Alt-kimliğe saygı ve teritoryal üst-kimlik	Uyum ortamı
		Asimilasyonda veya kan temelli üst-kimlikte ısrar	Çatışma

Yukarıdaki belirlemeler ışığında birinci duruma göre azınlık grubu üst kimliği subjektif kimlik olarak benimseme eğilimindeyse devlet bu durumdan memnuniyet duyar, ancak azınlık grubu gönüllü bir asimilasyon süreci içerisine dâhil olmuş olur. İkinci durumda azınlık bireyi/grubu üst kimliği reddederse, bu durum devlet ile çatışmayı beraberinde getirir ve hatta ayrılma ya da katliama ulaşabilecek toplumsal travmalara neden olabilir. Üçüncü durumda ise azınlık bireyi/grubunun üst kimliği kabul etmesi devletin alt kimliğe saygı duyduğu bir uyum ortamının oluşmasına neden olabilirken, azınlık bireyi/grubunun alt kimliğinde ısrar etmesi asimilasyona ve üst kimliğin çatışma yoluyla dayatılmasına zemin hazırlayabilir.

Baskın ya da azınlık konumundaki dillerin dolayısı ile dilsel toplulukların aralarındaki etkileşimi anlamlandırabilmek için etnikdilsel canlılık kuramından yararlanılabilir. Etnikdilsel canlılık kuramı dil ve kimlik arasındaki ilişkiye sosyal-psikolojik bir yaklaşım olarak tanımlanabilir (Yağmur 1999). Bu kuram, Giles (1977) ve Bourhis (1981) tarafından geliştirilen kültürlerarası etkileşim, ikinci dil öğrenimi, anadili sürdürümü, dil değiştirimi ve dil yitimi için grup içi ilişkilerdeki sosyal yapısal değişkenlerin rolünü anlamayı kolaylaştıran kuramsal bir çerçevedir.

Etnikdilsel canlılık üç ana yapı üzerinde şekillenir. Bunlar konum, demografi ve kurumsal destek faktörleridir. Bir dilsel topluluğun kurumsal, demografik ve kurumsal destek faktörleri açısından güçlü ve zayıf yönlerinin değerlendirilmesi bu topluluğun zayıf, orta ve yüksek düzeydeki etnikdilsel canlılığını sınıflandırmamızı kolaylaştırır (Yağmur, Akıncı 2003: 108).

Etnikdilsel canlılık kuramının dilbilim çalışmaları ve dilsel iletişim durumlarını anlamlandırmak açısından sunacağı katkıyı aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Etnikdilsel kimlik kuramı farklı sosyal ortamlarda etnik bir dilin sürdürümündeki işleyişi ve değişkenleri anlamamızı sağlayabilir.
2. Öznel canlılık algıları grubun etnikdilsel canlılık derecesine bağlı olarak açıkça ortaya koydukları etnik kimliklerini biçimlendirir.
3. Nesnel ve öznel canlılık analizlerinin bir arada yapılması odak toplumun sosyolojik profilini görmemizi sağlar.
4. Etnikdilsel canlılık kuramı ve ona eşlik eden öznel etnikdilsel canlılık sormacası ile dil tutumları, gruplararası ilişkiler, dil kullanımı ile dil seçimi ve dil sürdürümü ile dilsel kayma araştırmaları yeni bir bakış açısı kazanacaktır.
5. Bir neslin etnikdilsel canlılık algısı sonraki neslin dil sürdürümü ya da dil kayması gibi dilsel davranışlarını etkileyecektir.
6. Zayıf ya da yüksek canlılık algıları, farklı gruplar aynı ya da benzer koşullar altında farklı stratejiler izleyebilecekleri için her zaman benzer sonuçlar vermez.
7. Etnik grupların bütünleştirici ya da ayrıştırıcı tutumları baskın ve azınlık durumundaki dil gruplarının etnikdilsel canlılıklarıyla ilişkili olarak belirlenir.
8. Dilsel sürdürümü destekleyen ya da zarar veren koşullar, sosyal-psikolojik konular ve dil tutumları ile yakından ilgilidir. Öznel etnikdilsel canlılık sormacası bu konulara açıklık getirir.
9. Etnikdilsel canlılık kuramının temel öngörüsü yüksek etnikdilsel canlılığa sahip dilsel toplulukların anadillerini koruma eğilimi gösterdikleri; buna karşılık düşük etnik dilsel canlılığa sahip toplulukların ise baskın dile eğilim gösterdikleri (dilsel kayma veya dil yitimi gibi) yönündedir (Yağmur 1996).

Etnikdilsel canlılık konusu toplumdilbilimsel çalışmalar kapsamında son yıllarda yoğun bir ilgi görmektedir. Bu kurama ilginin artmasında küreselleşmenin dilsel topluluklar ve etnik dinamikler üzerinde oluşturduğu etkinin yarattığı sonuçları değerlendirme isteği temel neden olarak gösterilebilir. Özellikle dünya ölçeğinde artan hareketlilik baskın dil ve kültürler karşısında birçok etnikdilsel grubun savunmasız kalışına zemin hazırlamıştır. Baskın grup ve azınlık gruplarının bu şekilde karşılaşmaları dilsel açıdan açıklanmaya değer bir alan oluşturmaktadır. Bu nedenle, toplumdilbilimciler son yıllarda ilgilerini bu durumu açıklamaya yöneltmişlerdir (Yağmur, Ehala 2011).

Azınlık kavramı, henüz üzerinde tamamen ortaklaşmış bir kavram değildir. Bu kavramla ilgili farklı tanımlar geliştirilmiş olmakla birlikte en çok kabul gören tanımlardan birisi şudur: "bir toplumda nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan gruptan din, dil ve etnik köken vb. yönlerden farklı özelliklere sahip topluluk".

Azınlık kavramı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu raportörü Francesco Capotorti tarafından: "bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayısal olarak az olan, egemen konumda bulunmayan, -o devletin vatandaşı olan- üyeleri nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumaya yönelik üstü örtülü de olsa bir dayanışma olgusu gösteren bir grup" şeklinde tanımlanmıştır (Çavuşoğlu 2001: 35). Her iki tanımdaki ortak vurgu çoğunluğu oluşturan gruptan dinsel, dilsel, etnik özellikler bağlamında farklılaşan sayısal olarak daha az bir kesimi oluşturan gruba odaklanmaktadır. Görüldüğü üzere azınlıklar, bazen; bir kültür içinde fizyonomi, dil, din, örf ve adetler veya kültürel örnekler açısından farklılaşma nedeniyle hakim gruptan ayırt edilebilen alt gruplar olarak tanımlanırken, bazen de fiziksel ve kültürel karakteristikleri nedeniyle toplumdaki başka kişilerden farklı ve eşit olmayan muamele altında yaşamakla ayırt edilmiş ve bu nedenle de kendilerini kolektif ayrımcılığın nesnesi olarak gören bir insan grubu olarak tanımlanmıştır (Demirkürek 2012: 15).

Dünya ölçeğindeki tüm ülkeler bir şekilde bünyesinde azınlık/azınlıklar barındırır. Bu durum aslında bütün ülkelerde en az ikidilli ya da çokdilli, dolayısı ile çokkültürlü bir

yapının varlığına işaret etmektedir. Çalışmamıza konu olan Bulgaristan da buna bir örnektir. Bulgaristan'da yaşayan Türkler tarihsel azınlık konumunda olup kendi dinsel, dilsel ya da etnik kimliklerini sürdürme, koruma çabasındadırlar.

Her türlü kimliğin temel ve zorunlu ögesi olarak dili gördüğümüzde, Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığın Türkçe ile olan ilişkisini betimlemek çalışmamız açısından belirleyici olacaktır. Bu çalışmada Bulgaristan'da tarihsel azınlık konumundaki Türklerin öznel etnikdilsel canlılık algıları ile dil kullanımları, kişisel ve duygusal etkinliklerindeki dil seçimleri ile Türkçe ve Bulgarcaya yönelik dilsel tutumları arasındaki ilişki incelenecektir.

2. Problem Tümcəsi

Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusun, Türkçe ve Bulgarcaya ilişkin dilsel tutumlarının, öznel etnikdilsel canlılık oranlarının, toplumsal ağlardaki dil seçimlerinin ve dil kullanımlarının cinsiyet, yaş ve kimlik durumlarına bağlı olarak görünümü nasıldır?

3. Alt Problemler

Araştırmanın amaçları doğrultusunda Kırcaali'deki Türk nüfusun dil durumuna ait görünümelerini belirlemeye yönelik alt problem ifadeleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

1. Bulgaristan Kırcaali bölgesindeki etnik dilsel canlılık oranları yüksek midir?
2. Bulgaristan Kırcaali Türklerinin kimlik algılarında bir farklılık var mıdır?
3. Bulgaristan Kırcaali Türklerinin toplumsal ağlardaki insanlarla kullandıkları iletişim dili nedir?
4. Farklı kişilerle dil kullanımı ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

5. Farklı kişilerin kullandığı dil ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. Birinci ve ikinci dil kullanımı ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
7. Türkçe ve Bulgarcaya ilişkin dil tutumları ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
8. Türkçe ve Bulgarca dil tercihleri ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
9. Türkçe ve Bulgarca dil seçimleri ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
10. Türkçe ve Bulgarca öznel etnikdilsel canlılık algıları ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

4. Araştırmanın Önemi

Çalışma dünyanın birçok bölgesinde yaklaşık 250 milyon kişi tarafından kullanılan Türkçenin Balkan coğrafyasının bir bölümündeki dilsel durumunu ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Farklı ülkelerde, anadili Türkçe olan dilsel toplulukların etnikdilsel durumu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Ancak, hemen sınır komşumuz olan Bulgaristan'da yoğun bir Türk nüfusun bulunmasına rağmen, bu bölgedeki dilsel canlılığa ilişkin herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması çalışmamızın özgün değerini oluşturmaktadır. Bu araştırmanın önem derecesini arttıran en temel neden, alanyazınındaki göçmen Türklerin dilsel canlılığına ilişkin bulgular ile farklı ülkelerde yaşayan ve tarihsel azınlık durumunda olan Türklerin dilsel canlılığına bağlı olarak elde edilecek bulguların karşılaştırmalı yeni araştırmaların yapılmasına zemin hazırlayacağı düşüncesidir.

5. Tanımlar

Dilsel topluluk (speech community) “ortak bir dil konuşan, ortak iletişim normları olan kişiler topluluğu”dur (Kocaman, Osam 2000: 43).

Dil tutumu (language attitude), Crystal (1992) tarafından “kişinin kendi diline ya da diğer dillere ilişkin düşünceleri” olarak tanımlanırken, bu tutumların olumlu ya da olumsuz yönde olabileceği belirtilmiştir.

Dil kayması (language shift) “bir birey ya da grubun göreceli olarak ya da birdenbire bir dili bırakıp öteki dili kullanmaya başlaması durumu” (İmer, Kocaman, Özsoy 2011: 88) olarak tanımlanmaktadır. Bir başka tanımda Richards vd. (1985) dilsel kayma için “bir dilin kullanımından başka bir dilin kullanımına olan bir değişim” ifadelerini kullanmışlardır.

Dilsel sürdürüm (language maintenance) “başka dillerin konuşulduğu ülkelerde yaşasalar da bireylerin anadillerini kullanmayı sürdürmeleri durumu” (İmer, Kocaman, Özsoy 2011: 89) olarak tanımlanmaktadır.

Etnikdilsel canlılık kuramı (ethnolinguistic vitality theory), kültürlerarası etkileşim, ikinci dilin öğrenimi, anadili sürdürümü, dil kayması ve dil yitimi gibi grup içi dilsel ilişkilerdeki sosyal yapısal değişkenlerin rolünü anlamayı kolaylaştıran kuramsal bir çerçevedir (Giles 1977; Bourhis 1981). Etnikdilsel canlılık, "bir grubun gruplararası durumlarda özgün ve etkin kolektif bir varlık olarak davranması" (Giles vd. 1977: 308) olarak tanımlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde, öncelikle araştırma sahası olan Bulgaristan ile ilgili nesnel verilere yer verilecek, ardından dil, kimlik, toplum ilişkilerine dayanarak çalışmanın kuramsal altyapısını oluşturan dilsel davranış biçimleri ve sosyal kimlik kuramı ile etnikdilsel canlılık kuramının ayrıntılarına değinilecektir.

1.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE BULGARİSTAN TÜRKLERİ

İsmi bölgede bulunan dağlardan alan Balkan coğrafyasındaki Türk varlığının, Hun Türklerinin batı yönündeki hareketlenmesine bağlı olarak 4. yüzyılda başladığı ileri sürülmüştür. Hun Türkleri 376 yılında Volga Nehri'ni de aşarak bu bölgeye ulaşmışlardır. Bu durum bir başlangıç olarak kabul edilebilirse de etkisinin kısa zamanda dağıldığını ve bu bölgedeki Türk varlığının hızlı bir şekilde değişime uğradığını söylemek gerekir. Hunların batı yönlü ilerleyişlerinin kısa zamanda etkisini yitirmeye başlaması ile Hun Türklerinin güç kaybetmesi ve bölgeden geri çekilmesine bağlı olarak Türklerin belirli dönemlerde asimile olup yerli halk içinde kaynaşmaları söz konusu olmuştur (Taş 2007: 6).

Türk nüfusun Bulgaristan'da nasıl kalıcı hale geldiğini anlayabilmek için tarihsel süreci değerlendirmek gerekir. Tarihsel veriler Türklerin, Osmanlının Balkanlara hâkim olmadan çok önce bu bölgeye yerleştiklerine ve bölgenin etnik, sosyal ve kültürel yapılanmasında belirleyici bir rol oynadıklarına işaret etmektedir. Ancak Türklerin Balkan coğrafyasına sistemli bir şekilde yerleştirilmeleri Osmanlı dönemindeki iskân politikalarının başlangıcına değin götürülebilir. Osmanlıların 1393'te Tırnova'yı, 1396'da Haçlılara karşı Niğbolu Savaşı'nı kazanarak Vidin'i, 1400 yılında da Dobruca'yı almalarının ardından Bulgaristan bir bütün halinde 1878 yılına dek Türklerin himayesinde kalmıştır (Dayıoğlu 2005: 33).

Osmanlıların Bulgaristan'ı fethetmesinin ardından izlenen iskân politikası ile birlikte bölgenin nüfus yapısı üzerinde değişim amaçlanmıştır. Bu amaçla, başlangıç olarak Anadolu'dan nüfus kaydırmaları olmuş, Anadolu'nun farklı bölgelerinden Vize,

Naldöken, Tanrıdağı ve Karagözler gibi önemli yörük gruplarının Rumeli'ne geçişleri sağlanmıştır. Osmanlı, Anadolu'dan nüfus kaydırma ve çeşitli yollarla Bulgaristan'daki nüfus yapısının zaman içerisinde Türk-Müslüman toplulukların nüfusça çoğunluğu oluşturacak biçimde değişimini sağlamış, yaklaşık 500 yıl sürecek bir egemenlik sürecini örmüştür.

Osmanlı Devleti'nin bölgesel bir güç olmaktan çıkıp bir cihan devleti olma stratejisindeki en önemli hedef noktalarından birisi de Balkanlar olmuştur. Bu dönemde yürütülen iskân politikasına bağlı olarak Anadolu'dan Rumeli'ye ciddi kitlesel göç hareketleri gerçekleşmiştir. XIV. yy'ın ikinci yarısından itibaren bu coğrafyada egemen güç haline gelen Osmanlı Devleti bu politikası sayesinde demografik, sosyal ve kültürel dengeleri kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Bu etki Fransız İhtilali'nin yarattığı milliyetçilik ve bağımsızlık söylemlerinin Balkan coğrafyasında da kendisini ürettiği dönemlere kadar kendisini hissettirmiştir. Fransız İhtilali ile yaratılan milliyetçilik ve bağımsızlık söylemleri, Osmanlı'yı bu bölgede "kaybeden aktör" rolüne dönüştürmüş, giderek dağılma sürecine giren Osmanlı Devletini bu coğrafyadan çekilmek zorunda bırakmıştır. Balkan devletlerinin otoriter ve asimilasyonist yaklaşımları bölgedeki Türk nüfusu tekrar Anadolu'ya dönmek zorunda bırakmıştır. Önemli orandaki Türk azınlığı ise Balkan coğrafyasında kalmıştır (Özlem 2008).

Osmanlı'nın Bulgaristan'ı fethinden 1877 yılına kadar olan süreç bir kenara bırakılırsa, Bulgaristan Türklerini tarihsel açıdan şu dört ana başlık etrafında ulamlayabiliriz:

1. Bulgar Prenslığı Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908)
2. Krallık ve Çeşitli Parti İktidarları Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908–1944)
3. Komünist Yönetim Döneminde Bulgaristan Türkleri (1944–1989)
4. Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri (1989-...)

1.1.1. Bulgar Prenslığı Döneminde Bulgaristan Türkleri (1877–1908)

Bulgar Prenslığı dönemi Türklerin bu bölgedeki varlığına ilişkin ciddi değişim ve dönüşümlerin yaşandığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimin başlangıcı olarak 19. yy.'da Rusların kışkırtmalarına bağlı olarak gelişen bazı Balkan halklarının

isyan girişimleri dikkat çekmektedir. Rusların halkı silahlandırmaya ve kışkırtmaya dönük faaliyetleri bölgedeki güç dengelerinin değişmesi açısından ilerleyen dönemlerde ciddi bir etki yaratmıştır. Osmanlı, Rusların bu türden kışkırtmalarına engel olabilmek amacıyla İngiltere, Fransa ve İtalya ile ittifak kurarak Ruslara karşı Kırım Savaşı'nı başlatmıştır. Rusların ağır yenilgisi ile sonuçlanan bu savaşın bitiminde Osmanlının toprak bütünlüğünü teminat altına almayı içeren Paris Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmadan sonra Rusların zorlamasıyla bir dizi isyan girişimleri ve halkı silahlandırma etkinlikleri devam etmiş olsa da bu isyanlar Osmanlının bölgedeki askeri ve idari tedbirleri ile bastırılmıştır.

Kırım Savaşı sonucunda aldığı yenilgiyi telafi etmeye çalışan Rusya, Fransa'nın Prusya'ya yenilmesini fırsat bilerek, Paris Antlaşmasını kabul eden devletlere Osmanlının Karadeniz üzerindeki tersane ve donanma bulundurma yetkisini tanımadığına ilişkin notalar iletmıştır. Rusya'nın bu yöndeki talepleri 30 Mart 1877 tarihinde imzalanan Londra Protokolü ile kabul edilir (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985: 2842). Bu protokol aynı zamanda Osmanlı Devleti'ne de iletilmiş ve Osmanlı Devleti tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Rusya, Avrupa hukukunu koruma bahanesi ile 24 Nisan 1877'de Osmanlı devletine karşı bir savaş başlatmıştır. Böylece tarihte 93 Harbi olarak anılan (Hicri 1293) Balkanlarda Tuna ve Kuzey Doğu Anadolu'da Kafkas cephelerinde cereyan eden büyük ve kanlı bir savaş yaşanmıştır (Şahinbaş 2007: 13).

1877-1878 Osmanlı Rus savaşı sonucunda 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bölge böylece Rusların işgal yeri haline dönüşmüş ve Berlin antlaşması ile Balkan dağları kuzeyinde Tuna vilayetinin Sofya, Vidin, Rusçuk, Tırnova ve Varna sancakları üzerinde küçük bir Bulgaristan Prenslığı ve güneyinde ise Doğu Rumeli Vilayeti kurulmuştur. Bu iki bölge yönetimi de Bulgarların eline bırakılmıştır. Berlin Antlaşması sonucunda bu bölgede yaşayan Türkler "Bulgaristan Türkleri" ismini almışlardır.

1876 yılına ait nüfus verileri incelendiğinde Türklerin bölgedeki gücünü anlamak kolaylaşmaktadır. Bu tarihte Tuna vilayetinin Niş sancağı hariç altı sancağında 1.130.000 Bulgar ile 1.120.000 Türk-Müslüman nüfus birlikte yaşarken, Berlin

Antlaşması ile Doğu Rumeli adını alan Filibe ve İslimye sancaklarında 483 bin Bulgara karşılık 681 bin Türk yaşıyordu (Şimşir 2009: 26). Bu denge Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Türkler aleyhine ciddi şekilde değişmiştir. Türkler, Berlin antlaşmasında geçen bölgede yaşayan Türklerin hak ve çıkarlarının korunması ilkesinin gözetilmesi kararına rağmen, savaşın ardından Rusların çekilmesiyle birlikte Bulgarlar tarafından yoğun katliamlara maruz kalmış ve göç etmek zorunda bırakılmışlardır.

Bulgar Prensiğinin kurulmasından 1912-1913 Balkan savaşlarına kadar geçen yaklaşık 35 yıllık süre boyunca Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler hiç durmadan devam etmiştir. 1886-1890 yılları arasında 74.753, 1893-1902 yılları arasında da 70.603 Türk Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir 2009).

1.1.2. Krallık ve Çeşitli Parti İktidarları Döneminde Bulgaristan Türkleri (1908–1944)

1908 yılında Osmanlı'da II. Meşrutiyetin ilanı sırasındaki boşluktan yararlanan Bulgar Prensiği 5 Ekim 1908 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu süreç 1944 yılında başlayacak komünizm dönemine kadar krallık biçiminde devam etmiştir. Osmanlı Devleti 19 Nisan 1909 tarihinde İstanbul'da imzalanan bir protokol ile Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Bu protokol; Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla eşit haklara sahip olması ile birlikte özel azınlık haklarını, eğitim ve dini hürriyetlerini bir kez daha güvence ve teminat altına almıştır (Toğrol 1989).

Krallık dönemi içerisinde 1912'de başlayan Balkan Savaşları bu coğrafyada yaşayan Türkler için katliam boyutlarına ulaşan sonuçlar doğurmuş ve protokol ile güvence altına alınan haklar yeniden göz ardı edilmiştir. Özellikle 1913-1934 yılları arasında iktidarda bulunan faşist hükümetler döneminde Türkler üzerindeki baskı ve asimilasyona dayanan politikalar artmış, bu dönem aralığında her yıl ortalama 10-12 bin arasında kişi Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Özlem 2008).

1912-1913 Balkan Savaşları, tıpkı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı gibi Rumeli Türklüğünün bozgunu olmuş, yaklaşık 440 bin kadar Türk Anadolu'ya göç etmiştir.

Aynı dönemde Balkanların başka yörelerinden kopan göçmenlerin de hesaba katılmasıyla yaklaşık bir milyon Türk yerlerinden edilmiştir. Bu kitlenin 200 bin kadarının savaş sırasında öldüğü, geri kalanının da Anadolu'ya yerleştiği tahmin edilmektedir (Şimşir 2009: 225).

1.1.3. Komünist Yönetim Döneminde Bulgaristan Türkleri (1944–1989)

1944 yılından itibaren Bulgaristan'da yönetim şeklinin sosyalist-Marksist bir yönetime dönüşmesi Türkiye ve Bulgaristan arasındaki siyasal açığı artırmış, yine bu dönemde yaşanan olumsuzluklar Bulgaristan'daki Türk azınlığın aleyhine sonuçlanmıştır. Komünist dönemin ilk yıllarında Bulgaristan'daki Türk azınlığa karşı eşitlikçi ve özgürlükçü siyasalar izlenmesine karşılık, ilerleyen dönemlerde Bulgar kimliğinin öne çıkmasına bağlı olarak Türk azınlık yine ciddi sorunlarla karşılaşmış ve artık Türklerin bu bölgedeki kaderi haline gelen göç olgusu bu dönemin de değişmeyen gerçeği olmuştur. 10 Ağustos 1950'de Bulgar Hükümeti, Türkiye'den üç ay içerisinde 250 bin Bulgaristan Türkünü kabul etmesini istemiştir. Bu durum Türkiye ve Bulgaristan arasındaki ilişkileri daha da gerginleştirmiş, 1950-51 tarihlerinde 150 bin civarında Bulgaristan Türkü Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılmıştır (Şimşir 2009).

Tarihte 1950-51 göçü olarak anılan büyük göçün, Bulgaristan'daki rejim değişikliği ve bu değişikliğin doğurduğu sosyal dönüşüm gibi siyasal ve sosyolojik nedenleri bulunmakla birlikte, Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığı rahatsız eden en önemli etkenler arasında Bulgaristan'daki Türk okullarının kapatılması, Türkçe eğitimi yasaklama çalışmaları gelmektedir (Lütem 2000). Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 4 Ekim 1958 tarihli kararıyla Türkçe öğretim veren okullar Bulgar okullarıyla birleştirilmiş ve 1970'lerin başında Türkçe eğitim, ilk ve orta dereceli okullarda tamamen kaldırılmıştır.

1956 yılında Jivkov'un iktidara gelmesiyle birlikte asimilasyon hareketleri Aralık 1984-Mart 1985'e kadar sistematik bir şekilde sürdürülmüş ve bu dönemde doruk noktasına ulaşmıştır (Özlem 2008: 351). Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi, dini vecibelerin yerine getirilmesinin engellenmesi, Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelere yatırım yapılmaması ve Türkçe konuşmanın cezalandırılması gibi yaptırımlar

ve bireylere yönelik açık şiddete varan bazı uygulamalar Türklerin bu dönemde yoğun asimilasyon ve ayrımcılık politikalarına maruz kaldıklarını göstermektedir.

Tablo 3. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Zorunlu Göç/Sınırdan Türkiye'ye Giriş Yapan Göçmenlerin Sayıları (Konukman 1990: 61)

Aylar	Vizeli	Vizesiz	Toplam	Genel Toplam
Mayıs 89	-	1.630	1.630	1.630
Haziran 89	22	85.799	87.621	89.251
Temmuz 89	79	135.237	135.316	224.567
Ağustos 89	512	87.396	87.908	312.475
Eylül 89	1.859	-	1.859	314.334
Ekim 89	3.619	-	3.619	317.953
Kasım 89	4.531	-	4.531	322.489
Aralık 89	4.843	-	4.843	327.327
Ocak 90	2.779	-	2.779	330.106
Şubat 90	3.645	-	3.645	333.346
Mart 90	4.595	-	4.595	338.346
Nisan 90	4.360	-	4.360	342.706
Mayıs 90	3.254	-	3.254	345.960
Toplam	34.098	311.862	345.960	345.960

Tablo 3'te görüldüğü üzere Mayıs 1989 ve Mayıs 1990 tarihleri aralığında sınırdan Türkiye'ye vizeli ya da vizesiz giriş yapan göçmen sayısı 345 binin üzerine çıkmıştır. Bu veriler, tarihin en büyük göçlerinden birine işaret etmektedir.

1.1.4. Demokratik Dönemde Bulgaristan Türkleri (1989-...)

1989 yılında Jivkov iktidarının devrilmesiyle Bulgaristan'da komünist dönem sona ermiş demokratik dönem başlamıştır. Bu dönemden itibaren Türklerin azınlık statüsünde iyileşmelerle karşılaştığı söylenebilir. Yeni Bulgar hükümetlerinin Türk azınlık üzerindeki olumsuz gelişmeler nedeniyle Türk azınlıktan ve dolayısı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden özür dilediği açıklamalar yapılmıştır.

Yeni dönem ile birlikte vaat edilen ilk uygulamalar zorla değiştirilen Türk adlarının iade edilmesi, Türkçe konuşma yasağının kaldırılması ve Türk çocuklarının okullarında kendi anadilleriyle eğitim almalarının sağlanması yönünde olmuştur. Ancak, 1989 göçünde çok ciddi bir nüfusun Türkiye'ye göç etmesi öğretmen açığının doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle öğrencilere Türkçe derslerin verilmesi sürekli ertelenmiştir.

Prenslik döneminden demokratik döneme kadar geçen süreçte Bulgaristan'da meydana gelen her tür değişiklik dolayısı ile bu bölgede yaşayan Türk nüfusu da etkilemiştir. Azınlık olmanın getirdiği gelişen birçok olumsuz duruma rağmen Bulgaristan'da halen ciddi bir Türk nüfus bulunmaktadır.

Bulgaristan'da yaşayan Türk nüfusun yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden birisi de Kırcaali'dir. Kırcaali ili Bulgaristan Cumhuriyetinin Güneydoğu kısmında yerleşiktir. Kırcaali Doğu Rodop dağlarındaki en büyük şehirdir. Kırcaali 45 muhtarlıktan ibaret 117 yerleşim yerini kapsamaktadır. Haskovo, Stambolovo, Momçilgrad, Ardino ve Çernoоçене ile sınırdadır. Aşağıda, Kırcaali ilinin son iki nüfus sayımı verilerinden

yararlanılarak Bulgaristan genelindeki ve il özelindeki demografik özellikleri tablolar halinde sunulacaktır.

Tablo 4. 2001-2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Bulgaristan ve Kırcaali Nüfusu

Bölgeler	Nüfus		Büyüme (Sayı)	Büyüme (%)
	01.03.2001	01.02.2011		
Bulgaristan	7.928.901	7.364.570	-564.331	-7,1
Kırcaali	164.019	152.808	-11.211	-6,8

01.02.2011 tarihli nüfus sayımının kesin sonuçlarına göre Bulgaristan genelinde 564.331 kişi ve %7,1'lik bir yüzdeyle önemli bir nüfus kaybı olduğu görülmüştür. Veriler Kırcaali ilindeki nüfus dikkate alınarak değerlendirildiğinde 2011 yılında, 01.03.2001 tarihli sayımın verilerinden farklı olarak, Kırcaali nüfusu 11.211 kişi azalmıştır. Diğer bir ifadeyle, 10 yıl arayla gerçekleştirilen nüfus sayımlarında Kırcaali ili nüfusunun %6,8 oranında azaldığı belirlenmiştir.

Tablo 5. 2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Kırcaali İlindeki Kentsel ve Kırsal Nüfus

Bölge	Toplam			Kentsel			Kırsal		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Kırcaali	152808	76029	76779	63367	30789	32578	89441	45240	44201

2011 yılında Bulgaristan genelinde yapılan nüfus sayımı verilerine göre Kırcaali'de 76029 erkek, 76779 kadın olmak üzere toplam 152808 kişi yaşamaktadır. Kırcaali'deki nüfusun kırsal ve kentsel dağılımına bakıldığında kırsaldaki yerleşimin daha yoğun olduğu dikkat çekmektedir. Kırcaali il merkezinde 63367, kırsal kesimde ise 89441 kişi ikamet etmektedir.

Tablo 6. 2001-2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Kırcaali İlindeki Nüfusun Yaş Özellikleri

Bölge	Toplam	Yaş		
		0 - 14	15 - 64	65 +
Kırcaali	152808	21226	105777	25805

Kırcaali ilinin nüfus verileri yaş aralıklarına göre değerlendirildiğinde 15-64 yaş aralığındaki yoğunluk dikkat çekmektedir. Buna göre nüfus içerisinde 21226 kişi 0-14

yaş aralığında, 105777 kişi 15-64 yaş aralığında, 25805 kişi ise 65 ve üzeri yaş aralığındadır.

Tablo 7. 2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Nüfusun Etnik Grup ve Anadili Dağılımı

Etnik Grup	Anadili					
	Toplam	Bulgarca	Türkçe	Romanca	Diğer	Belirtmeyen
Toplam	6611513	5631759	604246	280979	47071	47458
Bulgar	5604300	5571049	15909	7528	7511	2253
Türk	585024	18975	564858	549	87	555
Roman	320761	24033	21440	272710	1905	673
Diğer	48321	10726	397	26	36196	976
Belirtmeyen	53107	6976	1592	166	1372	43001

Tablo 7'ye ilişkin verilerde görüleceği üzere Bulgaristan'da Bulgarca, Türkçe, Romence dilleri konuşur sayısı en çok olan dillerdir. Bulgarca kendisini Bulgar olarak tanımlayan 5604300 kişinin 5571049 kişisi tarafından anadili olarak belirtilmiştir. Türkçedeki durum ise kendisini Türk olarak tanımlayan 585024 kişinin 564858 kişisi tarafından anadili olarak belirtilmiştir. Kendisini Türk olarak tanımlayıp anadilini Bulgarca olarak belirten kişi sayısı 18975, Roman dili olarak belirten kişi sayısı ise sadece 549'dur. Bu veriler Türkçenin Bulgaristan'daki dilsel sürdürümünün oldukça yüksek bir değer taşıdığını göstermektedir.

Tablo 8. 2011 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Kırcaali'deki Etnik Grupların Dağılımı

Bölge	Toplam	Etnik Grup				
		Bulgar	Türk	Roman	Diğer	Belirtmeyen
Kırcaali	130781	39519	86527	1296	753	2686

Kırcaali'deki nüfusun etnik gruplara göre dağılımına bakıldığında nüfusun ağırlıklı bir kesiminin Türklerden oluştuğu görülmektedir. 2011 nüfus sayımı verilerine göre Kırcaali'de 130781 kişilik toplam nüfus içinde 86527 kişilik bir Türk nüfus yer almaktadır. 39519 Bulgar ve 1296 Roman Kırcaali'de yaşamlarını sürdürmektedirler.

753 kişi diğer etnik gruplar içinde değerlendirilirken, 2686 kişi etnik kimliğini belirtmemeyi tercih etmiştir.

1.2. BULGARİSTAN'DA TÜRK EĞİTİM TARİHİ VE TÜRKÇENİN EĞİTİMİ

Bulgaristan'da Türk azınlığın eğitimi ve uygulanan dil politikaları Bulgaristan'daki hükümet ve yönetim değişiklikleri dolayısıyla çeşitli düzenlemelerden geçmiştir (Haksöz 2007). 1353 yılında Anadolu'dan Rumeli'ye göç ile başlayan Bulgaristan'daki Türk azınlığın eğitimine dair veriler mevcut olsa da yeterli değerildir. Verilen eğitimin daha çok günlük dualar ve İslam ilkeleri temel alınarak yapıldığı tahmin edilmektedir. Bulgaristan'da Türkçenin eğitimi Osmanlı İmparatorluğunun Bulgaristan'daki egemenliği sayesinde hız ve yoğunluk kazanmıştır. Osmanlı padişahları Türk İslam eğitimine büyük önem vermişlerdir. Türklerin yoğun şekilde yaşadıkları köy ve kasabalarda kurulan okul ve camiler Türk İslam eğitiminin gerçekleştirilmesinde büyük rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkçenin eğitimi Tanzimat öncesi ve Tanzimat sonrası dönemlerdeki görüntüsüyle iki başlık altında değerlendirilebilir.

1.2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Türk Eğitimi

Bulgaristan'da Türklerin ve Müslümanların yaşadığı köy ve kasabalarda medrese ve camilerin kurulması Türk-İslam eğitimi için uygun bir ortam yaratmıştır. Camiler, sadece ibadet yerleri olarak kullanılmamış, aynı zamanda İslam eğitiminin önemli bir bileşeni ve Bulgaristan'daki ilk eğitim kurumları olarak dikkat çekmiştir. Ayrıca camiler etkili kültür ve eğitim kurumları olarak Türk ve Müslüman nüfusun sosyalleşmesine de önemli katkılar yapmıştır (Memişoğlu 2002: 13).

Camilerden sonra Bulgaristan'da Tanzimat öncesi kullanılan eğitim ve öğretim merkezlerinden biri de Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak bulunan sıbyan mektepleri (ilk mektepler) olmuştur. Sıbyan mektepleri Bulgaristan'da ilk olarak büyük şehirlere daha sonrasında ise kasaba ve köylere kurulmuştur. Bu merkezler hemen camilerin yanına yapılmıştır. Böylece görev yapan öğretmenlere kolaylık sağlanırken aynı zamanda din temelli eğitimin sürekliliğinin bozulmamasına da dikkat edilmiştir. Sıbyan mekteplerinin giderleri devlet adamları ve varlıklı kişiler tarafından karşılanmıştır. Bu

mekteplerin Tanzimat dönemine kadar belirli bir eğitim programları olmamıştır. Sıbyan mekteplerindeki eğitim ve öğretimin amacı "talebin doğru dürüst ve kaide üzerine Kuran'ı okuyabilmesi, namaz kılmak için lüzumlu olan birkaç ayeti ezbere öğrenebilmesi, ibadet ve dini vecibelerini ifa edebilmesi için gereken bilgilere sahip olması ve İslam şartlarının esas prensiplerini yerine getirmek" olarak belirlenmiştir (Kaleşi 1979: 107)

Sıbyan mekteplerinin bir üst derecesi olan medreseler de Bulgaristan Türk eğitim tarihi içerisinde önemli görevler üstlenmiş eğitim-öğretim merkezleri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin fethettiği Balkan ülkelerindeki sosyal ve kültürel ihtiyacı karşılayabilecek idari ve yönetim kadrosunu yetiştirmek ve Türk-İslam kültürünü bu bölgelerde yaymak amacıyla kurdukları medreselerde Fıkıh, Kelam, Hadis, Tefsir, Usul-i Fıkıh dersleri ile mantık, kelam, belagat, lügat, nahiv, hendese, hesap ve felsefe gibi derslerin okutulduğu düşünülmektedir (Memişoğlu 2002). Bulgaristan'daki medrese sayıları konusunda ortak bir fikir olmamasına karşılık bazı kaynaklarda bu sayının 98 bazılarında ise 142 olarak gösterildiği olmuştur.

1.2.2. Tanzimat Dönemi Türk Eğitimi

1839 tarihinde yayınlanan Tanzimat Fermanı ile birlikte tüm kurumlarda olduğu gibi eğitim kurumlarında da yeni dönemin özelliklerine uygun değişim ve dönüşümler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak sıbyan mektepleri ele alınmış ve bu mektepler 4 yıllık ilkokullara dönüştürülmüştür. Bu okullarda ehliyetsiz kişilere öğretmenlik yaptırılmaması, sınıf ve imtihan usulünün geliştirilmesi kararları alınmıştır. Sürekli okutulan din derslerinin yanına Türkçe, tarih, coğrafya, hesap gibi yeni dersler eklenmiş, okuma ve yazma öğretimine daha fazla önem verilmiştir (Memişoğlu 2002).

Diğer bir reform ise rüştiye okullarının açılması ve yaygınlaştırılması kararı olmuştur. Sıbyan mekteplerinin daha iyi eğitim verilen üst sınıfları olarak düşünülen rüştiyeler daha sonradan genel orta öğretimin en alt düzeyindeki okullar haline getirilmiştir. Müfredatları sürekli değiştirilen rüştiyelerde Kuran, hesap derslerinin yanında Farsça,

coğrafya ve geometri derslerinin de eğitim-öğretimi gerçekleştirilmiştir (Mutlu, Kavanoz 2010).

1.2.3. Prenslik Döneminde Türk Eğitimi (1878-1908)

Tanzimat döneminin olumlu etkisiyle kendisini belirli anlamda yenilemiş ve düzeyini yükseltmiş olan Bulgaristan'daki Türk eğitimi 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı nedeniyle çok ağır darbeler almıştır. Bulgaristan'da eğitim kurumu olarak hizmet veren birçok bina ve sanat eseri savaş esnasında yıkılmıştır. Bozulan düzen 1879 yılıyla birlikte Bulgar Prenslığı döneminde tekrar toparlanmaya başlamıştır. Memişoğlu'nun (2002) aktardığına göre Doğu Rumeli Vilayeti'nde bu toparlanma süreci Avrupa Şarki Rumeli Komisyonu'nun hazırladığı Dahili Nizamname'nin maddeleri çerçevesinde başlamıştır. Ancak, Bulgar Prenslığı'nin kurulu olduğu bölgelerde Berlin Antlaşması'nın maddeleri hiçe sayılarak Türklere ait eğitim kurumları savaştan sonra da Bulgarlar tarafından yıkılmaya devam edilmiştir. Vakıflar yağmalanmış, görev yapan öğretmenler göç etmek zorunda bırakılmıştır (Dayıoğlu 2005).

Osmanlı Rus Savaşı ile bozulan düzen Bulgar Prenslığı'nin zamanla kendi kurallarını oturtması ve Doğu Rumeli vilayetini de topraklarına katması ile birlikte 1885 yıllarında toparlanma sürecine girmiştir. Savaş sonrası sarsıntılar ve göç oranlarının yüksekliği toparlanma sürecinin çok dar bir çerçevede gelişmesine neden olmuştur. Bütün zorluklarına rağmen okulların yeniden açılması için mücadele eden Bulgaristan Türkleri mevcut medreselerin yanında iptidaiye mekteplerinin ve rüştiyelerin kurulmasına özen göstermişlerdir. Birçok okul yeniden kurulmasına rağmen hızlı bir şekilde kapanmak zorunda kalmıştır. Öyle ki 1894-95 yıllarına kadar kuzey Bulgaristan'da 785 yeni Türk okulu açılırken, güney Bulgaristan'da 199 Türk okulu kapanmıştır (Memişoğlu 2002: 79).

Bulgaristan Türkleri yoğun bir çaba ile kurdukları okullarda okul encümenlerinin tercihine bağlı olarak ilk başlarda milli hassasiyetlerin korunması amacıyla Bulgar kültürü ve Bulgarca derslerinin okutulmasını istememişlerdir. Bu durum Prenslik döneminin sonuna kadar devam etmiş, ancak dönemin sonlarına doğru bu dersler ortaokul müfredatlarına eklenmiştir (Memişoğlu 2002).

1.2.4. Krallık Döneminde Türk Eğitimi (1908-1944)

İstanbul'da 19 Nisan 1909 tarihinde imzalanan protokolde Bulgar Hükümeti Türk azınlığın hak ve özgürlüğüne saygı göstereceğini belirtmesine rağmen Bulgar Krallığı döneminde Türklere karşı izlenen eğitim politikaları Prenslik döneminin devamı şeklinde olmuştur. Çar'ın da onayıyla Bulgar Millet Meclisi yeni bir Milli Eğitim Kanunu'nu kabul etmiş, böylece Türk okulları ile ilgili maddeler kanunda ayrı bir bölüm haline getirilmiş, geçmiş kanunların aksine Türk okulları lehine yeni bir madde konulmamıştır. Böylece Türk okullarının açılması, idaresi, maddi destek gibi konular yine vakıfların dar imkânlarına bırakılmıştır (Memişoğlu 2002: 116).

Türk okulları Bulgar okulları kadar yeterli mali desteği alamadığı için okullar yeniden kapanma tehlikesi ile karşı karşıya bırakılmıştır. Bu durum öğrenci ve öğretmen sayılarında da gerilemeye neden olmuş, düzen Türkler aleyhine yine bozulmuştur. Aşağıdaki tablo bu gerilemenin açık bir göstergesidir.

Tablo 9. Krallık Dönemi Türk Okullarının Durumu 1908-1912

Ders yılı	Okul			Öğretmen			Öğrenci		
	İlk	Orta	Toplam	İlk	Orta	Toplam	İlk	Orta	Toplam
1908/1909	1132	28	1160	1325	68	1393	59418	1286	60704
1909/1910	1121	28	1149	1283	65	1348	58228	1110	59328
1910/1911	1070	32	1102	1267	82	1349	55385	1324	56709
1911/1912	1030	31	1061	1282	54	1336	55981	1283	57264

1912-1913 seneleri Balkan savaşlarına sahne olmuş, Bulgaristan topraklarındaki ilerleme ve gerilemeler Türklerin belirli bölgelerdeki nüfus hareketlenmelerini tetiklemiştir. Bu durum eğitim alanında da kendini hissettirmiş yine bazı bölgelerde okul sayılarında azalma olurken Bulgarların çekildikleri bölgelerde ise okul sayılarında artışlar gözlenmiştir (Şimşir 2009).

Krallık döneminde, Bulgarların Türklere karşı izledikleri eğitim politikalarına ilişkin önemli sayılabilecek ilk değişiklik Bulgar Halk Çiftçi Birliği'nin Birinci Dünya Savaşı

ardından iktidar olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Gerek savaş esnasında Bulgar ve Türklerin beraber hareket etmeleri, gerek Türk nüfusun bu dönemde taleplerini daha güçlü ve örgütlü bir şekilde dile getirmeleri ve savaş sonrasında imzalanan azınlıkların haklarını korumayı Milletler Cemiyeti'nin teminatına bırakan maddeler sayesinde Türk nüfus belirli ölçülerde bir özgürlüğe kavuşmuştur. Böylece Türk azınlığa özel okullar açma, bu okulları yönetme ve denetleme, okullarda eğitimi kendi anadilleriyle yapabilme hakları tanınmış ve bu bağlamdaki bütün sorumluluklar Bulgar Hükümeti'ne yüklenmiştir (Memişoğlu 2002).

Krallık dönemine denk gelen önemli etkinlikler arasında, 1918 yılında Çar'ın iradesiyle açılan ve Darü'l-Muallimin adıyla anılan Şumnu Türk Öğretmen Okulu ilk sırada gelmektedir. Bu okul ilk mezunlarını 1920 yılında vermiştir. İkinci önemli etkinlik ise 1922-1923 eğitim-öğretim yılında açılan ve müftü, müftü vekili ile öğretmen yetiştirmeyi amaç edinen Nüvvap Okulu (Medresetü'n-Nüvvap) olmuştur. 9 Haziran 1923'te Çiftçi Partisi Hükümeti'nin yıkılması oluşan olumlu havanın giderek bozulmasının önünü açmıştır. Bu tarihten itibaren Türk okulları kapatılmaya veya devlet okullarına dönüştürülmeye başlanmıştır. 1928 yılında Türk Öğretmen Okulu kapatılmış, devam eden yıllarda okul sayılarının azalmasına bağlı olarak öğretmen ve öğrenci sayılarında da büyük gerilemeler oluşmuştur. Bu dönemde Türk çocuklarının çok önemli bir kısmı eğitim alamamış, okula gidebilenler ise sadece Bulgarca eğitim veren eğitim kurumlarında öğrenim görebilmişlerdir (Dayıoğlu 2005).

1931-1934 Milli Blok hükümeti dönemlerinde Türk azınlığın sorunları yeniden gündeme gelmiş ve sorunların çözümüne dair öneriler hükümete sunulmuştur. Bu öneriler içinde kapatılan okulların yeniden açılması, Bulgar okullarına dönüştürülen okulların Türklere iadesi gibi talepler yer almıştır. Milli Blok hükümeti de verdiği ümitler ve vaatleri hiçe sayarak Türk azınlığın eğitimine dair olumsuz tavır takınmayı sürdürmüştür. Bulgaristan'da Türk eğitim tarihi açısından en ağır darbe sayılabilecek Muallimler Birliği'nin kapatılması bu döneme denk gelmiş, böylece birçok aydın öğretmen görevlerinden uzaklaştırılmıştır (Memişoğlu 2002).

Milli Blok hükümetinin askeri bir darbe ile yıkılmasının ardından 1934-1944 yılları arasında kapsayan Bulgar Diktatörlük İdaresi dönemine geçilmiştir. Bu dönem Türkler açısından ve dolayısı ile Bulgaristan'daki Türk eğitim tarihi açısından en karanlık dönem olarak değerlendirilmiştir. Askeri faşist hükümet azınlığı tüm haklarından yoksun bırakmak için her türlü idari tedbiri alma yoluna gitmiştir. Memişoğlu'nun (2002: 203) aktardığına göre, özellikle eğitim politikasına dair alınan kararlar içinde, Krallık idaresindeki Türk azınlığın eğitimini mümkün olan en aşağı seviyede bırakmak, Türk gençlerine bilgilerin en basitini vermek, Türk okullarında dini eğitime daha fazla ve ayrıntılı şekilde yer vermek, Türk özel okullarına Bulgar öğretmenlerin pedagojik amaçlarla değil istihbarat amaçlı atanmaları yönündeki kararlar dikkat çekmektedir.

1.2.5. Komünizm Döneminde Türk Eğitimi

Bulgaristan'da 9 Eylül 1944'te Vatan Cephesi iktidarının kurulmasının ardından Türk azınlığa bakış ile ilgili önemli bir değişiklik söz konusu olmuştur. Yönetimi ele alan komünist iktidar ilk zamanlarda azınlıklara haklar tanıyarak onları kazanma yoluna gitmiştir. Azınlık da hem geçmiş dönemin yoğun baskısı ve karanlık atmosferinden kurtulmak ve yeni iktidarın söylemlerini inandırıcı bulmak suretiyle Vatan Cephesi iktidarını desteklemiştir (Dayıoğlu 2005).

Yeni iktidarla şekillenen olumlu hava birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da kendini hissettirmiştir. 1944 sonrası eğitim sürecinde atılan ilk ve en önemli adım özel statüde bulunan Türk azınlık okullarının devlet okulu haline dönüştürülmesi olmuştur. Bu adım azınlık üzerindeki maddi yükümlülüğü hafiflettiği gibi, bu okullarda çalışan öğretmenlerin maaş ve özlük hakları ile ilgili durumlarının iyileşmesi, Türkçe ders kitaplarının devlet tarafından basılması, azınlık okullarının Bulgar okulları ile denkleştirilmesi sonuçlarını doğurmuştur. Böylece 1946-1959 yılları arasında şekil bakımından milli, içerik bakımından sosyalist bir eğitim modeli Türk azınlık okullarında uygulanmıştır (Dayıoğlu 2005).

Komünizm döneminde yapılan işlerden bir diğeri ise "Nazım Hikmet Türk Gimnazyası" adıyla liseye dönüştürülen Nüvvap Okulu ile birlikte açılan öğretmen okullarında Marksist öğretiyi yaymak amacıyla komünizm ideolojisini benimsemiş öğretmenler

yetiştirmek olmuştur. Bu dönemde Türk okullarının sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Ancak bu süreç 1958/1959 eğitim ğretim yılında Bulgaristan Komünist Partisi'nin merkez komite kararıyla tersine dönmeye başlamıştır. Öncelikle Türkçe ders saatlerinin azaltılması yönündeki bir dizi karar zamanla Türk azınlık okullarının Bulgar okullarına dönüştürülmesi kararına kadar varmıştır (Dayıoğlu 2005). Türkçe basılan ders kitapları toplatılmış, yasaklanmış, ğretim dili bu dönemden itibaren tamamen Bulgarcaya dönüştürülmüş, nüfusun tamamen Türk olduğu köylerde haftalık dört saat Türkçe dersine izin verilmiş, sonrasında seçmeli ders haline dönüştürülmüş, 1970 yılında ise tamamen uygulamadan çıkarılmıştır. 1970 yılı başlarından itibaren Türk okuma evleri, profesyonel ve amatör Türk tiyatroları, koro, dans ve müzik toplulukları, Türkçe gazete, dergi ve radyo yayınları kapatılmıştır (Memişoğlu 2002).

1.2.6. Demokratik Dönemde Türk Eğitimi (1989-...)

Komünizm sürecinin 1989 yılında sona ermesinin ardından demokratik döneme geçişle birlikte 1991 yılında resmileşen anayasada Türkçe, Bulgaristan'da anayasal güvenceye kavuşmuştur. Anayasanın 36. maddesinde “Ana dilleri Bulgarca olmayan vatandaşların, Bulgarca’yı zorunlu olarak öğrenmelerinin yanı sıra, kendi ana dilini de öğrenme ve kullanma hakları vardır” ifadesi yer almıştır. Yürürlükteki bu maddeye göre Türkçe dersi müfredat dışında öğrencilerin isteğine bağlı olarak seçmeli bir ders haline gelmiştir. Anadili dersleri müfredata dâhil edilmemiş ve ders saatleri okul saatinin dışındaki saatlere yerleştirilmiştir. 1993 yılında Bilim ve Eğitim Bakanlığı bir ders programı hazırlayarak Türkçenin geçmiş komünizm döneminde okullarda ğretilmemesinden kaynaklanan sorunlar olduğunu dile getirmiş ve 1994 yılı eğitim-ğretim döneminden itibaren Türkçenin 1-8. sınıflar arasında ğrenilebileceğine ilişkin yeni bir kararname hazırlamıştır. Buna göre Bakanlar Kurulu'nun 05.09.1994 tarihli kararnamesinde aşağıdaki kararlar alınmıştır.

Madde 1. (1) Ana dili Bulgarca olmayan öğrenciler kendi ana dilini I. sınıftan VIII. sınıfa kadar ğretim plnı kapsamında Belediye okullarında serbest seçmeli ders olarak öğrenebilirler. (2) Ana dili eğitimi haftada 4 saat olmak üzere program (yükü) kapsamında yapılır.

Madde 2. (1) ğrenci, ana dilini okuyacağına dair istek beyanatında bulunur, kendi imzası veya yaşı küçük olduğundan, velisi tarafından imzalanmış dilekçeyle bildirir.

Madde 3. Bulgarcaı iyi bilmeyen çocuklar için, okula başlamazdan bir yıl önce, okul müdürü belediye yöneticileriyle ortak karara vararak çocuklara Bulgarcaı öğretmek için hazırlık sınıfı oluşturulabilir.

Madde 4. Ana dili eğitimi için gereken kitaplar, öğrenciler tarafından ödenmez. Gereken malî işler, öteki genel eğitim derslerine ait kitapların sağlanması yolu ve koşullarınca yapılır.

Madde 5. Ana dili eğitimine ait gerekli masraf, belediye bütçesinden karşılanır.

Extra ve Yağmur'un (2013) yürütmüş oldukları Language Rich Europe projesinde Bulgaristan'daki dilsel görünüm eğitim alanından medya ve iş dünyasına kadar ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bulgaristan'da okul öncesi eğitimde yöresel/azınlık ve göçmen dillerinde eğitim sağlanmazken, ilk ve ortaöğretimde Ermenice, İbranice, Romence ve Türkçe yöresel/azınlık dilleri öğrencilere sunulmaktadır.

1.3. BULGARİSTAN'DA TÜRK BASIN TARİHİ

Bulgaristan'da Türkçe süreli basın Osmanlı döneminde ilk örneklerini vermiştir. Rusçuk valisi Mithat Paşa'nın destekleri ile 1865 tarihinde ilk sayısı çıkan Tuna adlı gazete Yeni Osmanlılar hareketinin başlattığı ıslahat reformlarını kamuoyuna duyurma görevini üstlenmiştir. Ahmet Mithat Efendi de başyazarlık görevi yaptığı bu gazetenin ilk iki sayfası Türkçe üç ve dördüncü sayfaları ise Bulgarca yayımlanmıştır. Tuna gazetesinin dışında Türkçe-Bulgarca yayımlanan Mecra-i Efkâr adlı bilimsel ve edebi nitelikli dergi ile Güneş adlı Türkçe-Fransızca bir gazete de yine Osmanlı döneminde yayımlanan süreli yayınlar içinde yer almıştır (Yenisoy 2012).

Bulgar Prensiği'nin kurulmasının ardından kısa bir duraklama yaşayan Türklere ait süreli basın hayatı, bu duraklamanın ardından 1882 yılında Sofya'da çıkan Tarla gazetesi ile yeniden canlanmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda bu gazeteyi haftalık çıkan Dikkat ve Çaylak gazeteleri takip etmiştir. Bu dönemde özellikle Jön Türklerin etkisi süreli basın hayatında da kendisini hissettirmiş, 25-30 arasında gazetenin çıkmasını sağlamıştır. Özellikle, Balkan (1906-1916), Uhuvvet (1904-1906) gazeteleri Bulgaristan Türk gazetelerinin en modern gazete örnekleri olmuşlardır. Farklı kaynaklarda Prenslük döneminde 40-48 arasında gazetenin çıktığı bildirilmektedir (Yenisoy 2012).

1908 yılında Krallık döneminin başlaması, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Bulgaristan'daki Türk azınlığın siyasi ve sosyal yaşamında olduğu gibi basın hayatında da büyük olumsuzlukların doğmasına neden olmuştur. Bu dönemlerde Bulgaristan'daki Türk basını neredeyse bitme noktasına gelmiştir. 1919'da imzalanan Neuilly Antlaşması bu durumu tersine çevirmiş, basın ve yayında her dilin serbestçe kullanılması kararı alınmıştır. Çiftçi Bilgisi, Ziya, Tunca ve Dostluk gazeteleri bu kararın ardından çıkan gazeteler olarak dikkat çekmiştir.

Bulgaristan Türklerinin Türkçe basınındaki gelişmeler gerçek anlamda Türkiye'de cumhuriyetin ilânından sonra başladı. Çarlık döneminde çıkan toplam 80 (bazı araştırmacılara göre 82) gazete ve derginin 50'si 1923 yılından sonra, Atatürk devrimlerinin gerçekleştiği yıllarda çıkmıştır. Sayısı giderek artan Türkçe basından başkent Sofya'da 26, Filibe'de 16, Kırcaali'de 10, Şumnu'da 9 gazete ve dergi çıkıyordu (Yenisoy 2012).

1944 yılında Halk İktidarı döneminin başlamasıyla Bulgaristan'daki Türk basını da yeni bir görünüme kavuşmuştur. Bu dönemdeki gazete ve dergilerde eski harfler bırakılarak Latin düzenine geçilmiştir. Bu dönemde yayımlanan ilk gazete Vatan Cephesi Komitesi'nin yayımladığı Vatan gazetesi olmuştur. Sadece bir sayı çıkardıktan sonra durdurulan bu gazete, bu sefer 1945 yılında Işık gazetesi adı ile çıkarılmaya başlanmıştır.

Demokratik dönem ile birlikte oldukça sınırlı olmasına rağmen Türkçe, görsel basında yer bulmaya başlamıştır. Bulgar Ulusal Radyosu 1993'ten beri Bulgaristan'daki Türk nüfus için sabah ve akşamları yarım saat Türkçe yayın yapmaktadır. Yayınlar içinde haberler ve Türkçe ile Bulgarca halk şarkıları yer almaktadır. 2001 baharında Bulgar Ulusal Televizyonu on dakikalık Türkçe programlar yayımlamaya başlamıştır. Geçiş dönemi boyunca, Türk basınına kurmaya yönelik girişimler de yapılmıştır. Şu anda, Sofya'da üç haftalık Türkçe gazeteler (Sabah, Zaman ve Müslümanlar) ile Filiz adlı çocuk gazetesi ve Balon adlı çocuk dergisi vardır.

1.4. DİL, TOPLUM VE KİMLİK

Dil, sürekli değişen görüntüsüyle toplum, kültür ve kimlik üzerinde belirli bir etki gücüne sahiptir. Benzer şekilde toplumsal, kültürel ve kimliksel bağlamda görülen her değişiklik de dil üzerinde belirli etkiler bırakır, çeşitli dilsel davranışların ve dilsel çıktıların doğmasını sağlar. Aşağıda dilin toplum, kültür ve kimlik ile olan karşılıklı ilişki biçimlerine değinilecektir.

1.4.1. Dil ve Toplum

Dil, önemli bir toplumsallaştırıcı unsur olarak, toplumsal yapının belirlenmesinde en etkin araçlardan biri konumundadır. Dil, ait olduğu dilsel topluluğun temel varlık nedeni olup bu topluluğun dünyayı ve hayatı anlamlandırma konusundaki ortaklığına işaret etmektedir. İletişimi sağlayan bir araç olmanın yanı sıra dilin toplumsal bir grup kimliğinin ve bu gruba üyeliğin sembolü olma özelliği vardır (Grosjean 1982). Bu bağlamda, dil ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkiyi dikkate alarak, dilsel bir topluluğu dilden bağımsız düşünmenin mümkün olamayacağını belirtmek gerekir.

Toplum, belirli amaçlarla bir araya gelen bireyler topluluğu; dil ise belirli bir toplumun kullandığı iletişim aracı olarak tanımlanabilir. Bireyin herhangi bir toplumsal gruba ya da konuşma topluluğuna ait olduğunun en belirgin göstergesi bireyin dilidir (Karahan 2001). Dil, toplumu oluşturan değişik kesimler tarafından kullanılan karmaşık bir olgu olarak onu belirleyen toplumsal yasa ve kurallardan bağımsız bir şekilde değerlendirilemez (Rifat 2005).

Her insanın diğer insanlarla yaşama zorunluluğu toplumların, toplulukların doğmasına neden olmuştur. Bir arada yaşamanın bireylere zorunlu olarak dayattığı toplumsal kurallar ve yasalar, birliktelik ve dayanışma duygusu, grup içi ve gruplar arası iletişim kurma gereksinimi dilin kullanımını zorunlu hale getirmiştir. Bu açıdan dil, hem sosyal ve grup kimliği oluşturma bağlamında yapılandırıcı bir unsurdur hem de gruplar arasındaki farklılığı öne çıkaran ayrıştırıcı bir olgudur diyebiliriz.

Dil ve toplum arasındaki ilişki için bazı olası görünümünden söz edilebilir. Sadoğlu'nun (2010) aktardığına göre devletler ile dilsel toplulukların birbirleriyle örtüşmelerine ilişkin dört temel biçim vardır. Bunlar:

- Bir devlet ile benzersiz bir dilsel topluluğun tamamen örtüşmesi
- Bir devletin siyasal sınırları içerisinde birden fazla dilsel topluluğun bulunması
- Bir dilin birden fazla devletin resmi dili olması
- Bir devletin siyasal sınırları içerisinde yaşayan azınlığın dilinin başka bir devletin resmi dili durumunda olması şeklinde belirlenebilir.

Görüldüğü üzere toplum içindeki yapısal değişkenler benzer şekilde dil üzerinde de etkisini gösterir. İlk durumda tekdilli bir toplum yapısından bahsedilebilir ki dünya üzerinde bu durumun çok sınırlı örnekleri bulunmaktadır. İzlanda bu duruma örnek olarak verilmektedir. İkinci durum günümüz dünyasının öne çıkan en belirgin özelliğidir. Sınırlı bir bölgede dahi onlarca dilin kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Örneğin dünya nüfusunun binde birine sahip olduğu bilinen Papua Yeni Gine'de dünyadaki toplam dillerin yüzde 13,2'si konuşulmaktadır. Üçüncü durum özellikle sömürge ülkeleri için geçerliken dördüncü durum başka ülkelerin topraklarında göçmen ya da tarihsel azınlık konumunda olan ancak ana vatan topraklarında bir resmi dile sahip dilsel toplulukları çağrıştırmaktadır (Nettle ve Romaine 2002).

İnsan toplulukları tarihsel gelişim evrelerinin farklılığı itibarıyla farklı farklı diller geliştirmiştir. Klan dillerinden kabile diline, kabile dillerinden kavim dillerine, kavim dillerinden milli dillere doğru gelişim gösteren dil toplulukları, o topluluğun biriktirdiği kültürün bir bileşeni aynı zamanda da önemli bir taşıyıcısı olmuştur. Dilin hayatı, toplumun hayatıyla bütünlük gösterir. Toplumsal ilişkiler dilin sağladığı kavramlaştırma, isimlendirme, soyutlama gibi özelliklerle sağlanır (Kök 2005: 119).

Anlaşılacağı üzere toplumsal ilişkilerdeki farklılık dilsel davranışlar ve dilsel çıktılardaki değişkenliğin de belirleyicisi olabilmektedir. Toplumlar değiştikçe dillerin de farklılaşacağı bilinmelidir.

1.4.2. Dil ve Kùltür

Dil ve toplum ilişkisinde olduğu gibi dil ve kùltürün de birbirinden ayrılamaz parçalar olduğu belirtilmelidir. Kùltür, adetler, inançlar ve kurumların toplamı, kısacası insanın bir topluluk üyesi olarak edindiği tüm alışkanlık ve becerilerdir (Levi-Staruss 2010: 169). Dil olmadan kùltür olmaz. Ancak, kùltür olmadan da dilin olamayacağı bilinmelidir. Yaşamın her alanında dil vardır. Dil sanatta, bilimde, teknikte, felsefede, ekonomide, hukukta ve günlük yaşamda izlerini bırakır ve buna karşılık dil her alanın özel gereksinimleri ve koşulları aracılığı ile kendi çevresini ve yönünü belirleyerek gelişir (Akarsu 1984: 80). Toplumlar her türden maddi ve manevi ürünlerle kendi kùltürünü inşa ederken aynı zamanda dilden yararlanır.

Kùltür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemi ya da başka bir deyişle, bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları bir inançlar ve adetler sistemidir. Aynı dili konuşan toplumlar en azından bazı kùltürel özellikleri de paylaşırlar (Parekh 2002: 185).

Kùltür, yaşam boyunca öğrenme yoluyla elde edilen her şeyi kapsar. Bu nedenle de sürekli değişim halindedir ve yeni görünümlemler ortaya çıkar. Kùltürün bütün görünümlemlerinin altında dil aracılığı ile iletişim kurma yeteneği yatmaktadır (Bates 2009: 47-48). Kùltür de tıpkı dil gibi edilgen bir miras olarak görülmemelidir. Kùltür etkin bir anlam yaratma sürecidir; sabit değil, devamlı yeniden tanımlanan ve yapılandırılan bir olgudur (Parekh 2002).

İnsanlar coğrafi uzaklıkları, içinde buldukları ortamların kendine özgü nitelikleri ve dışlarındaki dünyadan habersizlikleri nedeniyle farklı kùltürler yoğurmuşlardır. Bu ifade toplumların diğer toplumlardan soyutlanarak kendilerini geliştirmiş oldukları düşüncesini uyandırır da durum gerçekte hiç böyle olmamıştır. Toplumlar asla yalnız kalmamışlardır ve en ayrık görüldükleri durumlarda bile topluluk halinde yaşamayı becerebilmişlerdir (Levi-Strauss 2010: 25). Bu durum kùltürel çeşitliliği, dolayısı ile çokkùltürlülüđü ortaya çıkarmıştır.

Çokkültürlülük farklı sosyal çevrelerden, dini inançlardan, etnik kökenlerden veya milliyetlerden gelen bireylerin oluşturduğu çağdaş toplumların bir özelliğini ve aynı zamanda bir takım özel aidiyetlerin varlığını ve değerini kabul etmekle kalmayan ayrıca bunları siyasi normlara ve kurumlara kaydetmeyi de öneren belirli bir siyasi programı ifade etmektedir (Doytcheva 2009: 16-17). Çokkültürlü bir toplumun temelini demokrasi, laiklik ve çoğulculuk oluşturur. Çoğulculuk, sadece bir siyasal felsefe değildir. Farklı kümelerin örgütlü ve yasal güvence altında, kurumlaşmış yöntemlerle karar alma sürecine katılmaları veya onu etkilemeleri olarak tanımlanan bir uygulamadır (Ergil 1995: 159).

Özhan'ın (2006) aktardığına göre çokkültürlülük kavramı iki yönlü bir kavram olup, hem tanımlayıcı hem de değer verici anlamlarda kullanılmaktadır. Buna göre çokkültürlülük ilk olarak bir toplum içinde yer alan çok sayıdaki etnik ve kültürel grubun varlığına işaret etmektedir. Terim bu biçimde kullanıldığında, çoğu zaman bir problemi ifade etmeye yönelik anlam yüklenir. Burada çokkültürlülük, aynı toplum içindeki değişik ve bazen de çatışan grupların uzlaştırılması/bağdaştırılması problemi olarak anlaşılmaktadır. Bu anlamda çokkültürlülük, kültürel kökeni ne olursa olsun farklı kültürel geleneklere izin verilen bir toplumda, bireylerin barış içinde ve bir arada yaşayamamaları için hiçbir neden olmadığını ifade eder. Değerlerin ve onların yorumu hakkında gruplar arasındaki anlaşmazlıkların belli bir toplumsal yapı içinde kolayca bağdaştırılamaz olduğu yerde ise çokkültürlülük bir problem haline gelebilmektedir (Özbudun, 2003: 32). Buna göre çokkültürlü bir toplumun genel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1)Etnik, ulusal ya da dinsel temellerde farklı kimliklere sahip olan kümelerin her birinin, farklı olan gereksinim ve emelleri olduğu gerçeğinin, her bir farklı kimlik kümesi ve onun üyeleri tarafından kabul görmesi.
- 2)Farklı kimlikler taşıyan her bir kümenin, diğer kümelerin, dil ve kültürlerinin yaşatılması ve geliştirilmesi konusunda belirlenmiş açık bir arzularının olması.

3)Farklı kimlikler taşıyan her bir kümenin, diğer kümelere yönelen desteklerinin yalnızca bu kümelerin kültürel çıkarları bağlamında değil, tüm toplumsal oluşumun bir üst kimliğinin belirleyici özelliklerinin oluşturulması anlamında düşünülmesi.

4)Farklı kimlik kümelerinin üyesi olan bireylerin toplumsal, ekonomik ve siyasi alanlarda bütün kurum ve süreçlerde eşit katılımcılar olarak yer almaları (Balı, 2001: 189).

Yukarıda sıralanan çokkültürlü bir toplumun temel özellikleri çokkültürcü yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Birbiri ile çok karıştırılan kavramlar olsa da çokkültürlülük ve çokkültürcülük ayrı kavramlardır. ‘Çokkültürlü toplum’ terimi bir olgu olarak kültürel çeşitliliğe işaret eder, ‘çokkültürcü’ terimi bu olguya yönelik normatif bir tepkiyi dile getirir” (Parekh 2002: 7). Canatan’a (2009: 82) göre çokkültürlü toplum, her biri farklı biçimler göstermekle birlikte kültürel çeşitliliğe iki farklı şekilde tepki üretebilir. Bu bağlamda ilk olarak kültürel çeşitlilik olumlu karşılanır, çeşitlilik anlaşılması için merkeze konulur ve grupların kendi varlığını sürdürmek üzere öne sürdükleri kültürel taleplere saygı duyulur, ya da bu topluluklar çoğunluk kültürü içinde eritilerek asimile edilebilir. Birinci durumda, yönelim ve etik olarak çokkültürcü, ikinci durumda ise mono-kültürcüdür. Her iki durumda da çokkültürlü bir toplumda yaşanıyor, ancak bunlardan sadece birisi çokkültürcüdür.

Kültürün dil kadar ilişkili olduğu kavramlardan birisi de kimliktir. Kültür, bir kimliğin referans alanı olduğundan kültür ile kimlik arasında güçlü ve vazgeçilmez bir ilişki vardır (Sarı 2010: 49).

1.4.3. Dil ve Kimlik

Kimlik terimi yirminci yüzyıla kadar popüler bir terim değildi. Bir konu olarak kimlik, sosyal bilimler alanına 1960 ve 1970’li yılların toplumsal hareketleri sonucu girmiştir. Soğuk Savaş’ın bitmesi, etnik kimlik bilincinin daha fazla öne çıkmasına neden olmuş ve böylece kimlik, sosyal bilimlerin en gözde inceleme alanlarından biri haline dönüşmüştür.

Kimlik, bir özellik, bir nitelik belirtisidir. Birer özellik, birer nitelik gösteren kimlikler her şeyden önce farklılıkları da ortaya koyar. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar; hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgili konulardır (Aşkın 2007: 213). Kimlik, kolektif aidiyetlerden, katıldıklarımız, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşamla ilişki kurma-tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamıdır (Bostancı 1998). İster felsefi ve ister kültürel düzeyde olsun “Ben kimim?” sorusu kimliğin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Kimliğin etnik, dilsel, dinsel, sınıfsal, cinsiyet vb. farklılıklardan kaynaklanan bir görüntüsü vardır ve bu farklılık ben ve öteki farkını doğuran bir aidiyet sorununu ortaya çıkarır.

Kimlik tartışmaları temelde psikodinamik ve sosyolojik olmak üzere iki ayrı gelenek üzerinden yapılmaktadır. Özcü anlayışlarda, kimliğin tutarlı ve yaşam boyunca az çok aynı kalan eşsiz bir nüve ya da öz olduğu varsayılırken psikodinamik ve sosyolojik kuramlar kimliğin yaratılmış ve kurulmuş karakterine vurgu yapmaktadır (Marshall 2009: 405).

Etnik kimlik ve etnisite gibi kavramlar kimliğin önemli unsurları olarak sosyal bilimler alanında sürekli tartışmalı konular olarak görülmektedir. Etnik sözcüğünün kökeninin Antik Yunan dilinde ortak köken, doğum yeri, kabile gibi anlamları karşılamak için kullanılan *ethnos* sözcüğünden geldiği söylenmektedir (Akıllı 2003).

Smith (2009), etnik topluluğu “soya ait mitlerin rolünü ve tarihi anıları vurgulayan, din, gelenek, dil ya da kurumlar gibi, bir veya birden fazla kültürel farklılığa göre tanınan ve ayırt edilen bir kültürel kolektif tip” olarak tanımlar ve etnik toplulukların taşınması gereken ortak özellikleri kolektif özel bir isim, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ayırıcı ortak bir kültür, özel bir yurtla bağ (teritoryal bağlılık) ve dayanışma duygusu olarak belirler.

Topluluklar kendilerini diğer gruplardan isimleri ile ayırırlar ve isimsiz bir topluluktan bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle etnik bir topluluk açısından ihtiyaç duyulan ilk şey kolektif bir isme sahip olmaktır. Ortak soy mitinde ise atalara, aynı soy

ve kökten olmaya, göçlere, sürgünlere, destanlara gönderme vardır. Etnik topluluklar kendilerini sadece isimleriyle değil kültürleriyle de diğer gruplardan ayırma eğilimindedirler. Kültürel farklılaşmayı sağlayan en önemli unsurlar dil ve dindir. Bunlara ek olarak gelenek, görenek, mimari, giyim tarzı, sanat, müzik gibi öğeler de kültürel farklılaşmayı yaratan unsurlardır. Teritoryal bağlılık etnik topluluğun kültürünü nesilden nesle aktarırken üzerinde yaşadığı ve kendi etki gücünü belirleyen ve sınırlayan toprak parçasına bağlılığı ifade etmektedir. Etnik grupların tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları göç, savaş ve doğal olaylar gibi nedenlerden ötürü topraklarını terk etmeleri ve yeni yerlere yerleşmeleri de mümkündür. Bu durum etnik grup içerisindeki dayanışma duygusunun artmasını ve kültür ile kimliğin korunmasını ve aktarılmasını sağlamaktadır (Şekerbay 2009: 6).

Etnik ve ulusal kimliklerin belirleyici bir unsuru olarak dil, etnik/ulusal kimliklerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol üstlenir. Bu bağlamda dil siyasal bir unsur olarak da dikkat çekmektedir. Modern öncesi dönemde, devlet aygıtının tebaası ile iletişimde standart bir dile ihtiyaç duymaması ve dilsel kimlikleri siyasal birliğe yönelik bir tehdit olarak algılamaması gerekçeleriyle dil, siyasal bir sorun olarak görülmemiştir (Sadoğlu 2000). Bu dönemin dilden ziyade dini kimliği temel unsur olarak belirlemesi dilsel çoğulculuğun gelişmesine de zemin sağlamıştır.

Dilin kimlikler açısından siyasal bir sorun olarak algılanması mutlak monarşilerin yok oluş dönemine rastlar. Bu dönem ulus devletlerin oluşmaya başladığı 18. yüzyıldır. 18. yüzyılın modernleşme algısı devlete yönelik tüm siyasal ve sosyal alanlarda köklü bir değişime neden olmuştur. Ulus devletlerin en önemli amaçlarından biri, yurttaşı en üst aidiyet biçimi olarak ulusa bağlı kılmaktır. Dolayısı ile dil, bu dönemde en etkili uluslaştırma araçlarından biri olarak kabul görmüştür. Dilin ulusallaştırılmasıyla birlikte ulusal eğitim, yayın ve kültür sistemleri de oluşmaya başlamıştır. Bürokratik işlemlerin halkın dili ile gerçekleştirilmesine yönelik atılım ulusal kimliklerle birlikte ulusal dillerin de önem kazanmasını sağlamıştır (İnal 2012). Bu bağlamda dil üzerinde temelde iki ulusçuluk anlayışının etkisinden bahsedilmektedir. Bunlar Alman tarzı romantik ulusçuluk ve Fransız tarzı siyasal ulusçuluktur. Alman tarzı romantik ulusçulukta dil, ulusal bütünü dilden hareketle tanımlamada kullanılırken, Fransız tarzı siyasal

ulusçulukta dil, ulusal kimlik kazanmanın bir ifadesi olarak görülmüştür. Fransız geleneğinde veya sivil milliyetçilikte ulusun devletin kurumsal ve teritoryal yapısıyla ilişki içinde gelişmesi söz konusudur. Bu açıdan tek bir dil ortak kamusal alanda iletişimi sağlayan bir işleve sahiptir ve bu dili konuşan tüm vatandaşlar o devletin veya ulusun bir üyesi sayılır. Fransız geleneğine göre dil ayrımcı değil kapsayıcı bir pratik olarak belirginleşir. Alman geleneği veya etnik milliyetçilikte ise ulus, soy ve soya dayalı bir kültürel birlik üzerinden tanımlanmakta, “ortak bir dil” değil, sadece anadil bu birliğin temsilcisi olarak yükselmektedir (Aktoprak 2010).

Kimlik, bir toplumun bireylerini tanımlanabilir şekilde benzer yapan şeydir. Bir toplumu o toplum yapan özelliklerin –‘bize’ karşı olanların- toplamıdır. Bu özellikler fiziksel görünüşle ilgili olabilir ama aynı ölçüde (hele sadece yüzlerine bakarak insanların hangi topluma ait olduğunun çok zor olabildiği, gittikçe heterojenleşen günümüzde) yerel adetler (giyim gibi), inançlar, dinsel törenler ve kişisel davranışlar yelpazesıyla ilgilidir. Ve tüm davranış biçimleri içinde dil en çok karşılaşılandır Dil ana gösterge, sembol ve kimlik kayıdır (Crystal 2005: 55).

Günümüz dünyasında dil, din, ırk ve etnik bakımdan homojen bir devlet yapısı bulmak oldukça güçtür. Dünya üzerindeki bağımsız devlet sayısının yüzlerle ifade edilmesine karşılık dünyada konuşulan altı binin üzerindeki dilin varlığı ülkelerin çokdilli ve çokkültürlü bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Dolayısı ile çokdillilik ve çokkültürlülüğün günümüz dünyasının reddedilemez bir gerçeği olduğu bilinmelidir. İkidillilik kavramı günümüzde daha çok çokdillilik terimi ile karşılanıyor olsa da alanyazındaki veriler ışığında ikidillilik kavramsal olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

1.5. İKİDİLLİLİK

İngilizcede ikidilliliği karşılamak üzere 'bilingualism' terimi kullanılmaktadır. Bu sözcük ‘iki’ anlamında kullanılan "bi" ve dilbilim anlamına gelen "lingualism" sözcüğünün bir arada kullanılmasıyla oluşmaktadır. Alanyazınında ikidillilik ile ilgili birçok çalışmanın olması bu konunun dilbilimciler arasında çok ilgi gördüğünün de bir kanıtı niteliindedir. Özellikle son 20 yıl içerisinde ikidilliliği ele alan çok sayıda bilimsel araştırma yapılmıştır. İkidillilik konusu dilbilimin dışında psikolojinin, sosyolojinin, nörolojinin, eğitimbilimin dolayısı ile psikodilbilim, toplumdilbilim ve uygulamalı dilbilimin inceleme alanı içindedir. Üzerine çok çalışma yapılmış olmasına

rağmen ikidillilik konusunda bir tanım birliğine varılamadığını dile getirmek gerekir. İkidillilik ile ilgili tanım üretme güçlüğü'nün ikidillilik olgusunun durağan olmamasından kaynaklandığı söylenebilir (Kelağa Achmet 2005: 44).

Dünya nüfusunun çok büyük bir kesiminin farklı siyasal, sosyal, coğrafi, ekonomik vb. gibi nedenlerle ikidilli ya da çokdilli olduğu bilinen bir gerçektir. İkidillilik iki ayrı dilin birbiri ile karşılaşması durumunda ortaya çıkan bir olgudur ve bu durum kendi dili dışında başka dil bilen kişi ya da kişiler ile iletişim kurmayı amaçlayan insanlar için kaçınılmazdır (Kelağa Achmet 2005). İkidillilik en basit anlamıyla bireyin iki dili kullanma durumu olarak tanımlanabilir. Ancak durum bu kadar basit değildir. Çünkü bireyler anadillerinin dışında başka dillerin birtakım dilsel yapılarını anlayabilir, ancak bu yapıları konuşma ya da yazma gibi anlatımsal beceriler içerisinde işletemeyebilirler. Bazı insanlar iki dili akıcı bir şekilde konuşabilirler ancak okuyup yazamayabilirler; bazıları da bir dilin bütün becerilerine sahip olabilir, ancak bir dilden diğerine çevirme yeteneği sınırlı olabilir. Böyle bir durum kimin ikidilli (bilingual) olabileceği sorusunu beraberinde getirir. Haugen (1953: 7) bu bağlamda ikidilliliği, "bir dilin konuşucusunun başka bir dilde anlamlı ve tamamlanmış yapılar üretebilmesi" şeklinde tanımlamıştır. Bir diğer tanımda ise Bloomfield (1933: 56) ikidillilik için iki dilin anadili gibi kontrol edilmesinden bahsetmektedir. Sella-Mazi (1999: 34) yaşamının herhangi bir bölümünde iki ya da daha fazla dili kullanabilen kişiler için ikidilli karşılığını kullanmıştır.

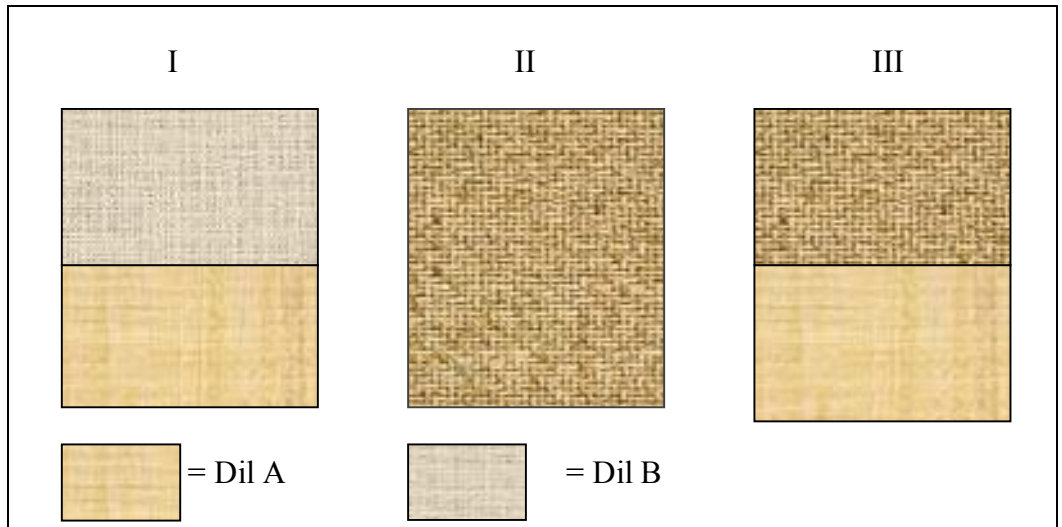
Mackey (1968: 555) ise, ikidilliliğin tanımlanması için dört boyutun ele alınması gerektiğini dile getirmiştir. Bu boyutlar: düzey, işlev, almaşma ve girişimdir. Düzey, dili konuşan kişinin her bir dildeki yeterliği ile ilgilidir. İşlev, ikidilli konuşmacının konuşmalarının işlevi ve bireyin dille ilgili olarak toplam repertuarının farklı rollerini ortaya koymayı amaçlar. Almaşma, bireyin her iki dildeki bireysel dil değişikliklerini hangi dereceye kadar yaptığını ele almaktadır. Girişim ise bireyin her iki dilde yapıları hangi oranlarda bir araya getirdiğini veya ayrı tuttuğunu incelemektedir.

Skutnabb-Kangas, bireylerin ikidilli olabilmesi için iletişimsel ve bilişsel yeteneğin zorunlu kıldığı sosyokültürel gerekler çerçevesinde tekdilli ya da ikidilli topluluklar arasında anadili konuşucuları ölçüsünde kendini her iki dilde de ifade edebilecek

durumda olan ve diğer taraftan bu kültürel ve dilsel gruplardan her ikisi ile de ya da tümü ile veya en azından bir bölümü ile özdeşleşebilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Kelağa Achmet 2005).

Uzun (2006), ikidilliliği birey ve toplum açısından değer yüklenen bir olgu olarak tanımlamıştır. Bu durum ikidillilik açısından bireysel ikidillilik (individual bilingualism) ve toplumsal ikidillilik (societal bilingualism) kavramlarının ayrımını vurgulamaktadır (Hamers ve Blanc 2000).

İkidilliliğe bireysel bir nitelik olarak bakıldığında, karşımıza iki ayrı dili iletişimsel amaçlarına hizmet etmek üzere kullanmayı ruhsal açıdan kabullenmiş, bu durumu içselleştirmiş bireyler çıkar. İkidillilik toplumsal bir nitelik olarak ele alındığında iki ayrı dilin kullanıldığı bir toplum ve bu iki dili kullanabilen çok sayıda birey düşünülmelidir (Uzun 2006). Toplumsal düzeydeki dil davranışlarının ve bireysel düzeydeki dil davranışlarının dinamikleri arasında sürekli bir etkileşim vardır. İster bireysel ister toplumsal düzeyde olsun gözlemlediğimiz dil davranışları her iki düzeydeki dilsel davranışların sonucu olarak görülebilir (Hamers ve Blanc 2000). Bu açıdan bireysel ve toplumsal ikidillilik ne yeni ne de geçici bir görünümdür. İkidillilik, küreselleşme, otomasyon, artan hareketlilik ve göç gibi etmenler nedeniyle dünyanın bazı bölümlerinde, politik sınırların bulanıklığı gerekçesiyle büyümeye ve gelişmeye devam edecektir (Deweale, Housen ve Wei 2003: 1).

Birinci durumda iki ayrı dil iki farklı grup tarafından kullanılmaktadır ve her grup tek dillidir. Toplumsal ikidilliliğin daha çok sömürge ülkelerinde görünen biçimi bu şekildedir. İkinci durumdaki toplumlarda insanlar ikidillidirler. Toplumsal ikidilliliğin üçüncü biçiminde ise bir grubun tek dilli diğer grubun ise ikidilli olduğu görülür. Bu biçim özellikle azınlık durumunda olan dilsel topluluklar açısından en sık karşılaşılan durumdur (Appel, Muysken 2005).

Bireysel ikidillilik, bireyin yaşam alanına dayalı olarak iki ya da daha fazla dili edinmesi biçiminde değerlendirilir. Eğer bireyler iki dili birden doğuştan edinirlerse buna eşzamanlı ikidillilik denilmektedir. Üç yaşın ardından ikinci bir dil ediniliyorsa buna sıralı ikidillilik adı verilmektedir.

Erken yaşlarda evde iki dilin kullanılıyor olması bireyleri ikidilli yapmaktadır. Ebeveynler çocukları ile evde iki dili birlikte kullanırlar ya da ebeveynlerden biri bir dili kullanırken diğeri bir başka dili kullanıyor olabilir. Böyle bir durumda oluşan ikidilliliğe arttırıcı/ekleyici ikidillilik (additive bilingualism) adı verilmektedir (Johnson 2006). Arttırıcı ikidilliliğin tam karşıtı olarak eksiltici ikidillilikten (subtractive bilingualism) bahsedilebilir. Bu durum genel olarak bireyin anadilinin egemen dile oranla değersiz sayıldığı koşullarda yaşanmaktadır (Alpay 2010: 87). Azınlık grupları için daha çok gözlemlenmesi gereken ikidillilik biçimi budur. Çünkü bu durum anadili kayması ve hatta dil yitimi gibi sonuçlar doğurabilmektedir.

İkidillilik her şeyden önce bir zenginlik olarak kabul gördüğünde bireyi birçok açıdan avantajlı duruma taşıyabilir. İkidilli olmanın avantajları alanyazındaki araştırmalardan elde edilen verilerle aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

İletişim Avantajları

1. Geniş kapsamlı iletişim olanağı (geniş aile, topluluk, uluslararası bağlantılar, iş alanları)

2. İki dilde okuryazarlık

Kültürel Avantajlar

3. Daha geniş kültürlenme, derinlemesine çokkültürlülük ve iki dil dünyası deneyimi

4. Daha çok hoşgörü ve daha az ırkçılık

Bilişsel Avantajlar

5. Düşünme faydaları (yaratıcılık, iletişime duyarlılık)

Karakter Avantajları

6. Daha yüksek özsaygı

7. Kimlik bakımından kendine güven

Müfredat Avantajları

8. Derslerde daha büyük başarı

9. Üçüncü bir dili daha kolay öğrenme

Maddi Avantajlar

10. Ekonomik yararlar ve iş bulmada üstünlükler (Baker 2011: 33-34)

Görüldüğü üzere bireyin ikidilli olması birçok yönden bireye büyük avantajlar sağlamaktadır. Sürekli değişen ve gelişen dünyanın bireye sunduğu olanaklardan en üst düzeyde yararlanmak isteyen kişiler için ikidillilik, bir istisnadan çok kural haline gelmiştir. Dünya ülkelerinin çoğu ikidilli ya da çokdillidir. Bu durum tek dil ile yetişen bireyleri azınlıkta bırakmaktadır.

1.5.1. İki değişkelilik (Diglossia)

İkidillilik teriminin karıştırılmaması gereken bir kavramı olarak iki değişkelilik (diglossia) durumundan da bahsedilmelidir. İkidillilik terimi daha çok bireyin belirli iletişim durumlarında en az iki dili işlevsel olarak kullanabilmesi durumunu, iki değişkelilik ise “bir ülkede dilin iki farklı değişkesinin bulunması durumunu” (İmer vd. 2011: 153) ifade etmektedir.

Dar kapsamıyla iki değişkelilik bir toplumda aynı dilde iki farklı değişkenin (üst değişke ve alt değişke) farklı işlevlerle kullanılması olarak değerlendirilir. Ancak günümüzde yaygın olarak kabul edilen geniş kapsamıyla iki değişkelilik bir toplumda iki değişkenin ya da düzeneğin birbirini tamamlayacak işlevlerle kullanılması olarak kabul görmektedir (Şimşek 2006: 85).

Alt ve üst değişke kavramları iki değişkelilik durumunu netleştiren en önemli kavramlardır. Bireyler iki değişkeli durumda yukarıda da bahsedildiği üzere iletişim işlevine yerine getirebilmek için iki düzeydeki değişkeden de birbirini tamamlamak üzere yararlanırlar. Bu bağlamda alt değişke bireyler arasındaki iletişimi gerçekleştirmek için daha çok resmi olmayan iletişim ortamlarında kullanılırken; üst değişke daha saygın ve ölçülü olarak kabul gördüğü için resmi bağlamlarda kullanılmaktadır (Şimşek 2006). Karahan’ın (1995) aktardığına göre bazı durumlarda sadece üst değişke, bazılarında ise sadece alt değişke kullanılabilir. Örneğin alt değişke daha çok ev içinde, aile ve tanıdıklar ile kullanılan değişkedir. Üst değişke ise daha çok ev ve aile dışı ile ilgili ve okul, hükümet gibi kurumlar tarafından desteklenen bir değişkedir.

Ferguson (1972) iki değişkelilik terimini, aynı dil içinde iki veya daha çok değişkenin farklı işlevlerde aynı dil topluluğu tarafından kullanılması olarak tanımlamaktadır. İkidillilik ve iki değişkelilik biçimleri Fishman'ın (1967) sınıflamasına göre aşağıdaki biçimlerde karşımıza çıkabilir.

Tablo 10. İki değişkelilik ve ikidillilik (Romaine (1989)'dan uyarlanmıştır)

1. Hem iki değişkelilik hem ikidillilik	3. İki değişkelilik olmaksızın ikidillilik
2. İkidillilik olmaksızın iki değişkelilik	4. Ne ikidillilik ne iki değişkelilik

Buna göre birinci durum özellikle geniş toplumlarda her iki biçimin bir arada bulunması durumuna işaret etmektedir. Birkaç dil topluluğunda ikidilli ve iki değişkeli özel davranışlar tamamen gelişmiştir. İkidillilik yerine sadece iki değişkeliliğin olduğu ikinci durumda, yüksek ve alt değişkeler işlevsel olarak birbirinden ayrılmıştır. Bu biçim, daha çok kolonize toplumlarda görülmektedir. İki değişkelilik olmaksızın sadece ikidilliğin olduğu üçüncü durum birçok toplumda karşımıza çıkan bir biçimdir. Dördüncü durum ise dış dünya ile çok az teması olan, izole kalmış ve farklılaşmamış dilsel topluluklar için geçerlidir (Karahana 1995).

1.6. İKİDİLLİ BAğLAMLARDAKİ DİLSEL ÇIKTILAR

İki ve çokdilli bağlamlar baskın grup ve azınlık gruplarının bir arada yaşadığı bağlamlardır. Bu durum baskın ve azınlık grupları arasındaki bir arada yaşamının gerektirdiği günlük ve kamusal yaşamdaki zorunlu etkileşim bağlamlarını da oluşturmaktadır. Politik, ekonomik, kültürel, yönetimsel hangi bağlam olursa olsun dilsel iletişimin bu alanlar üzerindeki belirleyiciliği düşünülürse baskın ve azınlık grupları arasındaki etkileşimin daha çok dil üzerinden şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu gerçeklik bazen bir çatışmayı bazen de bir uyumu beraberinde getirebilir. Her iki durumun da gözlemlenebildiği günümüz dünyasında baskın ve azınlık dilleri arasında

oluşan dilsel davranış biçimlerini anlamak ve bu tür dilsel çıktılarını yerinde gözlemlemek dilbilim açısından oldukça önemli ve zengin bir veri kaynağının oluşmasının da zeminini oluşturmaktadır. Bundan sonraki başlıklarda iki ve çokdilli bağlamlarda sıklıkla karşılaşılan dil kullanımı, dil seçimi, dil tutumu, dil kayması, dil sürdürümü ve dil ölümü gibi dilsel çıktılarının kavramsal özelliklerine değinilecektir.

1.6.1. Dil Kullanımı

Dilin homojen bir yapı olduğuna inanan dilbilimciler belirli bir dili kullananların tek bir biçimi bildikleri varsayımına dayanarak dildeki değişkenlik olgusunu atlamaktadırlar. Araştırmalar dilde değişkenlik olgusunun yoğun bir biçimde bulunduğunu ve tek bir dil türü kullanan bireyin bulunmadığını ortaya çıkarmıştır (König 1991). Dildeki değişkenlik olgusuna bağlı olarak dilin farklı değişkeleri (variety) olduğu dile getirilmiştir. Değişke, bir dilsel topluluktaki dil kesitlerinden her biridir (İmer vd. 2011: 81). Bireysel ve toplumsal bağlamlar bireylerin dil değişkelerini farklı uzam ve zamanlarda kullanmalarının önünü açar. Bu bakımdan her bireyin dilinde büyük ölçüde değişkenlik bulunur ve bu durum bireylerin dil kullanımlarını etkiler. Bireyler içinde buldukları toplumda kazandıkları ya da taşıdıkları yaş, cinsiyet, yaşadığı bölge ya da ulaştığı toplumsal katman gibi kimi özellikleri ile birlikte kendilerini toplum içinde belirli bir yere yerleştirirler ve dillerini de bu durumlarına ve konumlarına göre ayarlarlar (König 1991).

Toplumsal katmanlara göre bireylerin dil kullanımı ele alındığında bu durum açıklayan alanyazınında iki farklı kuramdan bahsedilmektedir. Bunlardan ilki Basil Bernstein'in tezine dayanan Eksiklik Kuramı, ikincisi ise öncülüğünü Labov, Stewart, Bailey, Baratz ve Wolfram'ın yaptığı Ayrılık Kuramı'dır.

Bernstein, her şeyden önce toplumsal gruplara özgü bir dil kullanımı olduğundan hareket ederek alt katman üyelerinin dil davranışlarının orta katman üyelerinin dil davranışlarından ayrı olduğunu söylemektedir. İmer'in (1990: 21) aktardığına göre Bernstein, alt ve orta katman üyeleri arasındaki bu ayrılığı eksiklik olarak değerlendirmektedir ve orta katman konuşucularıyla aynı toplumsal başarıya sahip

olmak için alt katman konuşucularında eksik olan dilsel nitelikleri eksiklik olarak açıklamaktadır.

Eksiklik kuramının dil kullanımı açısından öne çıkan ayrıntıları içerisinde Bernstein en çok halk dili ve kurallı dil arasındaki farklılaşmayı vurgulamıştır. Bernstein, dil kullanımlarını önce halk dili ve kurallı dil olarak ikiye ayırmıştır. Sonrasında yoğun eleştirilere de maruz kalan daralmış kod ve genişlemiş kod terimlerini kullanmıştır. Bernstein, alt katman grupların dilini sınırlanmış, dar kod olarak nitelerken, orta katman gruplarının dil kullanımı geniş kod olarak nitelendirmiştir (İmer 1987: 216). Bu iki ayrı dil kullanımı arasındaki farklılaşma şu şekilde özetlenebilir:

Halk Dili (Dar Kod)	Kurallı Dil (Geniş Kod)
<ol style="list-style-type: none">1. Konuşma diline uygundur.2. Standart dile göre daha açık ve somut ifadedir.3. Kelime hazinesi fakirdir; kaba, saba ve amiyane ifadeler bakımından zengindir.4. Cümle yapısı basit ve tekdüzedir. Bitirilmemiş cümleler yoğun olarak kullanılır.5. Telaffuz düzgün değildir. Ses ve hece yutumları yaygındır.6. Emir ve soru kullanımı daha yaygındır.7. Sıfat, zarf ve edat kullanımı azdır.8. Halk söyleyişine yönelik kalıplaşmış ifadelere sıkça başvurulur.9. El, kaş, göz hareketleri yoğun olarak kullanılır (Odacı 2008:17-18).	<ol style="list-style-type: none">1. Bölgeler üstü anlaşma aracı olarak tanınıp benimsenmiş ve kurumsallaşmıştır2. Bütün ağız ve diyalektlerin özelliklerini bünyesinde taşır.3. Hem yazı hem de konuşma dilini içerir.4. Üst kültürün aktarıcısıdır.5. Yapısal yönden cümleler kurallara bağlıdır.6. Cümle yapısı açık ve belirgin ama karışıktır.7. Cümlelerde dilbilgisi bakımından zengin bir şekilde sıfat, zarf, bağlaç kullanılır.8. İfadelerde soyut kullanımlar ağırlıktadır, deyimler bakımından zengindir.9. Kelime hazinesi zengindir (Odacı 2008: 17).

Eksiklik Kuramının dar ve geniş kod kavramları üzerine yoğunlaşan eleştiriler, Amerikan toplumdilbilimi sahasında Ayrılık Kuramı adı verilen yeni bir kuramın doğmasını sağlamıştır. Ayrılık Kuramı için en dikkat çekici çalışmalar William Labov'a aittir. Labov, bu bağlamdaki çalışmalarında ABD'nin büyük kent merkezlerindeki ölçünlü İngilizce ile siyahi İngilizcesinin kullanım biçimlerini incelemiştir.

Eksiklik Kuramından farklı olarak Ayrılık Kuramı dil kullanımları arasında daha iyi ya da daha kötü gibi bir ayrımın gözetilemeyeceğini belirtmektedir. İmer'in (1990: 43) aktardığına göre bu kuramda eksiksiz ya da eksik olan, yeterli ya da yetersiz gibi dil türleri bulunmamaktadır. Dil kullanımlarının hepsi ayrı bir dizgeyi yansıtmaktadır ve bu nedenle dil türlerinden biri ötekine göre daha iyi olarak nitelendirilemez.

Ayrılık kuramı çerçevesinde öncelikle dilsel dizgelerin nasıl ve hangi işlevlere ayrıldığı incelenmektedir. Bu bağlamda dilsel bir topluluk içinde kullanılan dil türlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Dittmar (1976) dil türleri ile ilgili olarak aşağıdaki sınıflamayı önermiştir:

1. Ölçünlü türler
2. Bölgesel türler
3. Toplumsal türler
4. İşlevsel türler

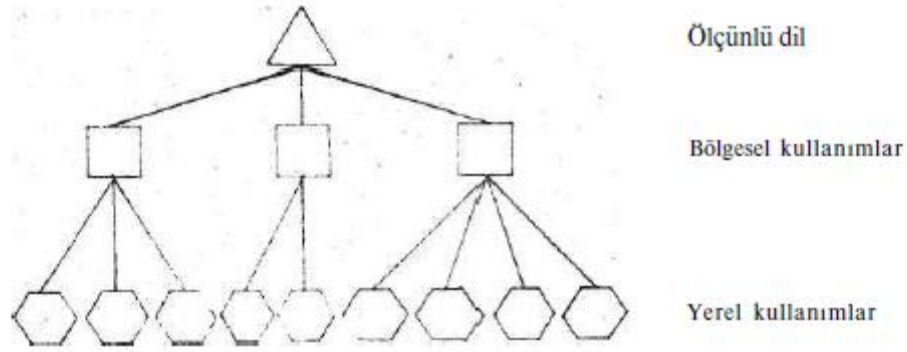
Ölçünlü (standart) dil, çeşitli yerel ya da toplumsal değişkenliklerin dışında kalan ve dilsel bir topluluğun ortak paydası olarak görülen dildir (Vardar 2002: 153). Ölçünlü dilin seçiminde toplumsal değişkenler/karşıtlıklar ile coğrafi özelliklerin büyük önemi vardır. Bir değişkenin dil planlaması içinde ölçünlü bir dil haline gelebilmesi için belirli aşamalardan geçmesi gerekir. Haugen 1983 yılında geliştirdiği modelde bir değişkenin ölçünleşme sürecini şu aşamalara bağlamıştır (İmer 1998):

Tablo 11. Dil Planlamasının Süreçleri

	Biçim (Siyasa Planlaması)	İşlev (Dili İşleme)
TOPLUM (Konum Planlaması)	1. Seçim (Kararlaştırma Süreçleri) a. Sorunu Ortaya Koyma b. Normları Belirleme	3. Uygulama (Eğitimsel Yayılma) a. Düzeltme Süreçleri b. Değerlendirme
DİL (Bütünce Planlaması)	2. Kodlama (Ölçünleştirme Süreçleri) a. Yazılaştırma b. Dilbilgiselleştirme c. Sözcükleştirme	4. Genişletme (İşlevsel Gelişme) a. Terimsel Çağcılıştırma b. Biçimsel Gelişme

Ölçünlü bir dilin oluşturulabilmesi için planlanan bu aşamaların amacı toplum içinde oluşabilecek iletişim sorunlarını gidermektir. Bu nedenle dil planlamasının farklı biçimleri dilin ölçünleşmesi bakımından belirleyicidir. Wardhaugh'un (1990) aktardığına göre dil planlaması, toplumda iletişim problemlerini çözmek amacıyla bir dilin işlevlerini değiştirmek için uygulanan uzun dönemli, sürdürülebilir ve bilinçli bir yetkidir. Dil planlamaları, statü (konum) planlamaları ya da bütünce (corpus) planlamaları olarak şekillenir. Statü planlaması belli bir dilsel topluluğun dilinin yüklendiği işlevleri tayin etmek amacıyla yapılan çalışmalarken bütünce çalışmaları, bir dilin ya da aynı dil içindeki belli bir değişkenin olası tüm iletişim işlevlerini yüklenerek toplumsal iletişimin gerçekleşmesine tam olarak hizmet etmesinin sağlanması için yapılan çalışmalardır (Fidan 2005).

Bölgesel dil türleri denildiğinde, aynı ölçünlü dilin birleştirdiği kullanımlar düşünülmelidir. Söyleyiş, sözcük dağarcığı ve sözdizimleri açısından bölgeden bölgeye değişiklik gösteren dil türlerine bir dilin bölgesel dil türleri adı verilmektedir (König 1991: 63). Ölçünlü dil ile bölgesel türler arasında ses, sözdizim ve söz varlığı açısından ciddi farklar olabilmektedir. Bu durum bölgesel türlerin daha çok sözlü dil içinde kalmasına neden olur. Bölgesel kullanımlar siyasal ve kültürel etkilerden ötürü ölçünlü dile yükselebilir veya ortadan kalkabilir. Ölçünlü dil ve bölgesel türler arasındaki ilişki aşağıdaki gibi görselleştirilebilir (İmer 1987).

Şekil 2. Ölçünlü Dil ve Bölgesel Diller

İmer (1987) bölgesel dil türlerinin sözlü dilde kuşaktan kuşağa aktarılabilen dil türleri olduğunu, bölgesel dil türlerinin kaybolma gerekçelerinin kitle iletişiminin yaygınlaşmasına ve göç etkenine bağlı olduğunu dile getirmiştir.

Toplumsal dil türlerine sosyolekt adı verilmektedir. Toplumsal dil türleri, toplumun değişik katmanları tarafından kullanılan dil türleridir. König (1991), toplumsal katman ya da toplumsal grubun tanımlanması sorununa değinerek, toplumsal dil türlerini tanımlayabilmenin bölgesel dil türlerini tanımlayabilmek kadar kolay olmadığını belirtmiştir. Bir toplumsal gruba üye olan kişinin toplumsal konumunu belirleyen meslek, yaşanılan yer, eğitim durumu, kültürel geçmiş, din ve aile durumu gibi özelliklerin bireyin dilini etkilemesi ve bir gruba üye olan bireyin aynı zamanda bir başka gruba da üye olabilmesi gibi gerekçeler toplumsal dil türlerinin sınırlarını muğlaklaştırmaktadır (İmer 1987).

İmer (1987), deyiş biçimleri ve özel dillerin işlevsel dil türleri adı altında birleştirilebileceğini ve konuşucuların çevreden çevreye değişen dilsel davranışlar gösterebileceklerinden hareketle işlevsel dillerin özel etkileşimlere, kurumlara, işyeri ilişkilerine, biçimsel ya da biçimsel olmayan durumlara ve konuşucunun özelliklerine bağlı olduğunu dile getirmiştir. Dittmar işlevsel dil türlerinin özel dilleri, teknik dilleri, argoyu ve ticari dilleri kapsadığını belirtmiştir.

Değiş biçimleri ve özel diller işlevsel olmaları, başka bir deyişle, değişik toplumsal durumlarda kullanılmaları açısından ortak bir özellik göstermekle birlikte birbirlerinden ayrıdır. Değiş biçimleri belirli toplumsal durumlara göre değişkenlik göstermekte; özel diller ise mesleki ya da toplumsal bir grubun kendine özgü dilsel birimlerinden oluşmaktadır. Toplumsal grup ya da toplumsal katman terimleri birbirinden ayrıdır. Özel diller toplum içinde özel amaçları olan toplumsal grupların; toplumsal dil türleri (sosyolekt) ise toplumsal katmanların kullandığı dillerdir (König 1991: 65).

Görüldüğü üzere toplumsal ve bireysel etmenler dilsel süreçleri ve davranışları yakından ilgilendirmektedir. Bireyler içinde buldukları bu durumlar bağlamında farklı dil kullanımlarına başvururlar. Dil kullanımını etkileyen ve üzerinde önemle durulması gereken boyutlardan birisi de cinsiyet değişkenidir. Cinsiyet dil kullanımı açısından belirleyici bir etken olarak değerlendirilebilir. Aşağıda farklılaşan cinsiyet rollerinin dil kullanımı üzerindeki etkilerine değinilecektir.

1.6.2. Toplumsal Cinsiyet ve Dil Kullanımı

Cinsiyet, bireyi kadın ya da erkek yapan fiziksel ve biyolojik özellikleri belirtirken toplumsal cinsiyet kavramı kültürel ve sosyal olarak belirlenen cinsiyet rollerini karşılamak için kullanılır. Bu bakımdan toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıkların toplumsal olarak kurgulanması ve kadının ve erkeğin kendi cinsine uygun davranışlar geliştirmesidir (Güden 2006).

Dil ve cinsiyet ilişkileri toplumdilbiliminin önemli inceleme konularındandır. Farklı toplumsallaşma süreçlerinin kadın ve erkeklerin dil kullanımlarında bir farklılaşma yaratıp yaratmadığı, farklılığın kullanılan dilin yapısından mı yoksa kadın ve erkeklerin farklı cinsiyet rollerinden mi kaynaklandığı soruları araştırmacıları dil ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi anlamaya yöneltmiştir.

Dil kullanımı bağlamında, cinsiyet faktörünün dilsel davranışlar üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik çalışmalar kadın ve erkek dili arasındaki farkları da ortaya çıkarmıştır (Lakoff 1973; Trudgill 1985; Coates 1988; Holmes 1992). Bu farklılaşmanın toplumsal değer yargıları ve cinse bağlı rol beklentilerinden kaynaklandığı söylenebilir. Kadın ve erkekler değişik toplumsallaşma süreçlerinden geçerek değişik davranış biçimlerini edinirler ve bu davranış biçimleri onların dillerine de yansiyarak dillerini farklılaştırır.

Erkekler büyük gruplarda genel konularda rahatça konuşurlar. Onlar için konuşma hiyerarşik düzende bir amaca ulaşmak, üst konuma geçmek ya da bu konumu korumak için bir araç olduğundan konuşmalarında bilgi ve becerilerini göstermeye çalışırlar. Kadınlar ise küçük topluluklarda, çoğunlukla evde özel konularda konuşmayı yeğlerler. Onlar için konuşma, ilişki kurma ve sürdürme aracıdır (König 1992: 34)

Cinsiyetlere ilişkin farklı toplumsallaşma süreçleri bağlamında oluşan kadın dilinin erkek dilinden ayrıldığı noktaları ayrıntılı bir biçimde ele alan Lakoff (1975) kadın dilinin özelliklerine ilişkin şu saptamalarda bulunmuştur:

- a. Sözlüksel tamamlayıcılar
- b. Eklenti soruları
- c. Bildirme tümcelerinde yükselen ezgi
- d. Boş sıfat kullanımı
- e. Kesin/çok net renk sözcükleri seçimi
- f. Yoğunlaştırıcılar
- g. Tam doğru dilbilgisi kullanımı
- h. İncelikli biçim kullanımı
- i. Küfür sözcüklerinden kaçınma
- j. Vurgulu konuşma (Şimşek 2006: 83).

Cinsiyet ve dil ilişkileri bağlamında yapılan araştırmalar kadınların erkeklere oranla küfür ve açık seçik sözcükleri daha az kullandıklarını ya da bu ifadeleri kullanmaktan daha çok kaçındıklarını, kibarlık gösteren ifadeleri, niteleyici, pekiştirici sözcükleri ve tutum ifade eden sıfatları daha sık kullandıklarını ortaya çıkarmıştır (Ercan, Yağcıoğlu 2007: 2).

Kadın ve erkek dilindeki bu farklılaşma erkek egemen bir algılayışın sonucu olarak da düşünülebilir. Toplum içinde egemen ideolojinin daha çok erkek üzerinden belirlenmesi kadını öteki durumuna düşürmüştür. Bu ötekileşmiş bağlamın, erkekleri etkin kadınları ise pasif kıldığı ve kadınları erkeğin belirlediği ve biçimlendirdiği bir dilin içinde yaşamaya hapsedtiği söylenebilir. Dil ve cinsiyet ilişkileri üzerine feminist bakış açısıyla yürütülen araştırmalar kadınlara dayatılan güvensizlik duygusu nedeniyle öneri cümlelerine daha yatkın olduklarını; daha nazik ve küfürden uzak konuşmalarının kendilerinden beklenen toplumsal rollerin bir uzantısı olduğunu; kadınların erkeklerden

daha çok konuştukları düşüncesinin erkeklerin tarafından kurgulanan ve kadınları susturmaya yönelik abartılı bir ifade olduğunu ve erkeklerin dil üzerinden kadınları sürekli baskıladıklarını ve ataerkil yapıya uygun bir kadın imajı yaratma kaygısı taşıdıklarını dile getirmişlerdir (Güden 2006).

1.6.3. Dilsel Tutum

Çokkültürlü toplumların birçoğunda, belirli toplumsal grupların ayırt edici gücü dilsel değişimlere ve bu değişimlere yönelik tutumlara yansır (Ryan, Giles ve Sebastian, 1982). Dile ilişkin tutumlar toplumdilbilimin inceleme alanı içerisindedir. Tutum genel olarak, kişinin sosyal çevresinde ve yaşantılarında yer alan belli olay ve olgular karşısında, geliştirdiği ve gerçekleştirdiği psikolojik örgütlemenin kişinin kendi davranışlarını etkileyen bölümüdür (Güvenç 1976: 26). Crystal (1992: 357), dil tutumlarını kişinin kendi diline ya da diğer dillere ilişkin düşünceleri olarak tanımlar ve bunların olumlu ya da olumsuz yönde olabileceğini belirtir. Gerçekten de konuşucular kendi dillerini ve dil değişkelerini kullanmakla yetinmeyip onları değerlendirirler. Konuşucular açısından bu değerlendirmeler bazı diller için kolay veya zor, önemli veya önemsiz, kusursuz veya etkileyici biçimindeki bir sınıflandırmaya dönüşebilir. Bir başka tanımda Ryan vd. (1982: 7) dilsel tutumları, bireylerin farklı dil değişkeleri veya onların konuşucularına yönelik değerlendirmelerinin duygusal, bilişsel veya davranışsal göstergesi olarak tanımlamıştır.

Birçok araştırmacı dilsel tutumlar üzerinde çalışmıştır. Dilsel tutumlara ilişkin ilk eşlemeli ve sonraki çalışmalara da model olan araştırma 1960 yılında Lambert, Hodgson, Gardner ve Fillenbaum tarafından yapılmıştır. Araştırmacılar bu çalışmalarında Montreal'de Fransızca ve İngilizce konuşanların dilsel tutumlarını eşlemeli olarak incelemişlerdir. Bu çalışma sonradan gelen tüm dilsel tutum çalışmalarının temeli olmuştur (Liez 2001).

Sonraki yıllarda dilsel tutumlar üzerine yapılan araştırmalar temelde iki genel başlık etrafında toplanabilir. Buna göre ilk başlık belirli toplumsal sınıflara ve onların konuştukları dillere ilişkin tutumlardır (Cook 1971; Edwards 1982; Henderson 1972;

Lambert vd. 1960). İkinci başlık ise Labov (1972), Rickfordd (1977) ve Trudgill (1974) gibi araştırmacıların inceledikleri etnik ve bölgesel gruplar ve onların konuştukları dile ilişkin tutumlar biçiminde dile getirilebilir.

Dile yönelik tutumların yoğunlaştığı konu alanlarını şu şekilde belirlemek olasıdır: (a) yabancı bir dili öğrenme ve yabancı dile yönelik tutumun öğrenmeye etkisi, (b) komşu dillere yönelik dilsel tutumun sözcüksel düzeyde ödünçleme üzerindeki etkisi, (c) belli bir sosyal grubun diline yönelik tutum, (d) belirli bir soydan gelen grubun veya azınlığın kullandığı dillere yönelik tutum (Papavlou 2005: 53-54).

Çalışmamıza konu olması açısından, özellikle iki ve çokdilli bağlamlarda azınlık ve baskın grupların dili arasındaki etkileşim dikkate alındığında, dördüncü biçim toplumdilbilimsel açıdan önemli bir çalışma sahası oluşturmaktadır. Dile yönelik tutumlar iki ya da çokdilli bağlamlarda dilsel sürdürüm, dilsel kayma ya da dil seçimi gibi belirli dilsel çıktıların oluşmasında önemli bir etki gücüne sahiptir. Bu nedenle baskın ya da azınlık grubu üyelerinin arkadaş edinmekten para kazanmaya ve çocuk yetiştirmeye, eğitsel bağlamlardan iş, seyahat ve ticarete değin baskın ve azınlık dillerinden hangisini daha önemli bulduklarını belirtmeleri bireylerin bu dillere yönelik tutumlarını yansıtmaktadır. Bireylerin dile ilişkin tutumlarını belirlemek için farklı yöntemlerden faydalanılmaktadır. Garrett, Coupland ve Williams (2003: 14-15) dile yönelik tutumların dil değışkelerinin toplumsal davranış açısından incelenmesi (içerik analizi), doğrudan ölçümler ve dolaylı ölçümler ile belirlenebileceğini dile getirmişlerdir.

Doğrudan ölçümlerin dile yönelik tutumları belirlemede en sık kullanılan yöntem olduğu bilinmektedir. Doğrudan ölçümler Pehlivan'ın (2012: 136) da aktardığı gibi daha çok anketler, mülakatlar, algısal ağız araştırmaları aracılığı ile yapılmaktadır. Tutum ölçekleri anket tarzında en çok kullanılan değerlendirme araçları olarak geniş sayıdaki örneklemden çok sayıda veri toplamanın en kolay aracı olarak değerlendirilmektedir. Özellikle likert tipli tutum ölçekleri dile ilişkin tutumların yoğunluğunun belirlenmesinde en kullanışlı araçlardan birisidir.

1.6.4. Dil Seçimi

Dil seçimi (language choice) “dil düzenlemesinin ilk aşaması olarak diller ya da değişikler arasında seçim yapma girişimi” olarak tanımlanmaktadır (İmer vd. 2011: 89). Bireyler farklı bağlamlarda, bazen anadillerinden farklı bir dili bazen de birinci dillerinin farklı değişiklerini kullanabilirler. Bireylerin sözel davranışlarındaki bu farklılığın oluşmasında konuşucuların konumu, katılımcılar, konuşulan konu ve iletişimin işlevi etkilidir (Ervin-Tripp 1964). Bireylerin dil seçimlerini etkileyen bu boyutlar aşağıdaki gibi ayrıntılandırılabilir:

Tablo 12. Dil Seçimini Etkileyen Faktörler (Grosjean 1982)

<i>Katılımcılar</i>	<i>Durum</i>
Dil yeterliliği	Konum
Dil tercihi	Tek dilli yapı
Sosyo-ekonomik konum	Resmiyet derecesi
Yaş	Samimiyet derecesi
Cinsiyet	
Meslek	<i>Söylem içeriği</i>
Eğitim	Konu
Etnik köken	Sözcük türü
Konucuların dilsel etkilim geçmişı	
Akrabalık ilişkisi	<i>İletişim işlevi</i>
Samimiyet	Konum yükseltmek
Güç ilişkisi	Sosyal mesafe yaratmak
Dillere ilişkin tutum	Birini dışlamak
Dış baskı	İstekte bulunmak ya da kontrol etmek

Tablo 12’de görüldüğü üzere katılımcıların sosyo-ekonomik konumları, yaş, cinsiyet, meslek ve eğitim durumları, etnik kökenleri, samimiyet ve güç ilişkileri ile dillere ilişkin tutumları dil seçiminde etkilidir. İletişimin nasıl bir durumda gerçekleştiği de belirleyici bir etkidir. İletişim ortamının tek dilli bir yapıyı zorunlu kılması ya da bağlamın resmiyet ve samimiyet dereceleri dil seçimi üzerinde belirleyicidir. Bu etmenlerin dışında konuşulan konunun nasıl bir söylem içeriğinde olduğu ve iletişim bağlamının konum yükseltmek ya da sosyal mesafe yaratmak, birini dışlamak ya da istekte bulunmak gibi işlevlerden herhangi birisi ile yüklenmesi dil seçimini farklılaştıracak etkenler arasında değerlendirilmektedir.

1.6.5. Dilsel Kayma, Dilsel Sürdürüm ve Dil Ölümü

İkidilli ya da çokdilli bağlamların dilsel davranışlara yansıyan bazı etkileri vardır. Bu çokdilli görünüm dil kaybı, dil sürdürümü ya da dilsel kayma gibi belirli dilsel çıktılarının

oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Araştırmalar genel olarak bireylerin ya da dilsel toplulukların dilsel davranışlarındaki bu tür değişimlerin nedenlerini aramaya yönelmiştir. Elde edilen bulgular çokdilli bağlamlarda ortaya çıkan dilsel davranışları belirleyen birçok faktör ve mekanizmanın varlığına işaret etmektedir. Buna göre ikinci bir dile maruz kalan konuşucuların karşılaşılabilecekleri durumları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Konuşucular birinci dillerini korurlar, ikinci dili öğrenmezler.
2. Konuşucular ikinci bir dili ek olarak öğrenirler, birinci ve ikinci dillerini devam ettirirler.
3. Konuşucular ikinci bir dili ek olarak öğrenirler, ama bu dili birinci dillerinin yerine koyabilirler (Myers-Scotton 2006: 68).

İkidilli ya da çokdilli bağlamlarda en sık karşılaşılan dilsel çıktılardan birisi dilsel kaymadır. Bu terim ilk kez Uriel Weinreich tarafından kullanılmıştır. Dilsel kayma (language shift) “bir birey ya da grubun göreceli olarak ya da birdenbire bir dili bırakıp öteki dili kullanmaya başlaması durumu” (İmer, Kocaman, Özsoy 2011: 88) olarak tanımlanmaktadır. Dilsel sürdürüm teriminin karşıtı olarak “dil kayması, toplum içinde iletişim ve sosyalleşmenin birincil aracı olarak bir dilin yerini bir başka dile bırakması” (Mesthrie vd. 2009: 245) şeklinde de değerlendirilebilir.

Dilsel kayma terimi, kişinin anadili kullanımının kademeli olarak azalması ve anadili kullanımında oluşan boş alanın egemen, baskın dil tarafından doldurulması şeklinde tanımlanabilir. Alanyazında dilsel kaymanın iki türünden bahsedilmektedir. Bunlar kuşak içi dilsel kayma (intragenerational language shift) ve kuşaklararası dilsel kaymadır (intergenerational language shift). Bir çocuk kendi anadilinden farklı bir anadile sahip olduğunda kuşaklararası dilsel kayma oluşur. Dilsel olarak karışık toplumlarda doğan çocuklarda kuşaklararası dilsel kayma en yaygın olarak görülen dilsel davranış biçimidir. Kuşak içi dilsel kayma ise bireyin anadilinden farklı bir dili evde sıklıkla konuştuğu zaman oluşur (Sabourin, Belanger 2011).

Yağmur (1997) kuşaklararası ve kuşak içi terimlerini farklı dilsel çıktıları açıklamak için kullanmıştır. Buna göre dilsel aşınma kuşak içi bir görüngü, dilsel kayma ise

kuşaklararası bir görüngü olarak tanımlanabilir. Yağmur (1997) kuşak içi terimi ile dilsel geleneklerdeki kırılma nedeniyle süreç boyunca bireyin dil becerilerinde az çok oluşan dilsel kayba ve dolayısı ile dilsel aşınmaya gönderme yaparken, kuşaklararası terimini kullanarak dil kullanım alanlarının çoğunda ikinci dilin birinci dilin yerini alması süreci ile dilsel kaymaya gönderme yapmaktadır.

Alanyazınında dilsel kaymanın birçok farklı nedeninden bahsedilmiştir. Bunlardan en önemlileri ekonomik, demografik, kurumsal destek ve konumsal etkenlerdir (Giles vd. 1977; Appel ve Muysken 1987; Mestherie 2009). Başka bir araştırmada Conklin ve Lourie (1983) politik, sosyal ve ekonomik faktörler, kültürel faktörler ve dilsel faktörlerin etkisinden bahsederken, Edwards (1992), azınlık dillerinin durumuna ilişkin demografik, sosyolojik, dilsel, psikolojik, tarihsel, politik, coğrafi, eğitsel, dinsel, ekonomik ve medyaya yönelik etmenlerin belirleyiciliğine dikkat çekmiştir (Hornberger 2002).

Ekonomik değişimler dilsel kaymanın en belirgin nedenlerinden birisidir. Farklı dilsel toplulukların birbirlerine yakın olmalarını, altında ekonomik güdüler bulunan istila, sığınma arayışı, işçi göçleri veya ticaret gibi nedenler sağlamaktadır. Birçok ülkede modernleşme, sanayileşme ve şehirleşme yerel bir dilde ikidilliliğe ve ekonomi ile ilişkili daha yaygın bir bölgesel dilin doğmasına neden olmaktadır. Bu durum diğer faktörler ile birleştiğinde dilsel kaymaya neden olabilecek uygun ortamı yaratmaya yetebilir (Mestherie 2009: 249-250).

Demografik etmenler içindeki en önemli verilerden biri başarılı bir dilsel sürdürümün sağlanabilmesi için konuşucu sayısıdır: Küçük boyutlu topluluklarda dilsel kayma ve dil kaybı tehdidi çok daha kuvvetlidir. Mestherie (2009) bir dilin yaşayabilmesi için gerekli olan konuşucular bağlamında “kritik kitlenin” ne olduğunu belirlemenin imkânsız olduğunu dile getirmiştir.

Baskın dil karşısında azınlık dillerinin sürdürümünü sağlayan etmenlerden birisi de kurumsal destek etmenleridir. Baskın dil karşısında azınlık dilleri kendi varlık nedenlerini oluşturabilmek için belirli kurumsal desteği bulabilmelidir. Azınlık

dillerinin eğitim, din, medya ve yönetim alanlarında kullanılması bu dillerin konumunu destekleyecek girişimlere yardımcı olabilir. Çünkü azınlık dillerinin bu alanlarda yer edinebilmesi azınlıklar açısından büyük bir mali yük anlamına gelmektedir. Baskın ve azınlık grupları arasındaki bu asimetrik denge baskın grubun bu tür alanlarda azınlık dillerine sunacağı destek ile belirlenmektedir (Mestherie vd. 2009).

Konum faktörleri de dilsel kaymanın önemli nedenlerinden birisidir. Dillere ait ekonomik, sosyal, sosyo-tarihsel ve dilsel konum biçimleri dilin sürdürümü açısından belirleyici etkilere sahiptir. Ekonomik değişimler, modernleşme, sanayileşme ve şehirleşme dilsel kayma ve dilsel sürdürümün tanımlanmasında çok önemli etkenlerdir. Sosyal statü büyük oranda ekonomik konum ile şekillenir ve dilsel sürdürüm açısından ekonomik konum ile eş değerdedir. Sosyo-tarihsel konum etnikdilsel grubun tarihi tarafından biçimlenir. Gruplar etnik kimliklerini ve bağımsızlıklarını korumak için tarihi referanslarına göndermede bulunurlar. Bu açıdan sosyo-tarihsel konum grupların kültürleri ile birlikte dillerini de koruyabilmeleri bağlamında önemli bir veridir. Dilsel konum ise ikidilli topluluklarda en önemli değişken olabilir. Dilsel ve sosyal konum birbirini ile yakından ilişkilidir. Biri diğerini etkiler ve grubun topluluk içindeki yerini belirler (Apple ve Muysken 1987).

Dilsel sürdürümü belirleyen etmenler üzerine araştırmacılar tarafından farklı sınıflandırmalar önerilmiştir. Örneğin Baker (2001) dilsel sürdürümü belirleyen etmenleri üç grupta ele almıştır. Bunlar politik, sosyal, demografik etmenler; kültürel etmenler ve dilsel etmenlerdir. Myers-Scotton (2006) ise dilsel sürdürüm üzerinde etkili olan etmenler için toplumsal düzeydeki etmenlerin etkisinden, grup içi etmenlerin etkisinden, bireysel görüş ve isteklerin etkisinden bahsetmektedir. Buna göre birinci dilin sürdürümünü destekleyen etmenler aşağıdaki gibi listelenebilir:

- Toplumsal Düzeyde Sürdürümü Destekleyen Demografik Etmenler
 - Geniş toplumlarda dikey çokdillilik yerine yatay çokdillilik
 - Birlikte yaşayan konuşucuların çok sayıda oluşu, tercihen anavatan toplumlarda
 - Diğer gruplardan fiziksel ayırım (homojen köy veya kendi kent alanı)

- Eğer göçmelerse, ana topluluğa yakınlık veya kolayca ziyaret edebilme yeteneği
- Birinci dilin uluslararası konumu
- Toplumsal Düzeyde Sürdürümü Destekleyen Mesleki Etmenler
 - Birinci dil konuşucusu kişilerle yürütülen işler
 - Sosyo-ekonomik hareketliliği kısıtlayan düşük eğitim düzeyi
 - Toplulukta maaşlı mesleklerin kalıcı kaynak oluşu
- Toplumsal Düzeyde Sürdürümü Destekleyen Eğitsel Etmenler
 - En azından ilköğretim düzeyinde birinci dilin öğretim aracı olarak kullanılmasına ilişkin resmi hükümler
 - Birinci dilin bir ders olarak öğretilmesi
 - Birinci dildeki edebiyatı kullanabilme
 - Birinci dilde radyo ve televizyon yayınları için hükümler
- Sürdürümü Destekleyen Grup İçi Etmenler
 - Genel anlamda öznel etnikdilsel canlılık hissi
 - Sosyal ağların türleri (yoğunluk ve içgrup üyeleri ile güçlü bağlar)
 - Benzersiz özelliklere sahip bir grup kültürü
 - Etnik bir sembol olarak grubun birinci dile ilişkin tutumları
 - Grubun dini ve birinci dili arasındaki bağlar
 - Grubun ayrı bir millet olabileceğine ilişkin inanışlar
 - Grubun birbirine bağlılığının önemsenmesi
 - Birinci dil için ölçünleştirilmiş bir ağız ve grup üyelerinin bu ağızı bilmesi
 - Bir edebiyat geleneği
 - Birinci dil topluluğuna ait kurumlar (dil okulları ve diğer kuruluşlar)
- Sürdürümü Destekleyen Bireysel Görüş ve İstekler
 - İç grup üyeleri ile hem güçlü hem zayıf bağlar
 - İç grup ağlarındaki pozisyon (merkezilik)
 - Öz kimlik için birinci dile psikolojik bağlanma
 - Geniş toplum kimliğine karşı grup kimliğini yerleştirmenin önemi
 - Aile bağlarına kişisel önem verme
 - Düşük eğitim düzeyi

- Baskın dildeki eğitime düşük düzeyde önem verme
- Meslek değişimi için düşük potansiyel
- Dini istek ve grubun dini (Geniş toplumun dininden farklı ise) (Myers-Scotton 2006: 90).

Bir dilin yok olması/ölmesi durumu dilbilimciler açısından incelenmeye değer bir konudur. Dil ölümü (language death) “bir dilin bir dilsel toplulukta kullanılmaz olması” (İmer vd. 2011: 88) ya da bir dilin konuşanın kalmaması (Crystal 2007) olarak tanımlanabilir. Nettle ve Romain (2002) dilin kendi kendini ayakta tutan bir varlık olmadığını, ancak o dili konuşan ve aktaran bir topluluk varsa dilin de var olabileceğini dile getirmişlerdir.

Dünya tarihine bakıldığında bugün konuşulandan çok daha fazla dilin var olduğu söylenebilir. Ancak bu dillerin çoğu tarih sahnesinden ve dolayısı ile dünyadan silinmiştir. Diller birçok nedenden ötürü kaybolup gitmiştir. Bu bağlamda bir dil neden ölür sorusu araştırmacılar tarafından birçok etmenle açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin Crystal (2007) bir dilin ölme nedenlerini doğal felaketler, kötü iklim ve ekonomik koşullar, kıtlık ve kuraklık, hastalık, savaş, çölleşme ve göç gibi insanları fiziksel yönden tehlikeye sokan etmenler ile kültürel asimilasyon, nüfusça azınlık durumuna düşme, hâkim dili kullanma baskısı, ikidilliliğin başlaması ve birinci dilden vazgeçme gibi insanların kültürlerini tehlikeye sokan etmenler olarak göstermektedir.

Bütün açıklayıcı etmenlere rağmen Crystal bir dilin ölüm raporuna tek bir neden yazmanın mümkün olamayacağını belirtmiştir. Dünyada kayıt altına alınmış 6500 dilin varlığından söz edilirken bu dillerin yarısından fazlasının kaybolma riski taşıdığı bilinmektedir. Dillerin ölümünü sadece dilbilimsel çerçevede ele almamak gerekir. Bir dilin ortadan kalkması demek aynı zamanda o dili konuşan etnik grubun yok olması, bu grup ile birlikte grup tarafından oluşturulmuş kültürün, biyolojik ve dilsel çeşitliliğin ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Bu durum dünya açısından kaygı vericidir (Nettle ve Romaine 2002).

Campbell ve Muntzel (1989) dil ölümünün dört farklı biçiminden söz etmektedirler. Bunlardan ilki bir dilin kademeli bir şekilde başka bir dilin yerine geçmesini içeren kademeli dil ölümü; ikincisi bir dilin ikidillilik sürecinde herhangi bir müdahale olmaksızın hızlıca sönümlenmesini içeren ani dil ölümü; üçüncüsü aşırı politik baskı nedeniyle bir topluluğun kendini savunmamayı tercih etmesini ve kendi dilleriyle konuşmayı bırakmalarını içeren radikal dil ölümü; dördüncüsü ise bir dilin konuşma ortamlarında kullanılmamasını ancak özel bir bölgede ya da halk şarkılarında kullanılmasını içeren yukarıdan aşağı dil ölümüdür.

1.7. SOSYAL KİMLİK KURAMI

İnsanlar kendilerini niçin bir gruba veya bir başka gruba ait olarak tanımlamaktadırlar? İç gruplarına ilişkin olumlu tutumlar dış grup üyeleri için neden olumsuzdur? Bu gibi sorular araştırmacıları, bireylerin kişisel ve sosyal kimlikleri arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya itmiştir. Bu bağlamda geliştirilen kuramlardan en önemlisi Sosyal Kimlik Kuramıdır (Social Identity Theory). Sosyal Kimlik Kuramı 1970'li yıllarda Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram grup üyeliğini, grup süreçlerini ve gruplar arası ilişkileri ele alan bir sosyal psikoloji kuramıdır (Demirtaş 2003: 123).

Tajfel (1978) her kişinin benlik imajının en azından iki önemli parçayı kapsadığını dile getirmiştir. Bunlar kişisel kimlik ve sosyal kimliktir. Bireysel kimlik bireyin kişilik özelliklerini, diğer bireysel farklılıklarını, bedensel özelliklerini vb. daha çok kişisel doğasındaki benlik tanımlamalarını içermektedir. Sosyal kimlik ise, bir kişinin çeşitli sosyal kategorizasyonlardaki sosyal özdeşleşmelerinin toplamı olarak tanımlanabilir (Meşe 1999: 14-15).

Bireyin ait olduğu sosyal kategoriler bireyi diğerlerinden ayırır ve ona farklı bir kimlik kazandırır. Bireyin sosyal kimliği onun toplum içinde pozisyonunu belirler. Bireyin kendisini nasıl tanımladığı ve nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşleri onun çeşitli sosyal kategorilere üye olma bilgisi ile ilgilidir. Kategori üyelikleri, bireylere sosyal kimlikler sunar. Sosyal kimlikler bireylerin kendilerini ve kendi gruplarını diğerleri ve diğer gruplarla karşılaştırmalar yaparak değerlendirmelerini sağlar (Tajfel 1978; Hogg, 1992. akt. Meşe 1999).

Tajfel (1978) sosyal kimliği, bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğe yüklediği bilgidir, değerden ve duygusal anlamlılıktan kaynaklanan parçası olarak tanımlamıştır. Yine bir başka tanımda Turner (1982: 7) sosyal kimliğe dair, “bireyin, kendisi için duygusal ve anlamlı olan bir sosyal gruba üyeliğine ilişkin bilgisi” vurgusunu yapmıştır. Bir gruba üye olmanın birey üzerindeki etkileri, Tajfel ve Turner’ın yaklaşımlarının temel çatısını oluşturmaktadır. Araştırmacılar, bu grup üyeliğinin, bireyin kişisel kimliğine, güdülerine ve hem kendilerine hem de başkalarına ilişkin algılarına nasıl yansıdığını belirlemeyi hedef edinmişlerdir (Madran 2012: 75). Bu kurama göre, bireylerin kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımladıkları, değerlendirdikleri, sınıflandırdıkları ve bu özdeşleşme sonucunda sosyal kimliklerin oluştuğu temel varsayım olarak kabul edilir.

Sosyal kimlik kuramının diğer bir varsayımı ise sosyal grupların çevresindeki diğer grupların bireye kendi grubunun konumunu değerlendirmesine ve kendi grubunu belirli davranış ve değerlere göre diğer grup ya da gruplarla kıyaslamasına temel oluşturduğu yönündedir. “Sosyal karşılaştırma bireyin görüş ve yeteneklerini, diğer insanların ifade ettiği görüşleri ve ortaya koyduğu yetenekleriyle karşılaştırarak değerlendirdiği “kişiler arası” bir süreçtir. Bu anlamda sosyal karşılaştırma bir grup süreci değildir, kuram birey üzerine yoğunlaşmıştır” (Meşe, 1999: 21). Birey bu kıyaslama sürecinde kendi grubuna ilişkin olumlu ya da olumsuz sosyal kimlik geliştirir. Çoğunlukla olumlu bir kimlik geliştirmeye yönelik birey, kendi grubunun diğer gruplar karşısında daha düşük bir konumda olduğunu gördüğünde bu durumu düzelterek stratejiler geliştirme yolunu tercih etmektedir.

Tajfel (1982) insanların olumlu bir sosyal kimlik edinmek için uğraştıklarını öne sürer. Kişiler kendilerini ait oldukları grubun üyelerine sağladığı olumlu ve ya olumsuz kimliğe bağımlı durumdadırlar. Grubun üyelerine sağladığı olumlu veya olumsuz sosyal kimlik ise belli bir değer yükü taşıyan grup özellikleri üzerinden kendisini bir başka gruba karşılaştırmasına bağlıdır. Bu sosyal karşılaştırma sonucu algılanan değerlendirici farklılıklar grubun kendi lehine ise grubun kimliği dolayısıyla da üyelerinin sosyal kimliğini olumlu kılar. Bu da o grubun üyesi olan bir kişinin benlik algısını etkiler. Grubun aleyhine algılanan değerlendirici farklılıklar da aynı şekilde grup kimliğini, üyelerinin sosyal kimliğini ve üyenin benlik algısını bu sefer olumsuz etkiler (Arkonaç 1998: 276).

Madran’ın (2012: 80) aktardığına göre bireyler kendi iç grubu ile geriye kalan gruplar arasında bir ayırım yapmaktadırlar. Öyle ki, bu durum ötekileştirme olarak

kavranabilecek etnik merkeziliğin de temelini oluşturmaktadır. Bireylerin iç ve dış gruba ilişkin etnik merkezci yaklaşımlarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

Tablo 13. İç Gruba ve Dış Gruba Etnik Merkezci Yaklaşımlar

Üyelerin İç Gruba Yaklaşımları	Üyelerin Dış Gruba Yaklaşımları
Kendilerini uzman ve kusursuz görmek	Diğerlerini ikinci sınıf, ahlak değerleri zayıf ve yetersiz görmek
Kendi değerlerini tümüyle doğru ve evrensel görmek	Diğerlerinin değerlerini reddetmek
Kendilerini güçlü görmek	Diğerlerini zayıf görmek
Diğer iç grup üyeleriyle işbirlikli ilişkiler kurmak	Dış grupla işbirliğini reddetmek
Grup içindeki otoritelere boyun eğmek	Dış gruptaki otoritelere karşı gelmek
Grup üyeliğini sürdürme yönündeki istekliliğini sergilemek	Dış grup üyeliğini reddetmek
İç grup üyelerine güven duymak	Dış grup üyelerine güvenmemek
Diğer iç grup üyelerine ilişkin olumlu tutumlar geliştirmek	Dış grup üyelerine olumsuz duygularını ve nefretini sezdirme
İç grubun başarılarından kendine pay çıkarmak	Grup içindeki tutarsızlıklardan ve iç grubun başarısızlıklarından dış grubu sorumlu tutmak

H.A. Michener, J.D. Delamater ve S.H. Schwartz, 1990, Social Psychology, s.433'ten uyarlanmıştır.

Genel olarak Etnikdilsel Canlılık Kuramı ve özelde Öznel Etnikdilsel Canlılık, Turner ve Tajfel tarafından geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı'ndan güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Etnikdilsel canlılık kuramı, odak toplumun dilinin belirlenmesinde etnik kimliğin ortaya çıkarılmasının nesnel durum ve öznel algılamalara bağlı olarak yapılabileceğini varsaymaktadır.

1.8. ETNİK DİLSEL CANLILIK KURAMI

Etnik grupların grup içi ve gruplar arası ilişkilerdeki dilsel görünümünü incelemek amacıyla araştırmacılar tarafından farklı modeller önerilmiştir. Önerilen bütün bu modellerin temel çıkış noktası sosyal yapı ile dilsel davranışlar arasındaki ilişkiyi

belirlemek olmuştur. Bu bağlamda Yağmur ve Ehala'nın (2011) aktardığı gibi Ferguson (1966), Haugen (1972), Giles, Bourhis ve Taylor (1977), Haarmann (1986) ve Edwards (1992) tarafından önerilen tipolojiler dilsel davranış ve sosyal yapı arasındaki ilişkileri farklı açılardan ele alan modeller olarak alanyazınında dikkat çekmiştir.

Etnikdilsel canlılık kuramı da bu modellerden biridir ve yine farklı araştırmacılar tarafından belirli zaman aralıklarıyla güncellenmiştir. Etnikdilsel canlılık kuramı Giles (1977) ve Bourhis (1981) tarafından geliştirilen, kültürlerarası etkileşim, ikinci dilin öğrenimi, anadili sürdürümü, dil kayması ve dil yitimi gibi grup içi dilsel ilişkilerdeki sosyal yapısal değişkenlerin rolünü anlamayı kolaylaştıran kuramsal bir çerçevedir. Etnikdilsel canlılık Giles ve arkadaşlarına göre (1977: 308), "bir grubun gruplar arası durumlarda özgün ve etkin kolektif bir varlık olarak davranması" şeklinde tanımlanmıştır.

Etnikdilsel canlılık kuramının temelde sosyolojik ve psikolojik olmak üzere iki yönü vardır. Konuşucu sayısı, dil kullanımı için resmî hükümler, etnik grubun sosyo-ekonomik ve kültürel konumu gibi kuramın sosyolojik boyutunu oluşturan öğeler ile psikolojik boyutu oluşturan grup üyelerinin dili nerede, ne zaman kullandıklarıyla ilgili öznel etnikdilsel canlılığı etkileyen bireysel davranışlar etnikdilsel canlılık kuramı açısından belirleyicidir (Myers-Scotton 2006: 75).

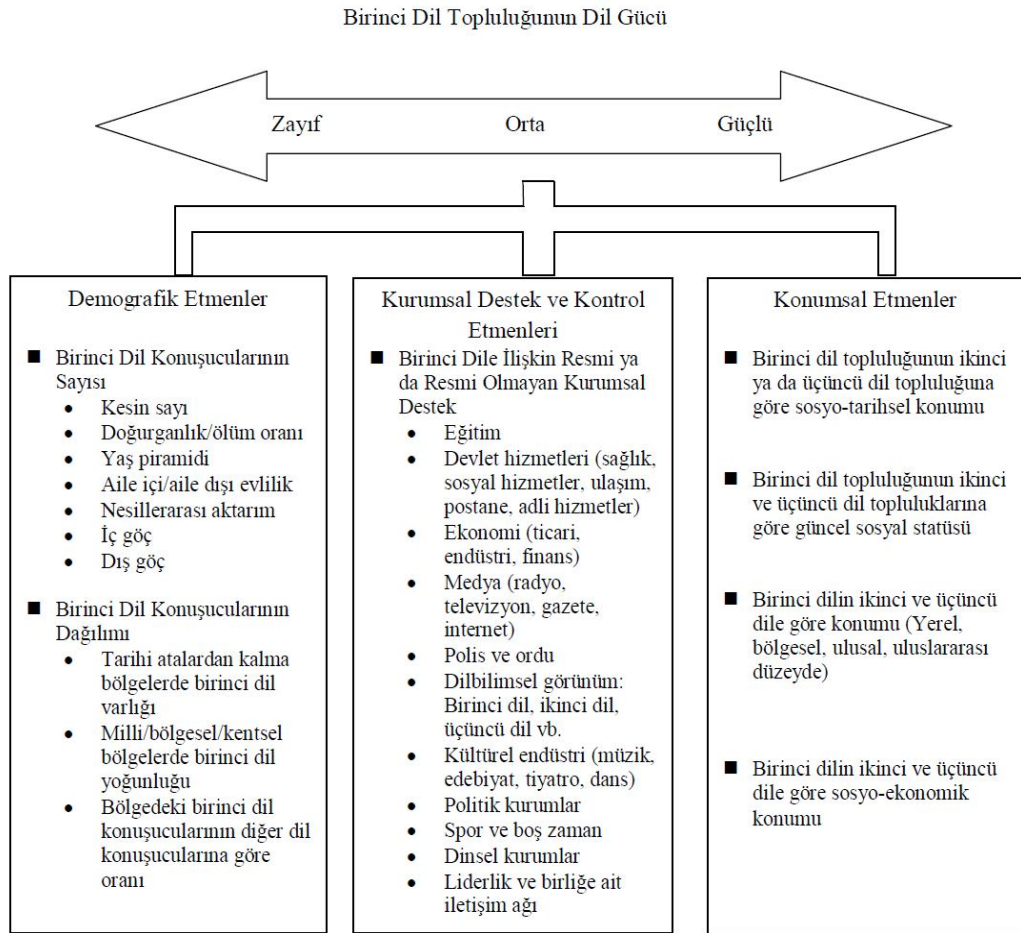
Dil ve etnik kimlik arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu ilişki, etnik grupların ve dolayısı ile grubu tanımlayan dilin varlık nedenlerinin birbirine bağlı olduğunu içermektedir. Dil etnik grupların ve grup aidiyetlerinin, grup kimliğinin, en önemli sembolü durumundadır. Giles vd. (1977), etnikdilsel azınlıkların eğer bir grup kimlikleri yoksa er ya da geç varlıklarının da sona ereceğini belirtmişlerdir. Grup kimliğinin ortadan kalkması aynı zamanda dilin ve dil aracılığı ile kodlanmış tüm unsurların da varlığını yitireceği anlamını taşımaktadır. Etnikdilsel grupların grup kimliklerini belirleyen bazı değişkenler vardır. Bunlar:

1. Konum değişkenleri: Ekonomik konum, sosyal konum, sosyo-tarihsel konum ve dilsel konum

2. **Demografik değişkenler:** Grup üyelerinin sayısı ve bölge genelindeki dağılımı

3. **Kurumsal destek değişkenleri:** Dilsel bir grubun medya, eğitim, kamu hizmetleri, sanayi, din ve kültür gibi resmi ve resmi olmayan etkinliklerdeki temsiliyet ölçüsü.

Etnikdilsel canlılık kuramını üç temel boyutu ve ayrıntıları ile birlikte aşağıdaki şekilde görselleştirmek mümkündür (Bourhis, Landry 2008):

Etnikdilsel grupların canlılık oranlarının belirlenebilmesi için, önerilen bu üç temel boyuta ilişkin değerlendirmeler dilsel canlılığın sınıflandırılabilirliği açısından önemlidir.

Demografik etmenler genel olarak birinci dil konuşucularının sayısı ve dağılımı ile ilgilidir. Demografik etmenlerin etnikdilsel canlılık üzerinde önemli etkisi vardır. Bir dil

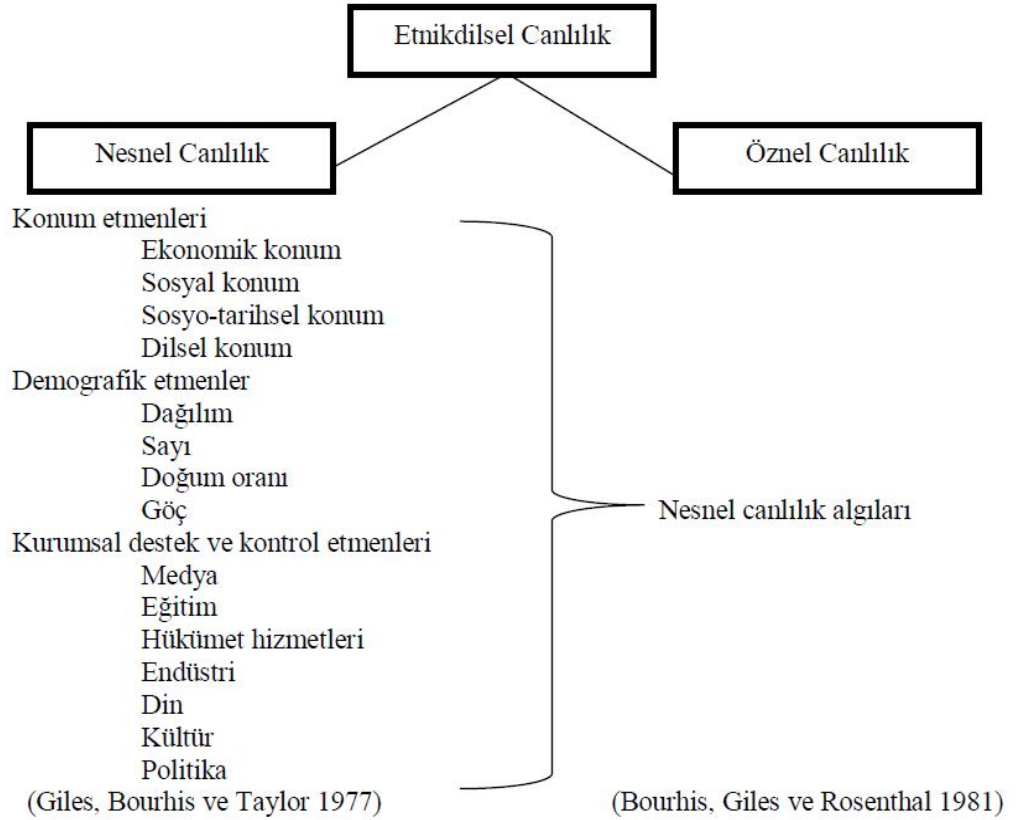
diğer diller karşısında sosyal, ekonomik ve kurumsal destek bakımından daha düşük bir konumda olabilir. Ama bu dilin konuşucuları özel bir alanda yoğunlaşmışsa ve konuşucu sayısı bölgedeki diğer dillerin konuşucularından sayıca daha fazlaysa bu dile ilişkin dilsel sürdürümün uzun erimli olduğu, dolayısı ile dilsel canlılığını daha uzun bir süre boyunca koruyacağı söylenebilir (Meyerhoff 2006: 110).

Kurumsal destek bir grubun diğer bir grubun kaderi üzerindeki kontrol derecesi olarak tanımlanır ve dilsel bir grubun ilişki kurduğu diğer dilsel gruplar üzerindeki sosyal güç derecesi olarak görülebilir (Sachdev&Bourhis 2001, 2005). Kurumsal destek etmenleri, dilsel bir grubun, özellikle medya, eğitim, devlet hizmetleri, endüstri, din, kültür ve politika gibi çeşitli toplumsal kurumlardaki resmî ve resmî olmayan temsiliyetini belirtir. Resmî kurumlar aracılığıyla azınlık grupları hükümetin karar verme seviyelerinde temsil edilebilmektedir. Burada grup çıkarlarını etkileyen politikalar hem oluşturulabilir hem de uygulanabilir. Resmi kurumsal destek eğitim, kitle iletişim araçları, devlet destekli sanatsal etkinlikler gibi devlet hizmetlerini içerirken, dini, endüstriyel ve kültürel organizasyonlar resmî olmayan kurumsal destek kapsamında değerlendirilebilir.

Üçüncü boyut olan konum faktörü bir dilsel topluluğun diğer dilsel topluluklar içindeki saygınlığını belirleyen değişkenleri anlatmak için kullanılır. Giles vd. (1977) konum etmenlerini sosyal, ekonomik, dilsel ve sosyo-tarihsel konum değişkenleri olarak belirlemişlerdir. Ekonomik konum bir etnikdilsel grubun ülke, bölge ve toplum üzerindeki mali düzeyde sahip olduğu kontrol derecesini belirtir. Sosyal statü ise bir azınlık grubunun kendisi ile ilgili öz benlik saygısının derecesini belirtmek için kullanılır. Sosyo-tarihsel konum ise, tarihsel süreç içinde kendi varlığını sağlamış etnikdilsel grup üyelerinin kolektif bir varlık olarak kendi varlığını savunması ve koruması şeklinde tanımlanabilir. Dilsel konum ise azınlık ve çoğunluk grubu üyelerinin azınlık grubu tarafından konuşulan dile ilişkin saygı derecelerini ifade eder. Etnik bir grubun konumu bu grubun dilsel canlılığını belirler. Etnikdilsel canlılık kuramına göre diğer gruplar karşısında daha yüksek bir konumda bulunan grubun dilsel canlılığı da yüksek olacaktır.

1.8.1. Öznel Etnikdilsel Canlılık

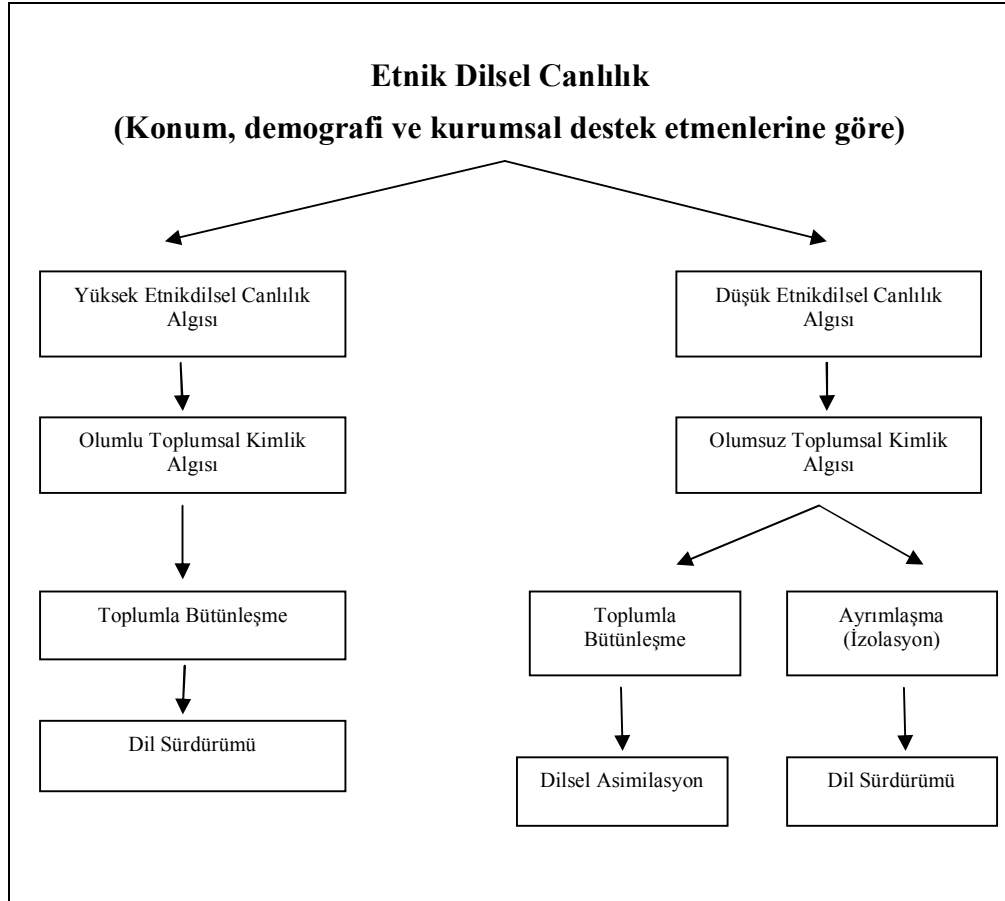
Bourhis vd. (1981) “Notes on the construction of a ‘subjective vitality questionnaire’ for ethnolinguistic groups” isimli çalışmalarında daha önce belirlenmiş olan etnik grupların dilsel canlılıklarını nesnel boyutları ile irdeleyen konum, demografi ve kurumsal destek boyutlarının dışında, bu sefer grup üyelerinin bu nesnel boyutları nasıl algıladığına yönelik yeni bir ölçek geliştirme yoluna gitmişlerdir.

Şekil 4. Etnikdilsel Canlılık Etmenleri (Ehala 2009)

Bireylerin öznel canlılık algıları toplamda grubun etnikdilsel canlılık derecesine bağlı olarak açıkça ortaya koydukları etnik kimliklerini biçimlendirir. Bu bağlamda nesnel etnikdilsel canlılık bulgularının yanında öznel etnikdilsel canlılık algılarının belirlenmesi odak toplumun sosyolojik profilini net bir biçimde ortaya çıkarmaktadır (Yağmur 1996).

Etnikdilsel canlılık kuramının temel öngörüsü yüksek etnikdilsel canlılığa sahip dilsel toplulukların anadillerini koruma eğilimi gösterdikleri; buna karşılık düşük etnik dilsel canlılığa sahip toplulukların ise baskın dile eğilim gösterdikleri (dil değiştirme veya dil yitimi gibi) yönündedir (Yağmur 1996). Etnikdilsel canlılığın dilsel davranışlar üzerinde oluşabilecek etkileri Şekil 5’te görselleştirilmiştir.

Şekil 5. Etnikdilsel Canlılık ve Dilsel Davranışlara Etkisi (Yağmur2011)

Şekil 5’te görüleceği üzere konum, demografi ve kurumsal destek etmenlerinin bir arada değerlendirilmesi ile elde edilen etnikdilsel canlılık oranlarının dilsel davranışlara yansıyan bazı sonuçları vardır. Bunlardan ilkinde göre yüksek etnikdilsel canlılığa sahip dilsel toplulukların olumlu toplumsal kimlik algısı geliştirdikleri, buna bağlı olarak da toplumla bir bütünleşme sağladıkları görülmektedir. Bu durumdaki dilsel topluluklarda birinci dil sürdürümü yaygın bir dilsel davranış olarak karşımıza çıkar. Düşük etnikdilsel canlılığa sahip dilsel topluluklarda olumsuz toplumsal kimlik algısı gelişimine bağlı olarak iki ayrı sonuçtan bahsedilebilir. Bu sonuçlardan ilkinde göre

düşük etnikdilsel canlılık gösteren dilsel toplulukların yüksek etnikdilsel canlılık gösteren dilsel topluluklardan farklı olarak toplumsal bütünleşme sürecinde baskın dilsel grup karşısında dilsel asimilasyona uğramasıdır. Böylesi bir süreçte azınlık ya da göçmen konumundaki dilsel grubun dili baskın dil karşısında sönümlenir ve grup birinci dilini kullanmaktan vazgeçerek baskın dili kullanmaya başlar. İkinci durumda ise toplumsal bütünleşme yerine toplum içinde ayrılaşmaya (izolasyon) yönelen bir sonuç ile karşılaşılır. Ayrılaşma etnikdilsel grubun baskın dil karşısında dilsel sürdürümünü devam ettirmesi ile sonuçlanır.

1.8.2. Etnikdilsel Canlılık Kuramına Yönelik Eleştiriler

Etnikdilsel canlılık kuramı çokdilli bağlamlardaki dilsel görünümüleri belirlemeyi kolaylaştıran bir yöntem olarak önerilmiştir. Bazı araştırmacılar, kuramın olası eksik yönlerini tespit ederek etnikdilsel canlılık kuramını eleştirmişlerdir (Haarmann 1986; Husband ve Saifullah Khan 1982; Tollefson 1991).

Husband ve Khan (1982) bir canlılık belirtisi olarak sosyo yapısal değişkenleri tanımlamanın kavramsal açıdan belirsiz olması; sadece sosyolojik ve demografik bilgilere dayalı olarak gerçekleştirilen basitleştirilmiş bir analizin grupların yüksek ve düşük canlılığına ilişkin bir kesinlemeyi riskli hale getirmesi nedenleriyle etnikdilsel canlılık kuramını eleştirmişlerdir (Yağmur ve Ehala 2011).

Hem Husband ve Khan (1982) hem de Tollefson'un (1991) etnikdilsel canlılık kuramına yönelik eleştirileri, grup canlılığının belirlenmesinin baskın grubun özelliklerine dayalı olarak yapılmasında birleşmektedir. Husband ve Khan, baskın grup etkisinin özellikle konum ile kurumsal destek ve kontrol etmenleri üzerinde belirginleştiğini vurgulamışlardır. Buna ek olarak Tollefson (1991) daha çok hegemonya ve güç konuları üzerinde durmuş, etnikdilsel canlılık kuramının Giles tarafından geliştirilen benzetme kuramından etkilendiğini söyleyerek bu kuramın doğasındaki baskın grup merkezli özelliğe dikkat çekmiştir. Ona göre benzetme kuramı baskın grup merkezli doğası ile tarihi ve yapısal değişkenleri göz ardı etmektedir ve bu görünüm benzer şekilde etnikdilsel canlılık kuramına da aktarılmıştır.

Etnikdilsel canlılık kuramının sahipleri eleştirileri dikkate alarak kuramlarını açıklamaya devam etmişlerdir. Johnson, Giles ve Bourhis (1983) sosyo-kültürel değişkenlerin karşılıklı ilişkilerini gözeterek eleştirilerin bir kısmını doğru bulmuşlardır. Hegemonya ve güç ilişkilerine yönelik eleştirileri ise baskın grubun her türden kontrol ve manipülasyonuna rağmen azınlık gruplarının tarihsel miraslarına sahip çıkmaları ile açıklamaya çalışmışlar ve etnikdilsel canlılık kuramın dil sosyolojisi ile ilgili alanyazınından güçlü bir şekilde beslendiğini belirterek sağlam bir kuramsal altyapıya sahip olduğunu dile getirmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ ALANYAZINI

Bu bölümde çalışmanın kuramsal kısmına temel oluşturan farklı zamanlarda yapılmış tez, makale ve bildiri türündeki bilimsel çalışmalar tanıtılacaktır.

Yağmur ve Kroon (2006) "Objective and Subjective Data on Altai and Kazakh Ethnolinguistic Vitality in the Russian Federation Republic of Altai" isimli çalışmalarında Altayca ve Kazakçanın Rusça karşısındaki etnikdilsel canlılık oranlarını karşılaştırmalı olarak incelemişlerdir. Bu çalışmada uzun süreli Ruslaştırma politikasına maruz kalmaları sonucunda tehlikede olan diller arasına giren Altayca ve Kazakçanın etnikdilsel canlılıkları nesnel ve öznel canlılık algısı bakımından değerlendirilmiştir. Kır ve kent yerleşimlerdeki dilsel canlılığın farklılık gösterebileceğinden hareketle örneklem seçiminde bu ayrımı dikkate alan araştırmacılar kır ve kent yerleşimcisi 234 Altay ve 206 Kazak vatandaş üzerinde çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Çalışma kapsamında kullanılan etnikdilsel canlılık sormacası Kazakçanın Rusça karşısında daha düşük bir düzeyde canlılığa sahip olduğunu doğrulamıştır. Altaycaya ilişkin grup içi bağlamlarda yüksek bir etnikdilsel canlılık tespit eden araştırmacılar Altayca ve Rusça arasında anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre Kazakça Altay bölgesinde tehlikede bir dil konumuna gelmiş, Altaycanın Rus egemenliğine rağmen yüksek bir etnikdilsel canlılığa sahip oluşu bu dilin gelişme olanaklarını yaratmıştır.

Yağmur ve Akıncı (2003) "Language use, choice, maintenance and ethnolinguistic vitality of Turkish speakers in France: Intergenerational differences" isimli çalışmalarında Fransa'da yaşayan Türk göçmenlerin dil kullanımı, dil seçimi, dilsel sürdürüm ve etnikdilsel canlılık oranlarına bağlı görünümelerini kuşaklararası farklılıklar açısından ele almışlardır. Araştırmacıların toplumsal faktörler ile dilsel davranışlar arasındaki ilişkiyi değerlendirdikleri bu çalışmanın örneklemini 111 ikinci kuşak, 64 birinci kuşak Türk göçmenler oluşturmaktadır. Çalışma sonucunda elde edilen veriler kuşaklar arasında dilsel davranışlar açısından birtakım farklılıklar bulunduğunu

göstermiştir. Buna göre birinci kuşakta yer alan Türk göçmenlerin ikinci kuşakta yer alan Türk göçmenlere göre Türkçeye ilişkin daha olumlu bir tutum geliştirdikleri, buna bağlı olarak birinci kuşakta yer alan Türk göçmenlerin Türkçeye ilişkin etnikdilsel canlılık oranlarının ikinci kuşaktakilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda çalışmanın bulgularına ilişkin tablolar sunulmuştur.

Tablo 14. Fransa'da Yaşayan Türklerin Türkçenin Dilsel Canlılığına İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Oranları

Demografik Etmenlere İlişkin Canlılık Değişkenleri	Oran
Ulusal nüfus oranı	2,61
Yerel nüfus oranı	3,50
Doğum oranı	3,85
İçevlilik	6,01
İç göç	2,64
Dış göç	2,20
Ortalama	3,46
Konum Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	
Yerel dil durumu	3,15
Uluslararası dil durumu	2,41
Ekonomi ve iş dünyasında etnik grupların konumu	2,36
Grupların konumu	3,22
Grupların politik gücü	2,15
Tarihsel başarı ve kültürel mirasla gurur duyma	5,41
Grupların kültürel yaşamdaki temsili	2,46
Grupların gücü ve etkinliği	3,29
Grupların zenginliği	3,45
Grupların gelecekteki güç ve etkinliği	4,22
Ortalama	3,21
Kurumsal destek Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	
Devlet hizmetlerinde dil kullanımı	1,59
Kitle iletişim araçlarında dil kullanımı	1,97
Okullarda dil öğretimi	2,44
İş yerlerinde dil kullanımı	2,18
İbadet yerlerinde dil kullanımı	5,79
Ortalama	2,8

Yağmur (2009) "Language use and ethnolinguistic vitality of Turkish compared with the Dutch in the Netherlands" isimli çalışmasında Hollanda'da yaşayan Türklerin etnikdilsel canlılık algıları ile onların dil kullanımı, dilsel sürdürüm ve dil seçimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 89 Türk ve 104 Hollandalı üzerinde yapılan araştırmada eğitimin ve dinin dilsel sürdürüm ve dil değiştirimi süreçlerinde çok etkin bir rolü olduğu belirlenmiştir. Flemenkçe karşısında düşük bir dilsel canlılığa sahip görünse de Türkçenin öznel etnikdilsel canlılık açısından yüksek bir orana ulaşması çalışmanın

dikkat çekici sonuçları arasındadır. Hollanda'da doğan ve yaşayan Türk göçmenlerin kendi aralarında iyi organize olmaları ve kendi içlerindeki dayanışma duygusunun çok yüksek oluşu Türkçenin grup içi bağlamdaki canlılığını yüksek kılmıştır. Bu nedenler, Türkçenin dilsel canlılığı ile dilsel sürdürümü arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Tablo 15. Hollanda'da Yaşayan Türklerin Türkçenin Dilsel Canlılığına İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Oranları

Demografik Etmenlere İlişkin Canlılık Değişkenleri	Oran
Ulusal nüfus oranı	2.66
Yerel nüfus oranı	3.76
Doğum oranı	4.41
İçevlilik	5.97
İç göç	3.28
Dış göç	2.18
Ortalama	3.71
Konum Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	
Yerel dil durumu	3,17
Uluslararası dil durumu	3,17
Ekonomi ve iş dünyasında etnik grupların konumu	3,11
Grupların konumu	3,65
Grupların politik gücü	2,82
Tarihsel başarı ve kültürel mirasla gurur duyma	6,22
Grupların kültürel yaşamdaki temsili	3,28
Grupların gücü ve etkinliği	3,89
Grupların zenginliği	3,71
Grupların gelecekteki güç ve etkinliği	4,93
Ortalama	3,79
Kurumsal destek Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	
Devlet hizmetlerinde dil kullanımı	1,86
Kitle iletişim araçlarında dil kullanımı	2,28
Okullarda dil öğretimi	1,89
İş yerlerinde dil kullanımı	2,24
İbadet yerlerinde dil kullanımı	5,31
Ortalama	2,7

Yağmur vd. (1999) "Language Attrition, Language Shift and Ethnolinguistic Vitality of Turkish in Australia" isimli çalışmasında Avustralya'da yaşayan Türklerin anadili aşımını sürecini ve bu süreçteki öznel etnikdilsel canlılık algısının etkisini araştırmıştır. Bu araştırmada da bireylerin dilsel davranışlarını etkileyen toplumsal ve bireysel faktörler anlaşılmasına çalışılmıştır.

Tablo 16. Avustralya'da Yaşayan Türklerin Türkçenin Dilsel Canlılığına İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Oranları

Demografik Etmenlere İlişkin Canlılık Değişkenleri	Oran
Ulusal nüfus oranı	1,53
Yerel nüfus oranı	3,25
Doğum oranı	3,48
İçevlilik	5,33
İç göç	2,04
Dış göç	2,24
Ortalama	2,97
Konum Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	
Yerel dil durumu	1,50
Uluslararası dil durumu	1,42
Ekonomi ve iş dünyasında etnik grupların konumu	1,82
Grupların konumu	2,20
Grupların politik gücü	1,28
Tarihsel başarı ve kültürel mirasla gurur duyma	5,43
Grupların kültürel yaşamdaki temsili	2,50
Grupların gücü ve etkinliği	2,40
Grupların zenginliği	2,70
Grupların gelecekteki güç ve etkinliği	3,75
Ortalama	2,5
Kurumsal destek Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	
Devlet hizmetlerinde dil kullanımı	1,43
Kitle iletişim araçlarında dil kullanımı	1,38
Okullarda dil öğretimi	1,60
İş yerlerinde dil kullanımı	1,33
İbadet yerlerinde dil kullanımı	4,53
Ortalama	2,06

Karan (2011) "Understanding and Forecasting Ethnolinguistic Vitality" isimli çalışmasında etnikdilsel canlılığa ilişkin tahminlerin ancak dil değiştirimi ve dilsel istikrarın dinamiklerini tanımlayan ve iyi işleyen bir model sayesinde yapılabileceğini ileri sürmüştür. Araştırmacı, bireylerin dil kullanımlarına ve dilsel tercihlerine etki eden motivasyona dayalı faktörleri sınıflandırarak bir model geliştirmiştir (Perceived Benefit Model of Language Shift).

Bourhis vd. (1981) "Notes on the construction of a 'subjective vitality questionnaire' for ethnolinguistic groups" isimli çalışmalarında daha önce belirlenmiş olan etnik grupların dilsel canlılıklarını nesnel boyutları ile irdeleyen konum, demografi ve kurumsal destek boyutlarının dışında, bu sefer grup üyelerinin bu nesnel boyutları nasıl algıladığına yönelik yeni bir ölçek geliştirme yoluna gitmişlerdir. Bu çalışma sonucunda, grup üyelerinin öznel canlılık algılarının nesnel canlılığın ve grubun etnikdilsel davranışları

üzerinde etkisi olabileceği varsayımından hareketle Öznel Etnikdilsel Canlılık Sormacası (Subjective Ethnolinguistic Vitality) geliştirilmiştir. Araştırmacılar bu yolla etnikdilsel canlılığa ilişkin öznel ve nesnel bilginin birlikte değerlendirilmesiyle çokdilli ve dolayısı ile çokkültürlü bağlamlarda etnik ilişkilerin dinamiklerinin daha kolay belirlenebileceğini dile getirmişlerdir.

Richard Y. Bourhis, Lena Celine Moise, Stephane Perreault & Sacha Senecal (1997) “Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach” başlıklı çalışmalarında batılı demokratik devletlerin kabul ettikleri göçmenlere ilişkin entegrasyon politikalarını değerlendirerek bir model önerisinde bulunmuşlardır. Araştırmacılar göçmen ve ev sahibi toplum ilişkilerini ele alan sosyal psikolojik modelleri irdeleyerek göçmen ve baskın gruplar arasındaki etkileşimin doğasını açıklamaya çalışan Kültürel Uyum Modeli’ni (The Interactive Acculturation Model) geliştirmişlerdir. Bu model çoğunluk ve azınlık grupları arasındaki uzlaşmacı, sorunlu ve çatışmalı ilişkiler üreten en olası kültürlenme kombinasyonları ile ilgili tahmin yürütmeyi sağlayan bir sosyal psikolojik model olarak dikkat çekmektedir.

Bornman ve Appelgryn (1997) “Ethnolinguistic Vitality Under A New Political Dispensation in South Africa” başlıklı çalışmalarında Güney Afrika’da rastgele örnekleme belirledikleri Afrika dilleri ve İngilizce konuşan toplam 460 beyaz ve 466 siyah Afrika vatandaşından etnikdilsel canlılığı belirlemek için veri toplamışlardır. Araştırmacılar kurumsal destek, grup statüsü ve güç, kimlik sürdürümü, kimlik tehdidi ve sürdürüm göstergeleri olarak adlandırdıkları beş faktörlü ölçekleri ile Afrika’daki dilsel canlılığı belirlemeye çalışmışlar ve gruplar arasında anlamlı farklılıklar elde etmişlerdir. Araştırma sonucunda gruplar arasında oluşan anlamlı farklılığın sosyo-politik ve ekonomik temeldeki farklılaşmadan kaynaklandığı bulgulanmıştır.

Martin Ehala (2010) “Ethnolinguistic vitality an intergroup processes” isimli çalışmasında etnikdilsel canlılığın farklılığı algılama gücü, gruplar arası mesafe, faydacılık ve gruplar arası uyumsuzluk olmak üzere dört sosyal psikolojik faktörü olduğunu dile getirmiştir. Araştırmacı bu çalışmasında alt ve egemen grupların bu dört faktöre ilişkin algılarının etnikdilsel canlılık üzerindeki etkisini anlatmaya çalışmıştır.

Çalışmada ölçeğin alt ucundaki grup üyelerinin kültürel değer ve uygulamalardan ayrı kalma eğilimi gösterdikleri buna karşılık, ölçeğin üst ucundaki grup üyelerinin yüksek düzeyde etnik merkeziliğe, dış grupların etkilerinden uzak, kapalı ve üstünlük algısının yüksek olduğu bir kültürel farklılık algısına sahip oldukları belirtilmiştir. Bu kuramsal model azınlık gruplarının asimilasyon, entegrasyon, ayrımcılık ve dışlanma gibi farklı kültürel yönelimlerinin baskın ve azınlık grupları arasındaki canlılık profillerini nasıl etkilediğini açıklamak için önerilmiştir.

Yağmur ve Kroon (2003) “Ethnolinguistic Vitality Perceptions and Language Revitalization in Bashkortostan” başlıklı çalışmasında Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Ruslaştırma sürecinin sona erdiği ülkelerden biri olan Başkurtistan’da dilsel canlandırma süreci ile etnikdilsel canlılık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmasındaki kuramsal çerçeveyi Giles, Bourhis, Taylor’a (1977) ait etnikdilsel canlılık kuramı ile Edwards’a ait (1992) azınlık dilleri durumu tipolojisine dayandıran araştırmacılar 250 Başkurt’a ulaşarak veri toplamıştır. Kır ve kent kökenli olmasına bakılmaksızın katılımcılardan toplanan veriler Rusça ve Başkurtçanın yakın bir dilsel canlılık gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Beklentilerin aksine, Başkurtçanın daha yüksek bir dilsel canlılık göstermesi bu bölgedeki dilsel canlandırma süreçlerinin etkili olduğu teziyle temellendirilmiştir.

Yağmur ve Vijver (2011) “Acculturation and Language Orientations of Turkish Immigrants in Australia, France, Germany, and the Netherlands” başlıklı çalışmalarında dört ülkedeki Türk göçmenlerin kültürel uyum ve dilsel yönelimlerini değerlendirmişlerdir. Araştırma Avustralya’dan 283, Fransa’dan 266, Almanya’dan 265 ve Hollanda’dan 271 kişiden toplanan veri ile yürütülmüştür. Araştırmacılar, çoğulcu iklimin kısmen daha az olduğu Fransa ve Almanya’daki Türk göçmenlerin düşük bir sosyokültürel uyum ile birlikte yüksek etnik yönelim ve dil kullanımı gösterecekleri, Avustralya’da çoğulcu iklimin daha gelişkin olmasının Fransa ve Almanya’dakinin tersi bir görüntü oluşturacağı ve Hollanda’nın ara bir görüntü taşıyacağı öngörüsü ile çalışmalarını yürütmüşlerdir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırmacıların öngörülerini uyumlu bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Bütün ülkelerde Türk kimliği dilin sembolik ve davranışsal etmenleri üzerinde olumlu bir belirleyici etki gösterirken,

yaygın kimlikler ise bu etmenler üzerinde olumsuz bir belirleyici olarak tespit edilmiştir. Düşük çoğulcu iklime sahip ülkelerde Türk kimliği ve yaygın kimlik arasında güçlü bir negatif korelasyon bulgulanmıştır. Bulgular çoğulculuğun daha hakim bir ülke olduğu Avustralya’da göçmenlerin yüksek düzeyde kültürel uyuma ve düşük oranda dilsel sürdürüme sahip olduklarını göstermiştir.

Firdevs Karahan'ın (2001) "Sakarya İli Aralık Köyünde Yaşayan Boşnakların Etnikdilsel Canlılık Oranları, Dillerine ve Kimliklerine Karşı Tutumları, Toplumsal Ağları İçinde Dil Kullanımları" adlı çalışmasında etnikdilsel canlılık, kimlik, tutum, toplumsal ağları içerisinde dil kullanımları konuları bir bütün olarak ele alınmış ve Aralık köyünde yaşayan Boşnakların bu konulardaki düşünceleri ve algıları belirlenmeye çalışılmıştır. 74 kadın ve 71 erkekten oluşan katılımcı gruptan elde edilen verilere göre deneklerin yaş, cinsiyet, eğitim durumları, meslekleri bağlamında etnikdilsel canlılık algılarında bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Tek anlamlı farklılık, çok büyük oranlarda olmasa da, kuşaklar arasında ortaya çıkmıştır. Araştırma ile katılımcıların kimliklerine ve dillerine karşı oldukça olumlu bir tutum sergiledikleri ve etnikdilsel canlılık algılarının orta ile yüksek arasında olduğu belirlenmiştir. Karahan, çalışmasının sonucunda katılımcıların etnik ve kültürel özelliklerini gelecekte de korumak istediklerini ancak üçüncü ve dördüncü kuşakta Boşnakçanın yerini yavaş yavaş Türkçenin alacağını dile getirmiştir.

Haksöz (2007) "Linguistic rights of the Turkish minority in Bulgaria" adlı yüksek lisans tez çalışmasında Bulgaristan’ın Osmanlı, monarşi, komünizm ve komünizm sonrası dönemlerindeki dil politikalarını ve bunların Bulgaristan’daki Türk azınlığı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırmacı büyük çoğunluğu Türklerden oluşan Bulgaristan’daki Işıklar (Samuil) Belediyesi’nde derinlemesine görüşmeler yapmış ve araştırması sonucunda Türkçenin Türk azınlık tarafından etnikdilsel kimliğin temel bir unsuru olarak algılandığını bulgulamıştır.

Aswegen (2008) “Language Maintenance and Shift In Ethiopia: The Case of Maale” adlı yüksek lisans tez çalışmasında Etiyopya’da bir azınlık dili olan Maale diline ilişkin dilsel sürdürüm ve dil kayması durumunu araştırmıştır. Çalışmanın temel amacını dilsel

sürdürüm üzerindeki sosyal faktörlerin etkisini anlamak ve Maale bölgesindeki anadili okuryazarlık programının dilsel sürdürümün korunmasına katkısını belirlemek oluşturmaktadır. Araştırma bulguları yüzyıllardır süren politik baskıya rağmen Maale dilinin korunmasının asıl temel nedeninin bölgesel milliyetçilik olduğunu göstermiştir. Anadilinde okuryazarlık olarak kullanılan programın dilsel sürdürüme katkısı olduğu görülmüştür.

Hudyma (2012) “Language Maintenance and Shift: Case Study Of Ukranian In Saskatchewan” adlı çalışmasında Kanada’nın batı bölgesinde bir eyalet olan Saskatchewan’da Ukraynacanın dilsel sürdürümünde etkili olabilecek sosyo-kültürel ve demografik etmenler arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmanın çalışma kümesini 82 Ukraynalı oluşturmuştur. Demografik gruplar cinsiyet, yaş, yüksek eğitim durumu, meslek, göç ve etnik kimliğe göre bölünmüş ve dilsel yeterlik ile dil kullanımı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ayrıca nesilden nesle bir dil değişirimi olup olmadığına bakılmış, katılımcıların Ukraynacaya ilişkin tutumları ile demografik etmenler arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları içinde belirli sosyo-kültürel faktörlerin dil kullanımı sıklığı ve dilsel yeterlikle ilişkili olduğu görülmüştür. Ayrıca Ukraynacaya ilişkin olumlu tutumlar ve demografik etmenler arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Göçmen neslin dil kullanımına ilişkin bazı karakteristik farklılıklar bulunduğu gözlemlenmiştir.

Sonia Lenk (2007) “Can Minority Languages Survive In A Situation Of Sustained Bilingualism? Ethnolinguistic Vitality And Language Behavior Among Indigenous Speakers Of Quichua In Ecuador” adlı çalışmasında Ekvator’da kırsal ve kentsel alanda Keçuva dilini konuşan grupların sosyolojik, sosyo-psikolojik ve psikolojik bağlamda dilsel durumlarını incelemeyi amaçlamıştır. Hem nitel hem nicel yönü bulunan araştırmanın katılımcı kümesini yaşları 18 ve 25 arasında değişen 100 yerli katılımcı oluşturmuştur. Ayrıca yerli liderleri ile 6 görüşme yapılmıştır. Araştırma sonucunda sosyolojik bağlamda demografik etmenlerin, kültürün, ekonomik değişkenlerin kırsal ve kentsel alanda Keçuva dilinin kullanımı ve etnikdilsel canlılığı üzerinde büyük etkisi olduğu saptanmıştır. Sosyo-psikolojik bağlamda genel, kişisel ve normatif inanışlar

içinde genel inanışların Morocho ve Otavalo bölgelerinde Keçuva dilinin dilsel canlılığında belirleyici olduğu bulgulanmıştır.

Killi (2011) tarafından gerçekleştirilen “Altay Türklerinin Dil Durumu” adlı çalışmada kendilerini bağımsız etnik bir grup olarak tanımlayan ve son dönemlerde dillerini geliştirme eğilimleri bulunan Altayların dil durumu incelenmiştir. Altay-Kiji, Teleüt, Tuba, Çalkandu ve Kumandı gibi farklı gruplardan oluşan Altaylarda çokdilliliğin geniş bir biçiminin olduğu görülmüştür. Grupların dil durumları arasında çok ciddi ayrımlar görülme de, bazen ikidilli (Altayca-Rusça, Rusça-Altayca) bazen de üçdilli (Rusça-Altayca-Kazakça, Rusça-Altayca-Şorca) görünüm bu bölgedeki dil durumunun dengesiz çokdillilik durumu olarak tanımlanmasını gerektirmiştir. Dilsel canlılık sınıflandırmasında şiddetli ya da ciddi tehlikede bulunan diller arasında yer alan Altay Türkçesinin resmi devlet dili olmasına bağlı olarak işlev alanlarının genişletilmeye çalışıldığı, bu durumun Altay Türkçesinin sürdürümüne olumlu katkı yapacağı belirtilmiştir. Altay Türklerinin tek bir etnik çatı altında birleştirilmesi çabası ve tiyatro oyunlarında ve televizyon programlarında Türkçenin teşvik edilmesi gibi girişimlerin Altay kimliğinin güçlendirilmesine hizmet edeceği bu çalışmada vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Öznel etnikdilsel canlılığın Türkçe anadili sürdürümü, dil kullanımı ve dil seçimi üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlayan bu çalışma tarama (survey) tekniğine dayalı betimsel bir araştırmadır. Sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan tarama (survey) araştırmaları, geniş gruplar üzerinde yürütülen, gruptaki bireylerin bir olgu ve olayla ilgili olarak görüşlerinin, tutumlarının alındığı, olgu ve olayların betimlenmeye çalışıldığı araştırmalardır (Karakaya 2009: 59). Tarama yöntemi, katılımcıların bir konu ya da olaya özgü ilgi, beceri, tutum vb. özelliklerine ilişkin var olan durumlarının, var olduğu biçimiyle hiçbir değiştirme işlemi uygulanmadan betimlenmesini gerektirir. Bu tür bir araştırmada betimleme yapabilmek için birtakım verilere gereksinim duyulur. Gereksinim duyulan bu verileri elde edebilmek için farklı yollar seçilerek katılımcılara sorular yöneltilir. Katılımcılar tarafından kendilerine yöneltilen bu sorulara verilen yanıtlar, araştırmacının işlemleyerek yorumlamak için gereksinim duyduğu verilerdir. Bu verileri elde edebilmek için araştırmacı araştırma amacına uygun olarak bir evren belirler ancak araştırma sorularını evrendeki tüm kişilere yöneltmez. Evreni temsil edecek nitelikte bir örneklem seçerek bu örnekleme katılımcı grup olarak belirler (Karasar 2006, Öztürk 2008).

3.2. Katılımcı Grup

Yukarıda belirtilen ilkeler çerçevesinde, tarihsel bir azınlık konumunda Bulgaristan'ın Kırcaali ilinde yaşayan Türk nüfus araştırmanın evreni olarak belirlenmiş, bu evren içerisinde 128'i kadın, 131'i erkek farklı yaş ve meslek gruplarından toplam 259 kişi katılımcı grubu olarak araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Katılımcıların kişisel özellikleri Bulgular ve Yorumlar bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada iki tip sormaca kullanılmıştır. Bu sormacalardan ilki Dil Kullanımı-Dil Seçimi Sormacasıdır (Language Use-Choice Questionnaire). Bir tarama aracı olarak geliştirilen bu sormaca Türklerin azınlık durumunda oldukları bazı bölgelerdeki araştırmalarda da kullanılmıştır (Yağmur ve Akıncı 2003; Yağmur, de Bot ve Korzlius 1999). Toplam 35 sorudan oluşan lęek beş alt boyut içermektedir. Bu boyutlar a) farklı kişilerle konuşurken kullanılan dil, (rn. Babanızla genellikle hangi dilde konuşursunuz?) b) farklı kişilerin katılımcı ile konuşurken kullandıkları dil, (rn. Anne-babanız sizinle hangi dilde konuşuyorlar?) c) dil kullanımı, (rn. Genellikle hangi dilde yazarsınız?) ę) dil tercihi, (rn. Yorgunken hangi dilde konuşmayı tercih ediyorsunuz?) e) dil seçimi (rn. Güncel konularla ilgili konuşurken hangi dili tercih ediyorsunuz?) başlıklarından oluşmaktadır. Sorular Yanıtlar beşli likert lęeğine uygun olarak 1 (her zaman Bulgarca), 2 (çoğunlukla Bulgarca), 3 (eşit derecede), 4 (çoğunlukla Trkęe), 5 (her zaman Trkęe) aralığında kodlanmıştır.

Araştırmada kullanılan ikinci lęek Trkęeye ilişkin tutum lęeğidir. Bu lęek toplamda 20 sorudan oluşmaktadır (rn. Arkadaş edinmek için, para kazanmak için, çocuk yetiştirmek için vb. hangi dil daha önemlidir?). Katılımcılara farklı bağlamalara ilişkin Trkęe ve Bulgarca dillerinden hangisini daha önemli gördükleri sorulmuş ve katılımcılardan kendilerine yöneltilen soruları 1 (Sadece Bulgarca nemli), 2 (Bulgarca daha önemli), 3 (İkisi de eşit önemde), 4 (Trkęe daha önemli), 5 (Sadece Trkęe önemli) aralığında değerlendirmeleri istenmiştir.

Veri toplama araçlarından ikincisi ise toplam 24 sorudan oluşan znel Etnikdilsel Canlılık Sormacasıdır (Subjective Ethnolinguistic Vitality). Bu sormaca Bourhis, Giles ve Rosenthal (1981) tarafından geliştirilen ve demografı, konum ve kurumsal destek etmenlerinin nesnel görünümlerinin dışında bu etmenlere ilişkin kişilerin öznel değerlendirmelerinden yola ęıkararak dilsel canlılığı belirlemeye ęalıřan bir sormacadır. lęeğin Trkęeye uyarlanmış biçimleri yine Türklerin azınlıkta oldukları biręok bölgede yapılan araştırmalarda kullanılmıştır (Yağmur 1997; Yağmur ve Akıncı 2003; Yağmur ve Kroon 2003; Yağmur 2006).

Demografi, konum ve kurumsal destek etmenlerini içeren soruların Özel Etnikdilsel Canlılık Sormacası üzerindeki dağılımı aşağıdaki şekildedir:

Tablo 17. Özel Etnikdilsel Canlılık Sormacasındaki Soruların Üç Farklı Etmene Göre Dağılımı

Demografik Etmenlere İlişkin Canlılık Değişkenleri	Soru	Konum Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	Soru	Kurumsal destek Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	Soru
Ulusal nüfus oranı	1	Yerel dil durumu	2	Devlet hizmetlerinde dil kullanımı	4
Yerel nüfus oranı	9	Uluslararası dil durumu	3	Kitle iletişim araçlarında dil kullanımı	7
Doğum oranı	5	Ekonomi ve iş dünyasında etnik grupların konumu	6	Okullarda dil öğretimi	10
İçevlilik	12	Grupların konumu	8	İş yerlerinde dil kullanımı	14
İç göç	11	Grupların politik gücü	13	İbadet yerlerinde dil kullanımı	17
Dış göç	15	Tarihsel başarı ve kültürel mirasla gurur duyma	16		
		Grupların kültürel yaşamdaki temsili	18		
		Grupların gücü ve etkinliği	19		
		Grupların zenginliği	20		
		Grupların gelecekteki güç ve etkinliği	21		

Katılımcılardan Özel Etnikdilsel Canlılık Sormacası'ndaki tüm soru ifadelerini Türkçe ve Bulgarca için ayrı ayrı 1 ve 7 puan aralığında yanıtlamaları istenmiştir. Buna göre 1 puan en düşük dilsel canlılığı belirtirken, 7 puan en yüksek dilsel canlılığa işaret etmektedir. Aşağıda katılımcılara yöneltilen sorulardan üç farklı etmeni (demografi, kurumsal destek, konum) örnekleyen sorulara yer verilmiştir.

Aşağıdaki grupların Kırcaali'nin toplam nüfusundaki yüzdeleri nedir?

Bulgar kökenliler	% Sıfır	1	2	3	4	5	6	7	% Yüz
Türk kökenliler	% Sıfır	1	2	3	4	5	6	7	% Yüz

Kırcaali’de yazılı ve görsel basında aşağıdaki diller ne oranda temsil edilmektedirler?

Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

Aşağıdaki gruplar Kırcaali’de ne kadar saygınlığa sahiptirler?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

3.4. Süreç

Sormacalar, Bulgaristan’da Türk nüfusun en yoğun şekilde yaşadığı illerden biri olan Kırcaali’de farklı yaş, cinsiyet ve meslek gruplarından kişilere uygulanmıştır. Katılımcılar sormacaların tamamını kendi boş zamanları içinde ve bazen de yüz yüze olacak şekilde tamamladıktan sonra araştırmacıya teslim etmişlerdir. Anket, katılımcılar tarafından yaklaşık olarak 20 dakikada tamamlanmıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Katılımcıların Türkçe-Bulgarca dil kullanımı, dil seçimi, dil tercihi, dil tutumuna ve Türkçe-Bulgarcanın öznel etnik dilsel canlılığına yönelik soruları yanıtlamaları istenmiştir. Veriler SPSS 17.0 programına işlenerek çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesi sürecinde dil kullanımı, dil seçimi, dil tercihi ve dil tutumlarını belirlemeye yönelik maddeler için yüzde ve frekans testinin yanı sıra gruplar arası anlamlılığın yönünü tespit edebilmek için ki kare testleri, katılımcıların öznel etnikdilsel canlılık algılarını belirlemek için parametrik test tekniklerinden tek yönlü varyans analizi ve ilişkisiz t testleri kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, Türkçe-Bulgarca ikidilli ortamlarda oluşabilecek dil seçimi, dilsel tutum, dilsel kayma, dil sürdürümü gibi dilsel çıktıların yanında bu tespitlerin her iki dilin etnikdilsel canlılık oranlarıyla ilgisini kurmak amacıyla yöneltilen sorular bağlamında katılımcıların verdikleri yanıtlar tablolar halinde sunulacak ve yorumlanacaktır.

4.1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların cinsiyet, yaş, meslek ve eğitim durumlarına ait kişisel özelliklerini yansıtan bulgular Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Katılımcıların Kişisel Özellikleri

Cinsiyet	f	%
Kadın	128	49,4
Erkek	131	50,6
Yaş	f	%
15-30 yaş arası	110	42,5
31-45 yaş arası	81	31,3
45 yaş üzeri	68	26,3
Meslek	f	%
İşçi	74	28,6
Ticaret	22	8,5
Hizmet	40	15,4
Öğrenci	60	23,2
Ev hanımı	23	8,9
İşsiz	19	7,3
Emekli	21	8,1
Eğitim durumu	f	%
Okuma-yazma bilmiyorum	1	,4
Okur-yazarım	4	1,5
İlkokul mezunuyum	11	4,2
Ortaokul mezunuyum	42	16,2
Lise ve dengi okul mezunuyum	118	45,6
Yüksekokul ya da üniversite mezunuyum	83	32
Toplam	259	100

Tablo 18’de görüleceği üzere toplamda 259 kişilik bir katılımcı kümesine erişilmiştir. Katılımcılar arasında erkekler %50,6, kadınlar ise % 49,4 oranında temsil edilmektedir.

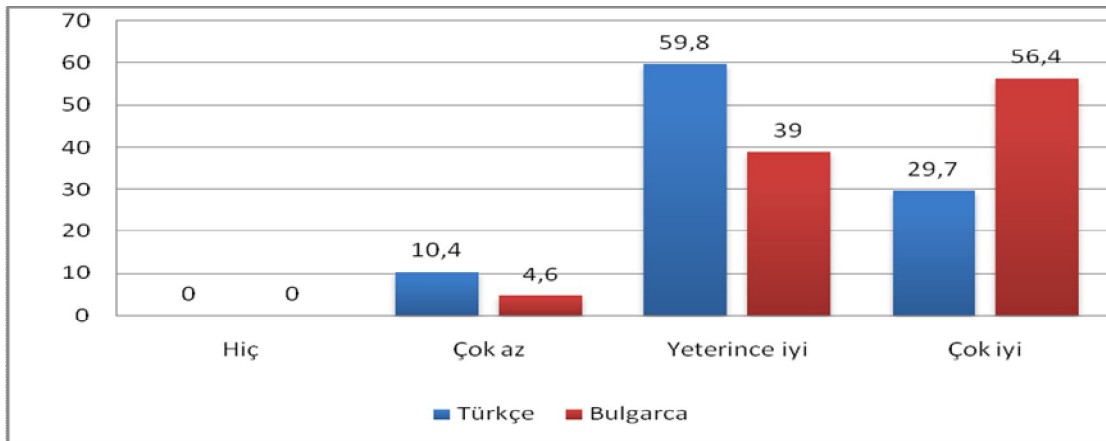
Katılımcı grup üç yaş aralığına bölünmüştür. Buna göre, 110 kişiden oluşan 15-30 yaş arası birinci grup, örneklemin %42,5'lik dilimini, 81 kişiden oluşan 31-45 yaş arası ikinci grup örneklemin %31,3'lük dilimini ve 68 kişiden oluşan 45 yaş üzeri üçüncü grup ise örneklemin %26,3'lük dilimini oluşturmaktadır.

Meslek grupları etkin ve etkin olmayan meslekler başlıkları altında değerlendirilmiştir. İşçi, ticaret ve hizmet sektöründe bulunanlar etkin; öğrenci, ev hanımı, işsiz ve emekli olanlar ise etkin olmayan meslek grupları içinde yer almaktadırlar. Buna göre etkin meslek gruplarından işçiler %28,6, ticaret ile uğraşanlar %8,5, hizmet sektöründekiler %15,4'lük dilimlerle, etkin olmayan meslek gruplarından ev hanımları %8,9, işsizler %7,3, emekliler %8,1, öğrenciler ise %23,2'lik dilimlerle örnekleme temsil edilmektedir. Eğitim durumlarına ilişkin bulgularda dikkat çeken en önemli ayrıntı okullaşma oranının yüksekliği olmuştur. 118 kişiyle katılımcıların %45,6'sını lise ve dengi okul mezunları, 83 kişiyle %32'lik dilimi yüksekokul ya da üniversite mezunları, 42 kişiyle %16,2'lik dilimi ortaokul mezunları, 11 kişiyle %4,2'lik dilimi ilkokul mezunları oluşturmaktadır.

4.2. Türkçe-Bulgarca Dilsel Yeterlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

İkidillilik, iki dili belli oranlarda kullanabilmeyi gerektirir. Katılımcılara, her iki dilde ne oranda yeterli oldukları sorulmuştur. Türkçe ve Bulgarca dilsel yeterlik düzeylerini belirlemek için katılımcılara “hiç”, “çok az”, “yeterince iyi” ve “çok iyi” seçenekleri önerilmiş ve grafik 1'deki bulgulara erişilmiştir. Veriler incelendiğinde katılımcıların toplamda Türkçeye oranla Bulgarcaya daha hâkim oldukları görülmüştür.

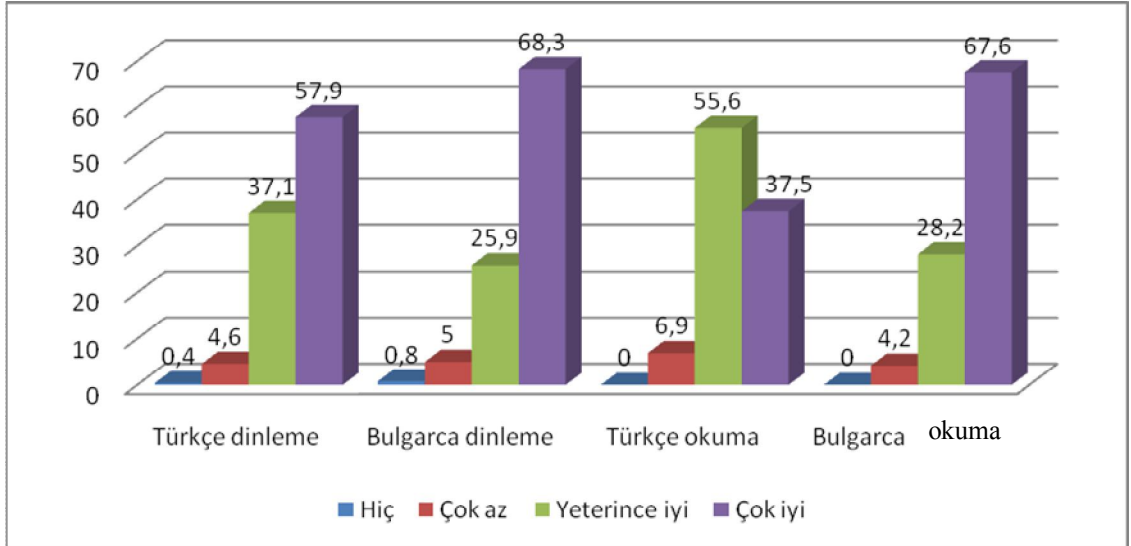
Grafik 1. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Dilsel Yeterlik Düzeyleri

Elde edilen bulgulardan katılımcıların %59,8’lik bir kesiminin Türkçede yeterince iyi oldukları, %39’luk kesiminin ise Bulgarcada yeterince iyi oldukları anlaşılmaktadır. Dilsel yeterlik kapsamında “çok iyi” seçeneği Türkçe için katılımcıların %29,7’si, Bulgarca için katılımcıların %56,4’ü tarafından işaretlenmiştir. Bu durum Kırcaali’de yaşayan Türk nüfus arasında Bulgarcanın Türkçeye oranla daha çok işlerlik kazandığına dair önemli bir işarettir.

Bir dile hâkim olmak demek, kuşkusuz, o dilin temel dil becerilerinde belirli düzeylerde başarılı olmayı gerektirir. Dil becerileri genel olarak algısal dil becerileri (receptive language skills) ve anlatımsal dil becerileri (expressive language skills) şeklinde ikiye ayrılır. Okuma ve dinleme becerileri algısal dil becerileri, konuşma ve yazma becerileri ise anlatımsal dil becerileri olarak tanımlanmaktadır. Türkçenin ve Bulgarcanın dilsel yeterlik düzeylerine ilişkin Bulgarca üzerinde yoğunlaşan durumun daha iyi anlaşılabilmesi için her iki dildeki algısal ve anlatımsal dil becerilerinin görüntüsü ortaya çıkarılmalıdır. Bu açıdan katılımcılara algısal ve anlatımsal dil becerilerindeki yeterlik düzeyleri de sorulmuştur.

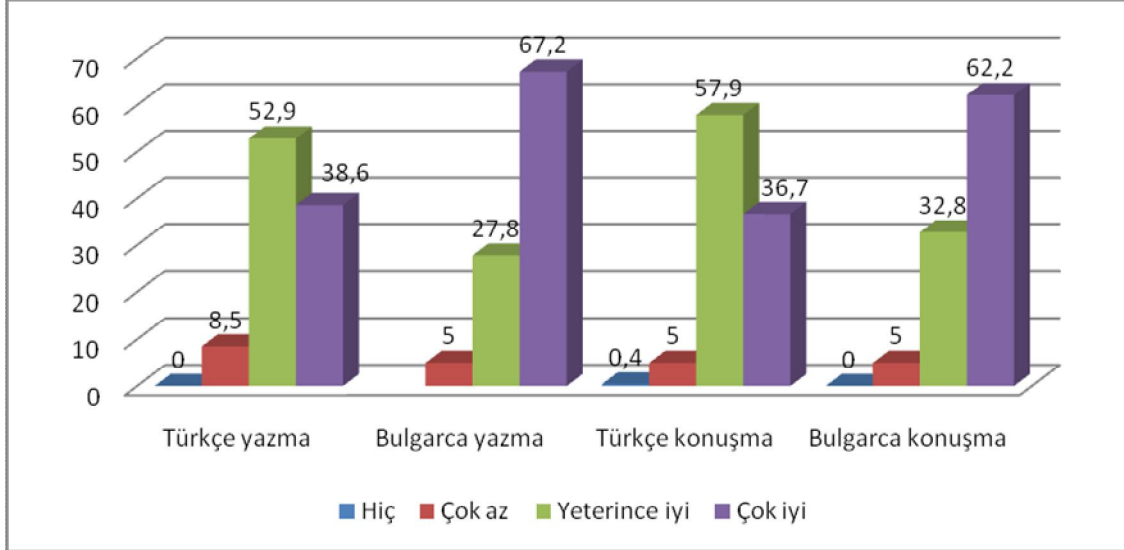
Grafik 2. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Algısal Dil Becerilerindeki Yeterlik Düzeyleri

Grafik 2’den de anlaşılacağı üzere katılımcılar Bulgarca okuma ve dinleme becerilerinde Türkçeye oranla daha başarılıdırlar. Katılımcıların %57,9’unun Türkçe, %68,3’ünün ise Bulgarca dinleme becerisinde çok iyi oldukları saptanmıştır. Benzer

şekilde, Türkçe okuma becerisinin %37,5 oranında “çok iyi” olarak işaretlendiği görülürken bu oranın Bulgarca okuma becerisinde %67,6’ya ulaştığı görülmüştür.

Grafik 3. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Anlatımsal Dil Becerilerindeki Yeterlik Düzeyleri

Algısal dil becerilerinde olduğu gibi anlatımsal dil becerilerinde de katılımcıların Türkçeye oranla Bulgarca'da daha iyi durumda oldukları tespit edilmiştir. Türkçe yazma becerileri %38,6 oranında çok iyi aralığındayken, bu oranın Bulgarca yazma becerisinde %67,2'ye yükselmesi katılımcıların yazma sürecinde daha çok Bulgarca'dan yararlandıklarını göstermektedir. Benzer şekilde katılımcıların konuşma becerisindeki görünüşleri Türkçe için %36,7 düzeyindeyken bu oran Bulgarca için %62,2 düzeyine ulaşmaktadır.

4.3. Kimlik ve Dil İlişkisine Ait Bulgular

Dil ve kimlik arasında doğrudan bir ilişki vardır. Özellikle iki ya da çokdilli bağlamlarda kişinin kendini hangi etnik kimliğe bağlı hissettiğini belirtmesi o bölgedeki anadili sürdürümünde önemli etkiler yaratır. Toplumdilbilimsel çalışmalar yüksek kimlik algısının anadili sürdürümündeki önemine işaret etmektedir. Bu bakımdan, Kırcaali'de yaşayan Türk nüfusun kendilerini hangi etnik kimliğe ait hissettiklerini belirlemek dil sürdürümünün bu bölgedeki görünümünü anlamamız açısından önemlidir. Katılımcılara kendilerini “Türk”, “Bulgar” ya da “hem Türk hem Bulgar” kimliklerinden hangisine ait hissettikleri sorulmuş ve şu bulgulara erişilmiştir.

Tablo 19. Katılımcıların Kendilerini Ait Hissettikleri Etnik Kimliğe İlişkin Yüzde ve Sıklık Tablosu

Etnik Kimlik		Kadın	Erkek	15-30 yaş		31-45 yaş		45 yaş üzeri		Toplam
Türk	f	101	114	77		73		65		215
	%	%78,9	%87	%70		%90,1		%95,5		%83
Bulgar	f	8	4	7		3		2		12
	%	%6,25	%3	%6,3		%3,7		%2,9		%4,6
Türk&Bulgar	f	19	13	26		5		1		32
	%	%14,8	%9,9	%23,6		%6,1		%1,4		%12,4
Toplam	f	128	131	110		81		68		259
	%	%100	%100	%100		%100		%100		%100

Tablo 19'a göre katılımcılar çok yüksek düzeyde kendilerini Türk (%83) olarak tanımlamışlardır. Bulgular Kırcaali'de Türk kimlik algısının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Bu oran içinde kadınlar % 78,9, erkekler % 87 oranında kendilerini Türk olarak tanımlamıştır. Katılımcılar arasında kendilerini Bulgar olarak tanımlayanların oranının çok az olduğu görülmüştür (%4,6). Kendilerini hem Türk hem Bulgar olarak tanımlayan katılımcılar açısından 15-30 yaş arası gruptaki artış, genç nüfus arasında Türk kimlik algısının gittikçe iki kimlikli bir algıya doğru evrildiğini göstermiştir.

Tablo 20. Katılımcıların Belirttikleri Anadillerine İlişkin Yüzde ve Sıklık Tablosu

Belirtilen Anadili	Kadın		Erkek		15-30 yaş		31-45 yaş		45 yaş üzeri	
	F	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Türkçe	107	83,5	119	90,8	92	83,6	72	88,8	62	91,1
Bulgarca	4	3,1	1	0,7	2	1,8	1	1,2	2	2,9
Türkçe&Bulgarca	17	13,2	11	8,3	16	14,5	8	9,8	4	5,8
Toplam	128	100	131	100	110	100	81	100	68	100

Katılımcılara anadillerinin ne olduğu sorulduğunda, genel toplam içinde anadilini Türkçe olarak belirten katılımcılar arasında kadınların %83,5, erkeklerin %90,8 oranında oldukları görülmüştür. Anadilini Bulgarca olarak belirten kadın katılımcıların oranı %3,1, erkek katılımcıların oranı ise %0,7 düzeyinde kalmıştır. Anadilini hem Türkçe hem Bulgarca olarak belirten katılımcılar içinde kadınların oranı %13,2, erkeklerin oranı %8,3'tür. Aynı soru yaş aralıkları dikkate alınarak değerlendirildiğinde, 15-30 yaş aralığındaki katılımcıların %83,6'sı, 31-45 yaş aralığındaki katılımcıların %88,8'i ile 45 yaş üzerindeki katılımcıların %91,1'nin anadilini Türkçe olarak belirttiği saptanmıştır. Bulgular bir önceki sorudaki yüksek Türk kimlik algısı ile Türkçe anadili arasındaki paralelliği ortaya çıkarmıştır.

Bosnalı (2007) incelemesinde anadili sürdürümünün doğru değerlendirilebilmesi için potansiyel anadili topluluğu ile belirtilen anadili topluluğu arasındaki orantıya bakılması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında, anadili sürdürümünün karşıtı olarak dil yitiminin belirlenebilmesi için potansiyel anadili topluluğu ile bu dili anadili olarak görmeyenler arasındaki orantıdan yola çıkılması gerektiğini dile getirmiştir. Araştırmacı dil sürdürümü ve dil yitimine ilişkin sonuç elde edebilmek için şu formüllerin kullanılmasını önermiştir.

Anadili Sürdürümü: Belirtilen Anadili : Potansiyel Anadili

Dil Yitimi: Potansiyel Anadili – Belirtilen Anadili : Potansiyel Anadili

Anadili grubunun bütün bireylerinin etnik dillerini anadili olarak görmeleri durumunda, yitim göstergesinin "0" ($y=pad-bad:pad=0$), sürdürüm göstergesinin ise "1" ($s=bad:pad=1$) olması gerekmektedir. Eğer bu grubun bireylerinin tamamı bu dili anadili olarak görmüyorsa yitim göstergesinin "1" ($y=pad-bad:pad=1$), sürdürüm göstergesinin ise "0" olması gerekmektedir ($s=bad:pad=0$). Dolayısıyla yitim göstergesi "1"e yaklaştıkça anadili yitimi sürecinin o kadar önemli olduğu anlamına gelmektedir (Bosnalı 2007: 157).

Yukarıdaki formüllerin işletilebilmesi için öncelikle katılımcıların potansiyel ve belirttikleri anadillerini belirlemek gerekir. Bu açıdan, ebeveynlerinden birisinin anadili Türkçe olan katılımcıların Türk ve anadilinin de Türkçe olduğu düşünülerek potansiyel anadilleri belirlenmektedir. Bunun için ilk aşamada anne anadili seçilmiştir. İkinci aşamada, katılımcıların anadili olarak seçtikleri dil onların belirtilen anadillerini

oluşturmaktadır. Bu ikinci aşama katılımcılarının anadillerinin sorulduğu bir üst tabloda ortaya çıkarılmıştır.

Tablo 21. Potansiyel ve Belirtilen Anadili Arasındaki Fark

Anadiller	Potansiyel Anadili		Belirtilen Anadili		Fark	
	n	%	n	%	n	%
Türkçe	251	96,9	226	87,3	-25	-9,6
Bulgarca	7	2,7	5	1,9	2	0,8

Tablo 21'e göre Türkçe, 251 kişinin potansiyel anadili olarak değerlendirilmektedir. Bu sayı katılımcıların %96,9'luk bir kesimini oluşturmaktadır. Katılımcılar içinden 226 kişi, %87,3'lük bir oranla anadilini Türkçe olarak belirtmiştir. Bulgular potansiyel ve belirtilen anadili arasında Türkçe açısından çok az bir farkın olduğunu, 25 kişinin anadilini Türkçe olarak görmemeye başlamasıyla sürdürümün tam olarak gerçekleşmediğini göstermiştir. Fark Bulgarca üzerinde daha belirgindir. 7 kişinin potansiyel anadilinin Bulgarca olması beklenirken 2 kişinin Bulgarca'yı anadili olarak belirtmediği tespit edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında Türkçenin sürdürümüne ve yitimine ilişkin formüller işletildiğinde şu sonuçlara erişilmiştir:

$$\text{Anadili Sürdürümü} = 226 : 251 = 0,90$$

$$\text{Dil Yitimi} = 251 - 226 : 251 = 0,09$$

Potansiyel anadili olarak anne anadilinin seçilmesiyle elde edilen sonuçlarda dil sürdürümü göstergesinin 1'e yaklaştığı ve sürdürümün % 90 oranlarında sağlandığı görülmüştür. Bu durum Türkçenin yüksek bir sürdürüm gücü taşıdığını göstermektedir. Başka bir açıdan bakıldığında, katılımcıların yaklaşık %10'luk bir diliminin belirttikleri anadillerinin anne ve babalarının dillerinden farklı olduğu, dolayısı ile % 10 dolayında dilsel kaymanın olduğu anlaşılmaktadır.

4.4. Farklı Kişilerle Dil Kullanımına İlişkin Bulgular

Katılımcılara yakın ve uzak çevrelerindeki farklı kişilerle konuşurken Türkçe ve Bulgarca arasında hangi dili ne kadar kullandıkları sorulmuş ve Tablo 22'deki bulgulara erişilmiştir.

Tablo 22. Farklı Kişilerle Dil Kullanımına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları

	Her zaman Bulgarca		Çoğunlukla Bulgarca		Eşit derecede		Çoğunlukla Türkçe		Her zaman Türkçe	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Babanızla?	1	,4	5	1,9	28	10,8	69	26,6	156	60,2
Annenizle?	1	,4	3	1,2	27	10,4	67	25,9	161	62,2
Kardeşlerinle?	2	,8	4	1,5	51	19,7	62	23,9	140	54,1
Türk arkadaşlarınızla?	2	,8	3	1,2	51	19,7	70	27,0	133	51,4
Mahalledeki Türk arkadaşlarla?	2	,8	3	1,2	44	17,0	73	28,2	137	52,9
Türk işyerlerinde?	3	1,2	13	5,0	48	18,5	76	29,3	119	45,9
Kahvehanede?	3	1,2	11	4,2	82	31,7	83	32,0	80	30,9
Camide?	4	1,5	5	1,9	15	5,8	32	12,4	203	78,4
Telefonda Türk tanıdıklarla?	4	1,5	2	,8	42	16,2	73	28,2	138	53,3

Tablo 22'deki bulgulara göre araştırma grubundaki kişilerin dil tercihlerini yüksek oranlarda Türkçeden yana kullandıkları anlaşılmaktadır. Aile içinde anne (%62,2) ve baba (60,2) ile gerçekleştirilen konuşmalarda her zaman Türkçenin tercih edilmesi anadili sürdürümü açısından önemlidir. Benzer şekilde, aile dışı ortamlar bağlamında, mahallede (% 52,9) ya da mahallede olmayan Türk arkadaşlarla (% 51,4) konuşurken her zaman Türkçenin tercih edilmesi Türkçenin sürdürümünde yine önemli bir etkidir. Kardeşlerle yapılan konuşmalarda Türkçenin daha çok tercih edilen dil olmasına karşılık, iki dilin eşit kullanımındaki artış (%19,7) ise önemli bir ayrıntıdır. Kahvehanede (% 31,7) Türkçe ve Bulgarcanın eşit derecede kullanıldığı görülmüştür. Bu da sosyal ağdaki iletişimlerde iki dilin tercih edildiğine ilişkin bir belirtidir. Camilerde (%78,4) her zaman Türkçe kullanıldığı, telefonda Türk tanıdıklarla konuşurken yine Türkçenin Bulgarcaya oranla daha yüksek oranda tercih edilen dil olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik özellikleri ile farklı kişilerle konuşurken kullandıkları dil arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına *ki kare* testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 23'te verilmiştir.

Tablo 23. Farklı Kişilerle Dil Kullanımına İlişkin Ki Kare Testi Sonuçları

Madde	Dil	Cinsiyet		Pearson's χ^2	Yaş			Pearson's χ^2	Kimliğiniz			Pearson's χ^2
		Kadın	Erkek		15-30	31-45	45+		Türk	Bulgar	T&B	
1	B	3	3	$\chi^2=2,789$	3	1	2	$\chi^2=3,234$	4	1	1	$\chi^2=15,013$
	BT	18	10	$p >,05$	15	9	4	$p >,05$	17	4	7	$p <,05$
	T	107	118	$Sd= 2$	92	71	62	$Sd= 4$	194	7	24	$Sd= 4$
2	B	2	2	$\chi^2=7,348$	2		2	$\chi^2=6,783$	2	2		$\chi^2=31,725$
	BT	20	7	$p <,05$	16	8	3	$p >,05$	16	3	8	$p <,05$
	T	106	122	$Sd= 2$	92	73	63	$Sd= 4$	197	7	24	$Sd= 4$
3	B	2	4	$\chi^2=11,677$	3		3	$\chi^2=14,485$	4	1	1	$\chi^2=12,480$
	BT	36	15	$p <,05$	29	18	4	$p <,05$	35	5	11	$p <,05$
	T	90	112	$Sd= 2$	78	63	61	$Sd= 4$	176	6	20	$Sd= 4$
4	B	4	1	$\chi^2=11,924$		3	2	$\chi^2=11,364$	3	2		$\chi^2=15,379$
	BT	35	16	$p <,05$	30	14	7	$p <,05$	41	3	7	$p <,05$
	T	89	114	$Sd= 2$	80	64	59	$Sd= 4$	171	7	25	$Sd= 4$
5	B	3	2	$\chi^2=7,889$		2	3	$\chi^2=12,117$	3	2		$\chi^2=19,852$
	BT	30	14	$p <,05$	27	11	6	$p <,05$	32	4	8	$p <,05$
	T	95	115	$Sd= 2$	83	68	59	$Sd= 4$	180	6	24	$Sd= 4$
6	B	11	5	$\chi^2=7,478$	8	5	3	$\chi^2=1,510$	12	2	2	$\chi^2=4,203$
	BT	30	18	$p <,05$	23	14	11	$p >,05$	37	3	8	$p >,05$
	T	87	108	$Sd= 2$	79	62	54	$Sd= 4$	166	7	22	$Sd= 4$
7	B	12	2	$\chi^2=20,529$	8	4	2	$\chi^2=5,617$	10	2	2	$\chi^2=7,426$
	BT	52	30	$p <,05$	41	24	17	$p >,05$	64	3	15	$p >,05$
	T	64	99	$Sd= 2$	61	53	49	$Sd= 4$	141	7	15	$Sd= 4$
8	B	6	3	$\chi^2=1,241$	4	3	2	$\chi^2=0,253$	5	2	2	$\chi^2=25,182$
	BT	8	7	$p >,05$	7	4	4	$p >,05$	7	4	5	$p <,05$
	T	114	121	$Sd= 2$	99	74	62	$Sd= 4$	203	7	25	$Sd= 4$
9	B	4	2	$\chi^2=13,120$	3	1	2	$\chi^2=2,716$	2	2	2	$\chi^2=18,801$
	BT	31	11	$p <,05$	22	11	9	$p >,05$	31	3	8	$p <,05$
	T	93	118	$Sd= 2$	85	69	57	$Sd= 4$	182	7	22	$Sd= 4$

Tablo 23'te katılımcıların farklı kişilerle dil kullanımları ile cinsiyetleri, yaşları ve kimlikleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına yönelik sonuçlar yer almaktadır. Tablo 23'te, gözlenen değerlerin beklenen değerlerden düşük olması anlamlılık testinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabileceği için, “her zaman Bulgarca” ve “çoğunlukla Bulgarca” hücreleri ile “her zaman Türkçe” ve “çoğunlukla Türkçe” hücreleri birleştirilmiştir.

Hücreler birleştirildikten sonra elde edilen bulgulara göre Tablo 23 dikkatlice incelendiğinde, katılımcıların farklı kişilerle dil kullanımları ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Erkek katılımcılar farklı kişilerle konuşurken Türkçeyi kadın katılımcılara oranla daha fazla kullanmaktadırlar. Kadınların farklı kişilerle konuşurken Türkçe ve Bulgarca'yı eşit derecede kullanma eğiliminde oldukları saptanmıştır. Çok az sayıdaki kadın ve erkek katılımcı Bulgarca'yı aile içi iletişimlerinde kullanmaktadır. Ebeveynler açısından baba ile gerçekleştirilen konuşmalardaki dil kullanımına yönelik cinsiyet bağlamında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Buna karşılık anne ile gerçekleştirilen konuşmalarda erkek katılımcıların kadın katılımcılara oranla Türkçeyi daha fazla kullandıkları anlaşılmaktadır [$\chi^2_{(2)}=7,348$. $p<,05$]. Kardeşlerle gerçekleştirilen konuşmalarda erkeklerin kadınlara oranla Türkçeyi daha fazla kullandıkları saptanmıştır [$\chi^2_{(2)}=11,677$. $p<,05$]. Türk arkadaşlarla gerçekleştirilen konuşmalarda da erkeklerin Türkçe kullanımındaki sıklık dikkat çekmektedir [$\chi^2_{(2)}=11,924$. $p<,05$]. Kadınların Türk arkadaşlarıyla gerçekleştirdikleri konuşmalarda çoğunlukla Türkçe kullanmalarının yanında Türkçe-Bulgarca ikidilli iletişim kurma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 23'teki veriler yaş aralıkları dikkate alınarak incelendiğinde kardeşlerle [$\chi^2_{(4)}=14,485$. $p<,05$] ve arkadaşlarla [$\chi^2_{(4)}=11,364$. $p<,05$] gerçekleştirilen konuşmalarda anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Anne [$\chi^2_{(4)}=6,783$. $p>,05$] ve baba [$\chi^2_{(4)}=3,234$. $p>,05$] ile gerçekleştirilen konuşmalarda 15-30 yaş arasındaki grubun Türkçeyi daha fazla kullandığı görülse de bu durum istatistiksel açıdan anlamlı değildir. 31-45 yaş arası ve 45 yaş üzeri gruptaki katılımcılar için Türkçe aile içi ve aile dışı bağlamlar açısından iletişim dili konumundadır. 15-30 yaş arası gruptaki katılımcıların aile içi ve aile dışı iletişimlerinde Türkçeden sonra, iki dili eşit şekilde kullanma eğiliminde oldukları anlaşılmıştır.

Farklı kişilerle kullanılan dil ve kimlik arasında ise çok güçlü bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Katılımcıların ağırlıklı bir bölümü kendilerini Türk kimliğine ait hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu durum onların farklı kişilerle konuşurken Türkçeyi iletişim dili haline getirmelerine de yansımıştır.

4.5. Farklı Kişilerin Katılımcılarla Kullandıkları Dile İlişkin Bulgular

Bireylerin çevrelerindeki kişilerle konuşurken tercih ettikleri dilin belirlenmesinin yanında, kişilerin bireyle gerçekleştirdikleri konuşmalarda hangi dili tercih ettiklerini belirlemek de dil gelişimi sürecini anlayabilmek açısından önemlidir. Bu açıdan katılımcılara "Kişiler sizinle konuşurken hangi dili tercih ediyorlar?" sorusu yöneltilmiş ve verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 24'teki gibi oluşmuştur.

Tablo 24. Farklı Kişilerin Katılımcılara Karşı Dil Kullanımlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları

	Her zaman Bulgarca		Çoğunlukla Bulgarca		Eşit derecede		Çoğunlukla Türkçe		Her zaman Türkçe	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Anne - baba	4	1,5	4	1,5	20	7,7	60	23,2	171	66,0
Kardeşler	3	1,2	4	1,5	42	16,2	66	25,5	144	55,6
Arkadaşlar	4	1,5	16	6,2	83	32,0	74	28,6	82	31,7
Akrabalar	2	,8	8	3,1	33	12,7	86	33,2	130	50,2
Türk komşular	3	1,2	3	1,2	23	8,9	74	28,6	156	60,2

Tablo 24'teki bulguların bir önceki sorunun bulguları ile uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Ebeveynlerin çocukları ile konuşurken her zaman Türkçeyi (% 66,0) tercih ettikleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde kardeşler arasındaki konuşmalarda da tercih edilen dilin yine her zaman Türkçe (%55,6) olması aile içi bağlamdaki tekdilli yapıyı ortaya çıkarmıştır. Arkadaşlar arasında yapılan konuşmalarda, Bulgarların da olduğu düşünülerek, iki dilin eşit kullanımındaki artış (% 32,0) dikkat çekmiştir. Bu durum bireylerin aile dışı bağlamlarda ikinci dil olan Bulgarca'yı kullanma eğilimlerinin arttığını göstermiştir. Akrabalar ve Türk komşular arasındaki konuşmalarda ise Bulgarcanın tercih edilmeyen bir dil olduğu saptanmıştır.

Farklı kişilerin katılımcılar ile konuşurken kullandıkları dil ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına *ki kare* testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 25'te verilmiştir.

Tablo 25. Kişilerin Katılımcılara Karşı Dil Kullanımlarına İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları

Madde	Dil	Cinsiyet		Pearson's χ^2	Yaş			Pearson's χ^2	Kimliğiniz			Pearson's χ^2
		Kadın	Erkek		15-30	31-45	45+		Türk	Bulgar	T&B	
1	B	6	2	$\chi^2=3,290$ $p >,05$ Sd= 2	3	3	2	$\chi^2=4,624$ $p >,05$ Sd= 4	2	4	2	$\chi^2=43,680$ $p <,05$ Sd= 4
	BT	12	8		13	4	3		15	2	3	
	T	110	121		94	74	63		198	6	27	
2	B	6	1	$\chi^2=10,510$ $p <,05$ Sd= 2	2	3	2	$\chi^2=8,030$ $p >,05$ Sd= 4	1	4	2	$\chi^2=48,729$ $p <,05$ Sd= 4
	BT	28	14		23	15	4		35	2	5	
	T	94	116		85	63	62		179	6	25	
3	B	13	7	$\chi^2=16,708$ $p <,05$ Sd= 2	11	7	2	$\chi^2=9,493$ $p <,05$ Sd= 4	12	4	4	$\chi^2=14,519$ $p <,05$ Sd= 4
	BT	54	29		41	27	15		69	2	12	
	T	61	95		58	47	51		134	6	16	
4	B	8	2	$\chi^2=15,455$ $p <,05$ Sd= 2	4	4	2	$\chi^2=1,862$ $p >,05$ Sd= 4	3	4	3	$\chi^2=36,608$ $p <,05$ Sd= 4
	BT	25	8		15	12	6		25	2	6	
	T	95	121		91	65	60		187	6	23	
5	B	4	2	$\chi^2=2,154$ $p >,05$ Sd= 2	2	2	2	$\chi^2=4,243$ $p >,05$ Sd= 4	1	4	1	$\chi^2=55,104$ $p <,05$ Sd= 4
	BT	14	9		13	3	7		18	1	4	
	T	110	120		95	76	59		196	7	27	

Tablo 25'te, gözlenen değerlerin beklenen değerlerden düşük olması anlamlılık testinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabileceği için, “her zaman Bulgarca” ve “çoğunlukla Bulgarca” hücreleri ile “her zaman Türkçe” ve “çoğunlukla Türkçe” hücreleri birleştirilmiştir.

Hücreler birleştirildikten sonra elde edilen bulgulara göre Tablo 25 incelendiğinde, kardeşler [$\chi^2_{(2)}=10,510$. $p <,05$], arkadaşlar [$\chi^2_{(2)}=16,708$. $p <,05$] ve akrabaların [$\chi^2_{(2)}=15,455$. $p <,05$] katılımcılar ile konuşurken kullandıkları dilin katılımcının cinsiyetine göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre yukarıda anılan kişilerin erkek katılımcılarla konuşurken çoğunlukla Türkçe konuştukları, kadın katılımcılarla konuşurken iki dili eşit derecede kullanma eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Özellikle arkadaşlar arasında gerçekleştirilen konuşmalarda kadın katılımcılarla daha çok ikidilli bir iletişimin kurulduğu bulgulanmıştır. Ev içinde anne ve babalar çocukları ile çoğunlukla Türkçe konuşmaktadırlar. Aynı şekilde Türk komşuların da kadın ve erkek katılımcılarla çoğunlukla Türkçe konuştukları tespit edilmiştir.

Veriler, yaş aralıkları dikkate alınarak incelendiğinde, farklı kişilerin katılımcılarla konuşurken kullandıkları dil ile katılımcıların yaş özellikleri arasında anlamlı bir ilişkinin oluşmadığı görülmüştür. Bir başka deyimle katılımcıların yaş özelliklerinin

farklı kişilerin onlarla kullandıkları dil üzerinde bir etkisi yoktur. Anlamlı bir ilişkinin tespit edildiği tek bağlam ise arkadaşlar arasındaki konuşmalar olmuştur [$\chi^2_{(4)}=9,493$. $p<,05$]. Özellikle 15-30 yaş arası gruptaki katılımcılar ile arkadaşları arasında geçen konuşmalarda sadece Bulgarca ve ikidilli bir iletişim kurma eğilimi dikkat çekmiştir.

Farklı kişilerin katılımcılarla konuşurken kullandıkları dil açısından kimlik algısının belirleyici bir etkisi olduğu saptanmıştır. Bulgular, Türklerin birbirleri arasında kurdukları iletişimlerde Türkçenin genel bir iletişim dili olduğunu göstermektedir.

4.6. Kişisel ve Duygusal Etkinliklerdeki Dil Kullanımına İlişkin Bulgular

Katılımcılara sosyal ağlardaki iletişimlerini hangi dil ya da dillerle sağladıklarının yanı sıra düşünmek, rüya görmek, sayı saymak, hesap yapmak, kitap ve gazete okumak, televizyon izlemek ve yazmak gibi kişisel ve duygusal etkinliklerinde hangi dili kullandıkları da sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıtların dağılımı Tablo 26'da sunulmuştur.

Tablo 26. Kişisel Etkinliklerdeki Dil Kullanımlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları

Hangi dilde	Her zaman Bulgarca		Çoğunlukla Bulgarca		Eşit derecede		Çoğunlukla Türkçe		Her zaman Türkçe	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Düşünürsünüz?	3	1,2	15	5,8	83	32,0	56	21,6	102	39,4
Rüya görürsünüz?	3	1,2	10	3,9	65	25,1	62	23,9	119	45,9
Sayı sayar, hesap yaparsınız?	27	10,4	34	13,1	93	35,9	50	19,3	55	21,2
Kitap okursunuz?	34	13,1	79	30,5	97	37,5	22	8,5	27	10,4
Gazete-dergi okursunuz?	35	13,5	99	38,2	93	35,9	14	5,4	18	6,9
Televizyon izlersiniz?	8	3,1	27	10,4	123	47,5	63	24,3	38	14,7
Radyo dinlersiniz?	13	5,0	43	16,6	139	53,7	34	13,1	30	11,6
Yazarsınız?	37	14,3	99	38,2	89	34,4	14	5,4	20	7,7

Tablo 26'ya göre, katılımcıların %39,4'ü her zaman Türkçe düşündüklerini, %32'si ise düşünürken iki dili eşit derecede kullanmayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir. Sayı sayarken ve hesap yaparken çoğunlukla iki dilin eşit derecede kullanıldığı görülmüştür (% 35,9). Kitap ve gazete okurken Bulgarcanın daha çok kullanılması, Bulgarca okuma becerilerinin gelişmesinde kuşkusuz büyük pay sahibidir. Tabloda da görüleceği üzere katılımcıların %37,5'i iki dilde de eşit derecede kitap okurken %30,5'lik bir kesim kitap okurken çoğunlukla Bulgarca'yı tercih etmektedir. Aynı şekilde, az sayıda Türkçe gazete ve derginin bulunması nedeniyle bu etkinliğin çoğunlukla Bulgar dilinde gerçekleştiği tespit edilmiştir (%38,2). Elde edilen bulgular, kişisel etkinliklerde çoğunlukla iki dilin eşit derecede kullanıldığını, bunun yanında, eşitliğin bozulduğu durumlarda, yönelimin bu iki dil arasında çoğunlukla Bulgarca'dan yana olduğunu göstermiştir.

Tablo 27. Kişisel Etkinliklerdeki Dil Kullanımlarına İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları

Madde	Dil	Cinsiyet		Pearson's χ^2	Yaş			Pearson's χ^2	Kimliğiniz			Pearson's χ^2
		Kadın	Erkek		15-30	31-45	45+		Türk	Bulgar	T&B	
1	B	10	8	$\chi^2=6,734$ $p<,05$ Sd= 2	12	4	2	$\chi^2=10,864$ $p<,05$ Sd= 4	8	4	6	$\chi^2=24,750$ $p<,05$ Sd= 4
	BT	50	33		40	28	15		68	4	11	
	T	68	90		58	49	51		139	4	15	
2	B	9	4	$\chi^2=5,745$ $p>,05$ Sd= 2	5	5	3	$\chi^2=17,749$ $p<,05$ Sd= 4	5	4	4	$\chi^2=35,902$ $p<,05$ Sd= 4
	BT	38	27		40	19	6		50	1	14	
	T	81	100		65	57	59		160	7	14	
3	B	39	22	$\chi^2=13,585$ $p<,05$ Sd= 2	31	22	8	$\chi^2=8,203$ $p>,05$ Sd= 4	46	4	11	$\chi^2=10,412$ $p<,05$ Sd= 4
	BT	51	42		39	29	25		74	3	16	
	T	38	67		40	30	35		95	5	5	
4	B	68	45	$\chi^2=11,381$ $p<,05$ Sd= 2	58	42	13	$\chi^2=23,565$ $p<,05$ Sd= 4	85	7	21	$\chi^2=9,008$ $p>,05$ Sd= 4
	BT	44	53		36	27	34		86	3	8	
	T	16	33		16	12	21		44	2	3	
5	B	74	60	$\chi^2=7,651$ $p<,05$ Sd= 2	67	45	22	$\chi^2=15,408$ $p<,05$ Sd= 4	103	9	22	$\chi^2=7,734$ $p>,05$ Sd= 4
	BT	45	48		31	29	33		83	2	8	
	T	9	23		12	7	13		29	1	2	
6	B	16	19	$\chi^2=0,385$ $p>,05$ Sd= 2	14	13	8	$\chi^2=2,655$ $p>,05$ Sd= 4	22	4	9	$\chi^2=14,123$ $p<,05$ Sd= 4
	BT	63	60		51	42	30		109	5	9	
	T	49	52		45	26	30		84	3	14	
7	B	28	28	$\chi^2=5,182$ $p<,05$ Sd= 2	32	18	6	$\chi^2=16,166$ $p<,05$ Sd= 4	38	6	12	$\chi^2=15,334$ $p<,05$ Sd= 4
	BT	76	63		60	43	36		117	5	17	
	T	24	40		18	20	26		60	1	3	
8	B	74	62	$\chi^2=10,656$ $p<,05$ Sd= 2	64	51	21	$\chi^2=22,404$ $p<,05$ Sd= 4	106	7	23	$\chi^2=6,890$ $p>,05$ Sd= 4
	BT	46	43		38	21	30		77	4	8	
	T	8	26		8	9	17		32	1	1	

Tablo 27’de, gözlenen değerlerin beklenen değerlerden düşük olması anlamlılık testinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabileceği için, “her zaman Bulgarca” ve “çoğunlukla Bulgarca” hücreleri ile “her zaman Türkçe” ve “çoğunlukla Türkçe” hücreleri birleştirilmiştir.

Hücreler birleştirildikten sonra elde edilen bulgulara göre Tablo 27 incelendiğinde, kadın ve erkek katılımcıların düşünme sürecindeki dil kullanımları arasında anlamlı bir farklılık vardır [$\chi^2_{(2)}=6,734$. $p<,05$]. Buna göre kadınlar düşünürken iki dili eşit derecede kullandıklarını, erkekler ise daha çok Türkçe düşündüklerini dile getirmişlerdir. Kadın ve erkek katılımcıların rüyalarını çoğunlukla Türkçe gördükleri anlaşılmıştır. Erkeklerde bu oran daha yüksek olsa da aradaki farklılık anlamlı değildir [$\chi^2_{(2)}=5,745$. $p>,05$]. Kadınların sayı sayıp hesap yaparken iki dili eşit şekilde kullandıkları, erkeklerinse Türkçeyi daha çok kullandıkları anlaşılmıştır [$\chi^2_{(2)}=13,585$. $p<,05$].

Katılımcıların Türkçe ya da Bulgarca kitap okuma tercihleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$\chi^2_{(2)}=11,381$. $p<,05$]. Buna göre kadın katılımcılar kitap okurken erkeklere oranla Bulgarca kitapları daha çok tercih etmektedirler. Aynı durum gazete tercihlerinde de geçerlidir. Kadınların erkek katılımcılara oranla Bulgarca gazeteleri daha çok takip ettikleri anlaşılmıştır.

Katılımcıların televizyon izlerken tercih ettikleri dildeki kanallar ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür [$\chi^2_{(2)}=0,385$. $p>,05$]. Kadın ve erkek katılımcıların Türkçe ve Bulgarca kanalları eşit derecede izlemeye çalıştıkları saptanmıştır. Kadın katılımcıların ikidilli radyo kanallarını, erkek katılımcıların ise Türkçe yayın yapan radyo kanallarını dinleme eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Yazma etkinliklerinde kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür [$\chi^2_{(2)}=10,656$. $p<,05$]. Buna göre kadın katılımcılar yazılı iletişimlerini erkek katılımcılara oranla daha çok Bulgarca olarak gerçekleştirmektedirler.

Veriler yaş aralıkları dikkate alınarak değerlendirildiğinde bazı kişisel etkinliklerdeki dil kullanımı ile katılımcıların yaş özellikleri arasında anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 15-30 yaş aralığındaki katılımcıların diğer yaş gruplarından farklı

olarak daha çok ikidilli düşünme eğilimi gösterdikleri anlaşılmıştır [$\chi^2_{(4)}=10,864$. $p<,05$]. Benzer şekilde farklı yaş grubundaki katılımcıların rüyalarını genellikle Türkçe gördükleri bunun yanında 15-30 yaş arası gruptaki katılımcıların rüyalarında iki dili diğer katılımcılara oranla daha çok kullandıkları saptanmıştır [$\chi^2_{(4)}=17,749$. $p<,05$]. Katılımcıların yaş özelliklerine bağlı olarak sayı sayarken ya da hesap yaparken kullandıkları dil açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir [$\chi^2_{(4)}=8,203$. $p>,05$]. 15-30 yaş arası grupta bu eylemin daha çok Bulgarca gerçekleştirildiği görülse de bu durum istatistiksel açıdan anlamlı değildir.

Kitap ve gazete okurken tercih edilen dil ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Buna göre 15-30 yaş arası gruptakilerin diğer yaş gruplarındaki katılımcılara oranla daha çok Bulgarca kitap [$\chi^2_{(4)}=23,565$. $p<,05$] ve gazete [$\chi^2_{(4)}=15,408$. $p<,05$] okuma eğiliminde oldukları anlaşılmıştır.

Katılımcıların televizyon izlerken tercih ettikleri dildeki kanallar ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür [$\chi^2_{(4)}=2,655$. $p>,05$]. Katılımcıların Türkçe yayın yapan kanalları izlemeye çalıştıkları, bunun yanında ağırlıklı olarak Türkçe ve Bulgarca yayın yapan kanalları eşit düzeyde takip etmeye çalıştıkları anlaşılmıştır. Katılımcıların radyo dinlerken Türkçe ve Bulgarca yayın yapan radyo kanallarını eşit düzeyde takip ettikleri görülmüştür [$\chi^2_{(4)}=16,166$. $p<,05$]. Bu oran 15-30 yaş arası gruptaki katılımcılar açısından daha yüksektir. Yazma etkinliklerindeki dil kullanımları ile katılımcıların yaşları arasında da anlamlı bir farklılık vardır [$\chi^2_{(4)}=22,404$. $p<,05$]. 15-30 yaş arası gruptakilerin yazılı iletişimlerini çoğunlukla Bulgarca gerçekleştirdikleri, buna karşılık 31-45 yaş arası gruptaki katılımcılar ile 45 yaş üzeri gruptaki katılımcıların yazma etkinliğini daha çok iki dili eşit derecede kullanarak gerçekleştirdikleri anlaşılmıştır.

Tablo 28. Duygusal Etkinliklerdeki Dil Tercihine İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları

	Her zaman Bulgarca		Çoğunlukla Bulgarca		Eşit derecede		Çoğunlukla Türkçe		Her zaman Türkçe	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Yorgunken	4	1,5	15	5,8	79	30,5	73	28,2	88	34,0
Stresliyken	4	1,5	16	6,2	79	30,5	72	27,8	88	34,0
Kızgınken	4	1,5	20	7,7	84	32,4	67	25,9	84	32,4
Telaşlıyken	4	1,5	10	3,9	87	33,6	78	30,1	80	30,9
Tartışırken	5	1,9	14	5,4	111	42,9	62	23,9	67	25,9
Mutlu olduğunuz zaman	3	1,2	10	3,9	89	34,4	63	24,3	94	36,3
Şaşırınca	4	1,5	13	5,0	98	37,8	62	23,9	82	31,7

Duygusal etkinliklerde iki dilin eşit derecede tercih edilmesinin daha yaygın olduğu saptanmıştır. Bunun yanında, Türkçenin Bulgarcaya oranla duygusal etkinliklerde daha fazla tercih edilen dil olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların % 30,5’lik bir dilimi yorgunken ve stresliyken iki dili eşit derecede kullandıklarını belirtmiştir. %34’lük bir kesim ise yorgunken ve stresliyken her zaman Türkçeyi kullandıklarını dile getirmiştir. Mutluluk anlarında ise en çok kullanılan dilin Türkçe olduğu anlaşılmıştır (%36,3). Katılımcıların çoğunun telaşlıyken (%33,6) ve şaşırırken (%37,8) anlarda iki dili eşit derecede kullandıkları belirlenmiştir. İki dilin eşit kullanımı tartışma anlarında daha belirgindir. Katılımcılar arasında 111 kişi, %42,9’luk bir oranla tartışma anlarında iki dili eşit derecede kullandığını belirtmiştir. Kızgınlık anlarında iki dilin eşit derecede (%32,4) kullanılmasının yanı sıra, Türkçenin Bulgarcaya oranla daha çok kullanılan bir dil olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik özellikleri ile duygusal etkinliklerinde tercih ettikleri dil arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına *ki kare* testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 29’da verilmiştir.

Tablo 29. Duygusal Etkinliklerdeki Dil Tercihine İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları

Madde	Dil	Cinsiyet		Pearson's χ^2	Yaş			Pearson's χ^2	Kimliğiniz			Pearson's χ^2
		Kadın	Erkek		15-30	31-45	45+		Türk	Bulgar	T&B	
1	B	9	10	$\chi^2=5,919$	10	5	4	$\chi^2=4,494$	10	3	6	$\chi^2=21,213$
	BT	48	31	$p >,05$	37	27	15	$p >,05$	61	3	15	$p <,05$
	T	71	90	Sd= 2	63	49	49	Sd= 4	144	6	11	Sd= 4
2	B	14	6	$\chi^2=17,089$	11	6	3	$\chi^2=12,485$	15	2	3	$\chi^2=20,821$
	BT	51	28	$p <,05$	34	33	12	$p <,05$	57	2	20	$p <,05$
	T	63	97	Sd= 2	65	42	53	Sd= 4	143	8	9	Sd= 4
3	B	17	7	$\chi^2=14,355$	12	7	5	$\chi^2=9,994$	16	4	4	$\chi^2=23,509$
	BT	51	33	$p <,05$	43	28	13	$p <,05$	62	3	19	$p <,05$
	T	60	91	Sd= 2	55	46	50	Sd= 4	137	5	9	Sd= 4
4	B	9	5	$\chi^2=6,759$	6	5	3	$\chi^2=4,282$	11	2	1	$\chi^2=9,484$
	BT	51	36	$p <,05$	43	27	17	$p >,05$	66	4	17	$p <,05$
	T	68	90	Sd= 2	61	49	48	Sd= 4	138	6	14	Sd= 4
5	B	14	5	$\chi^2=7,469$	12	2	5	$\chi^2=9,850$	11	4	4	$\chi^2=22,479$
	BT	59	52	$p <,05$	47	42	22	$p <,05$	88	3	20	$p <,05$
	T	55	74	Sd= 2	51	37	41	Sd= 4	116	5	8	Sd= 4
6	B	7	6	$\chi^2=7,469$	7	4	2	$\chi^2=8,459$	6	4	3	$\chi^2=31,422$
	BT	54	35	$p <,05$	44	30	15	$p >,05$	68	4	17	$p <,05$
	T	67	90	Sd= 2	59	47	51	Sd= 4	141	4	12	Sd= 4
7	B	12	5	$\chi^2=11,600$	11	3	3	$\chi^2=13,237$	10	4	3	$\chi^2=25,851$
	BT	58	40	$p <,05$	47	35	16	$p <,05$	74	5	19	$p <,05$
	T	58	86	Sd= 2	52	43	49	Sd= 4	131	3	10	Sd= 4

Tablo 29’da, gözlenen değerlerin beklenen değerlerden düşük olması anlamlılık testinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabileceği için, “her zaman Bulgarca” ve “çoğunlukla Bulgarca” hücreleri ile “her zaman Türkçe” ve “çoğunlukla Türkçe” hücreleri birleştirilmiştir.

Hücreler birleştirildikten sonra elde edilen bulgulara göre tablo 29 incelendiğinde, katılımcıların cinsiyet özelliklerinin onların duygusal etkinliklerdeki dil tercihleri üzerinde bir etkisi olduğu görülmektedir. Buna göre erkek katılımcıların stresliyen Türkçeyi daha fazla tercih ettikleri, kadınların ise stresli oldukları anlarda iki dili eşit derecede kullanmayı tercih ettikleri anlaşılmıştır [$\chi^2_{(2)}=17,089$. $p <,05$]. Benzer şekilde kızgınken erkek katılımcıların Türkçe, kadın katılımcıların ise iki dili eşit derecede kullandıkları belirlenmiştir [$\chi^2_{(2)}=14,355$. $p <,05$]. Aynı durum katılımcıların telaşlı [$\chi^2_{(2)}=6,759$. $p <,05$] ve şaşkın [$\chi^2_{(2)}=11,600$. $p <,05$] oldukları anlarda ve tartışma [$\chi^2_{(2)}=7,469$. $p <,05$] ve mutlu [$\chi^2_{(2)}=7,469$. $p <,05$] oldukları anlarda da geçerlidir. Sadece katılımcıların cinsiyetleri ile yorgunluk anlarında kullanılan dil arasında anlamlı

bir farklılık bulunamamıştır [$\chi^2_{(2)}=5,919$. $p>,05$]. Veriler erkek katılımcıların duygusal etkinliklerinde Türkçeyi kadın katılımcılara oranla daha fazla kullandıklarını göstermektedir.

Veriler yaş aralıkları dikkate alınarak incelendiğinde, katılımcıların yaş özelliklerinin bazı duygusal etkinliklerde etkili olduğu bazılarındaysa etkisi olmadığı anlaşılmaktadır. Yorgunluk anlarındaki dil tercihleri ile katılımcıların yaş özellikleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$\chi^2_{(4)}=4,494$. $p>,05$]. Benzer şekilde katılımcıların telaşlı oldukları anlarda [$\chi^2_{(4)}=4,282$. $p>,05$] ve mutlu oldukları anlardaki [$\chi^2_{(4)}=8,459$. $p>,05$] dil tercihleri ile yaş düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Stres, kızgınlık, tartışma ve şaşırma anlarında katılımcıların dil tercihleri ile yaşları arasında anlamlı ilişkiler vardır. Üç farklı yaş grubundaki katılımcıların stresli oldukları ve kızgın oldukları anlarda daha çok Türkçeyi tercih ettikleri saptanmıştır. 31-45 yaş arası gruptaki ikidilli eğilim 15-30 yaş arası grupta daha çok artış göstermiştir. Aynı durum tartışma ve şaşkınlık anları için de geçerlidir. Duygusal etkinliklerdeki dil seçimlerinde 15-30 yaş arası grubun Türkçe ve Bulgarca'yı eşit şekilde tercih ettikleri, buna karşılık 45 yaş üzeri gruptakilerin duygusal etkinliklerde büyük oranda Türkçeyi tercih ettikleri anlaşılmıştır.

4.7. Dil Seçimine İlişkin Bulgular

Katılımcılara güncel, akademik, sosyo-politik, müzik, din ve kültür-eğitim konularında konuşurken Türkçe ve Bulgarca dillerinden hangisini seçtikleri sorulmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 30'da sunulmuştur.

Tablo 30. Türkçe-Bulgarca Dil Seçimine İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları

	Her zaman Bulgarca		Çoğunlukla Bulgarca		Eşit derecede		Çoğunlukla Türkçe		Her zaman Türkçe	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Güncel konularla ilgili konuşurken	11	4,2	33	12,7	120	46,3	53	20,5	42	16,2
Akademik konularla ilgili konuşurken	29	11,2	83	32,0	85	32,8	39	15,1	23	8,9
Sosyo-politik konularla ilgili konuşurken	20	7,7	80	30,9	102	39,4	33	12,7	24	9,3
Müzik-aktüalite konularında	8	3,1	25	9,7	146	56,4	46	17,8	34	13,1
Dinî konularda	4	1,5	6	2,3	45	17,4	62	23,9	142	54,8
Kültür-eğitim konularında	14	5,4	45	17,4	126	48,6	34	13,1	40	15,4

Tablo 30'a göre katılımcıların %46,3'ünün güncel konuları konuşurken Türkçe ve Bulgarca'yı eşit derecede kullandıkları anlaşılmaktadır. Eğitim yaşantıları genellikle Bulgarca üzerinde şekillendiği için akademik konularla ilgili konuşmalar çoğunlukla (%32) Bulgarca yapılmaktadır. Katılımcıların %32,8'i akademik konularla ilgili konuşmalarını iki dil eşit derecede kullanarak gerçekleştirdiklerini dile getirmiştir. Benzer şekilde veriler, katılımcıların müzik ve aktüalite konularında (%56,4), sosyo-politik konularda (%39,4) ve kültür-eğitim konularındaki konuşmalarını (%48,6) iki dili eşit derecede kullanarak gerçekleştirdiklerini göstermiştir. Dinî konuların, katılımcıların %54,8'i tarafından her zaman Türkçe konuşularak yürütüldüğü saptanmıştır.

Katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik özellikleri ile Türkçe ve Bulgarca dil seçimleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına *ki kare* testi ile bakılmış ve sonuçlar Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 31. Türkçe-Bulgarca Dil Seçimine İlişkin Ki-kare Testi Sonuçları

Madde	Dil	Cinsiyet		Pearson's χ^2	Yaş			Pearson's χ^2	Kimliğiniz			Pearson's χ^2
		Kadın	Erkek		15-30	31-45	45+		Türk	Bulgar	T&B	
1	B	30	14	$\chi^2=10,460$ $p<,05$ Sd= 2	18	18	8	$\chi^2=8,569$ p >,05 Sd= 4	32	3	9	$\chi^2=5,362$ p >,05 Sd= 4
	BT	61	59		57	37	26		99	6	15	
	T	37	58		35	26	34		84	3	8	
2	B	58	54	$\chi^2=0,701$ p >,05 Sd= 2	56	35	21	$\chi^2=8,460$ p >,05 Sd= 4	89	5	18	$\chi^2=3,364$ p >,05 Sd= 4
	BT	42	43		34	27	24		71	5	9	
	T	28	34		20	19	23		55	2	5	
3	B	56	44	$\chi^2=6,516$ $p<,05$ Sd= 2	49	33	18	$\chi^2=8,696$ p >,05 Sd= 4	77	4	19	$\chi^2=8,047$ p >,05 Sd= 4
	BT	52	50		40	34	28		88	4	10	
	T	20	37		21	14	22		50	4	3	
4	B	17	16	$\chi^2=9,937$ $p<,05$ Sd= 2	15	12	6	$\chi^2=8,238$ p >,05 Sd= 4	23	4	6	$\chi^2=15,969$ $p<,05$ Sd= 4
	BT	83	63		68	46	32		118	4	24	
	T	28	52		27	23	30		74	4	2	
5	B	6	4	$\chi^2=3,126$ p >,05 Sd= 2	2	6	2	$\chi^2=5,565$ p >,05 Sd= 4	5	3	2	$\chi^2=16,488$ $p<,05$ Sd= 4
	BT	27	18		23	11	11		37	2	6	
	T	95	109		85	64	55		173	7	24	
6	B	32	27	$\chi^2=3,324$ p >,05 Sd= 2	32	20	7	$\chi^2=17,627$ $p<,05$ Sd= 4	45	4	10	$\chi^2=4,444$ p >,05 Sd= 4
	BT	66	60		51	45	30		104	5	17	
	T	30	44		27	16	31		66	3	5	

Tablo 31’de, gözlenen değerlerin beklenen değerlerden düşük olması anlamlılık testinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabileceği için, “her zaman Bulgarca” ve “çoğunlukla Bulgarca” hücreleri ile “her zaman Türkçe” ve “çoğunlukla Türkçe” hücreleri birleştirilmiştir.

Hücreler birleştirildikten sonra elde edilen bulgulara göre Tablo 31 incelendiğinde, katılımcıların güncel konularla ilgili konuşma anlarındaki dil seçimleri ile katılımcıların cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür [$\chi^2_{(2)}=10,460$. $p<,05$]. Erkek katılımcılar güncel konuları daha çok Türkçe konuşurken, kadınların iki dili eşit şekilde kullanma eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Akademik konular kadın ve erkek katılımcılar için daha çok Bulgarca konuşulmaktadır [$\chi^2_{(2)}=0,701$. $p>,05$]. Sosyo-politik konuların çoğunlukla iki dilde konuşulduğu, kadınların erkeklere oranla sosyo-politik konuları konuşurken Bulgarca’yı daha çok kullandıkları saptanmıştır [$\chi^2_{(2)}=6,516$. $p<,05$]. Benzer şekilde erkek katılımcılar müzik-aktüalite konularında daha çok Türkçe konuşurken, kadınlar Türkçe ve Bulgarca’yı eşit şekilde kullanmaktadırlar [$\chi^2_{(2)}=9,937$. $p<,05$]. Katılımcıların cinsiyet özellikleri ile dinî konulardaki [$\chi^2_{(2)}=3,126$. $p>,05$] ve

kültür-eğitim konularındaki [$\chi^2_{(2)}=3,324$. $p>,05$] dil seçimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dinî konular kadın ve erkek katılımcılar tarafından daha çok Türkçe kullanılarak konuşulurken, kültür-eğitim konuları katılımcılarca Türkçe-Bulgarca eşit şekilde kullanılarak konuşulmaktadır.

Katılımcıların dil seçimleri ile yaş özellikleri arasında genel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Başka bir deyişle dil seçimleri üzerinde katılımcıların yaş özelliklerinin bir etkisi görülmemiştir. Bulgular, 15-30 ve 31-45 yaş arası gruptaki katılımcıların güncel ve müzik-aktüalite konularını çoğunlukla iki dili eşit şekilde kullanarak konuştuklarını, buna karşılık akademik ve sosyo-politik konuların aynı yaş gruplarındaki katılımcılar tarafından daha çok Bulgarca konuşulduğunu göstermektedir.

Dinî konular, tüm yaş grubundaki katılımcılarca ağırlıklı olarak Türkçe konuşulmaktadır. Anlamlı ilişkinin olduğu tek durum kültür-eğitim konularına dair konuşmalardaki dil seçimlerinde ortaya çıkmıştır [$\chi^2_{(4)}=17,627$. $p<,05$]. 15-30 yaş arası grup için kültür-eğitim konularındaki konuşmalar, eğitim yaşantılarının Bulgarca üzerine kurulu olması nedeniyle, çoğunlukla Bulgarca gerçekleştirilmektedir.

Dil seçimi ve kimlik algısı arasındaki ilişkiye bakıldığında müzik [$\chi^2_{(4)}=15,969$. $p<,05$] ve dini konulardaki [$\chi^2_{(4)}=16,488$. $p<,05$] dil seçimlerinde anlamlı farklılıkların olduğu görülmüştür. Müzik ve aktüalite konuları, kendisini Türk ve hem Türk hem Bulgar olarak tanımlayan katılımcılarca iki dil eşit şekilde kullanılarak yürütülmektedir. Dinî konularda konuşurken kendisini Türk olarak tanımlayan katılımcıların ve hem Türk hem Bulgar olarak tanımlayan katılımcıların Türkçeyi seçtikleri anlaşılmaktadır.

4.8. Türkçe-Bulgarca Dil Tutumlarına İlişkin Bulgular

Katılımcılara aşağıda sıralanan bağlamlarda hangi dili daha önemli gördükleri sorulmuştur. Buna göre katılımcılar açısından Kırcaali'de arkadaş edinebilmek için iki dilin de eşit öneme sahip olduğu saptanmıştır (%71,4). Para kazanmak için iki dil eşit önemdedir diyenlerin oranı %45,9'dur. Bunun yanında katılımcıların %41,7'si para kazanmak için Bulgarcanın daha önemli olduğunu dile getirmiştir.

Bulgular Kırcaali'de tahsil yapabilmek için Bulgarcanın daha önemli olduğunu göstermiştir. Katılımcıların %45,2'si Kırcaali'de tahsil yapabilmek için Bulgarcanın Türkçeye göre daha önemli olduğunu, %23,2'si ise sadece Bulgarcanın önemli olduğunu belirtmiştir. Bulgular arasında dikkat çeken başka bir nokta ise, Kırcaali'de iş bulabilmek için Bulgarcanın Türkçeye oranla daha önemli bir dil olarak algılanmasıdır. Katılımcıların %46,7'si Kırcaali'de iş bulabilmek açısından Bulgarcanın Türkçeden daha önemli bir dil olduğunu dile getirmiştir. Benzer şekilde, ileri düzeyde eğitim alabilmek için katılımcılar arasında Bulgarcanın Türkçeye oranla daha önemli bir dil olarak algılandığı anlaşılmıştır (%36,3).

Katılımcıların çoğunluğu Bulgaristan'da yaşamak ve Bulgarlar arasında kabul edilmek için Bulgarcanın önemine dikkat çekmiştir. Bir başka açıdan, Türkler arasında söz sahibi olabilmek ve Türkler arasında kabul görebilmek için bu sefer Türkçeye yönelik olumlu tutum ön plana çıkmıştır. Veriler, katılımcılar için çocuk yetiştirmede iki dilin eşit derecede önemli (%68,3) olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde, katılımcılar ticaret yapmak (%56), iş arkadaşlarıyla konuşmak (%58,7) ve seyahat etmek için (%62,5) iki dilin eşit öneme sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 32. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Dil Tutumlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları

	Sadece Bulgarca Önemli		Bulgarca daha önemli		İkisi de eşit önemde		Türkçe daha önemli		Sadece Türkçe önemli	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Arkadaş edinmek için	5	1,9	30	11,6	185	71,4	30	11,6	9	3,5
Para kazanmak için	21	8,1	108	41,7	119	45,9	5	1,9	6	2,3
Tahsil yapmak için	60	23,2	117	45,2	73	28,2	4	1,5	5	1,9
İş bulmak için	39	15,1	121	46,7	89	34,4	6	2,3	4	1,5
İleri düzeyde eğitim için	86	33,2	94	36,3	70	27,0	3	1,2	6	2,3
Bulgaristan'da yaşamak için	39	15,1	131	50,6	78	30,1	6	2,3	5	1,9
Türk toplumunda söz sahibi olmak için	6	2,3	10	3,9	92	35,5	99	38,2	52	20,1
Çocuk yetiştirmek için	6	2,3	39	15,1	177	68,3	16	6,2	21	8,1
Türk toplumunda kabul görmek için	4	1,5	5	1,9	76	29,3	127	49,0	47	18,1
Arkadaşlarla konuşmak için	4	1,5	14	5,4	188	72,6	38	14,7	15	5,8
Bulgarlar tarafından kabul edilmek için	55	21,2	143	55,2	50	19,3	4	1,5	7	2,7
İş arkadaşlarıyla konuşmak için	12	4,6	75	29,0	152	58,7	14	5,4	6	2,3
Seyahat etmek için	21	8,1	65	25,1	162	62,5	6	2,3	5	1,9
Ticaret yapmak için	29	11,2	73	28,2	145	56,0	8	3,1	4	1,5

Katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik özellikleri ile Türkçe ve Bulgarca dil tutumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına *ki kare* testi ile bakılmış ve sonuçlara Tablo 33'te yer verilmiştir.

Tablo 33. Katılımcıların Türkçe-Bulgarca Dil Tutumlarına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

Madde	Dil	Cinsiyet		Pearson's χ^2	Yaş			Pearson's χ^2	Kimliğiniz			Pearson's χ^2
		Kadın	Erkek		15-30	31-45	45+		Türk	Bulgar	T&B	
1	B	19	16	$\chi^2=4,821$ p >,05 Sd= 2	18	13	4	$\chi^2=14,882$ p<,05 Sd= 4	24	3	8	$\chi^2=7,416$ p >,05 Sd= 4
	BT	96	89		82	58	45		156	7	22	
	T	13	26		10	10	19		35	2	2	
2	B	70	59	$\chi^2=8,478$ p<,05 Sd= 2	69	33	27	$\chi^2=13,675$ p<,05 Sd= 4	105	7	17	$\chi^2=1,354$ p >,05 Sd= 4
	BT	57	62		39	43	37		101	4	14	
	T	1	10		2	5	4		9	1	1	
3	B	89	88	$\chi^2=0,205$ p >,05 Sd= 2	76	52	49	$\chi^2=2,152$ p >,05 Sd= 4	152	7	18	$\chi^2=4,110$ p >,05 Sd= 4
	BT	35	38		29	26	18		56	4	13	
	T	4	5		5	3	1		7	1	1	
4	B	89	71	$\chi^2=8,119$ p<,05 Sd= 2	66	53	41	$\chi^2=0,984$ p >,05 Sd= 4	132	9	19	$\chi^2=1,645$ p >,05 Sd= 4
	BT	37	52		39	25	25		75	3	11	
	T	2	8		5	3	2		8		2	
5	B	99	81	$\chi^2=7,395$ p<,05 Sd= 2	79	58	43	$\chi^2=3,407$ p >,05 Sd= 4	150	8	22	$\chi^2=2,234$ p >,05 Sd= 4
	BT	26	44		26	22	22		57	3	10	
	T	3	6		5	1	3		8	1		
6	B	94	76	$\chi^2=7,091$ p<,05 Sd= 2	77	53	40	$\chi^2=2,511$ p >,05 Sd= 4	146	8	16	$\chi^2=4,574$ p >,05 Sd= 4
	BT	29	49		29	24	25		61	3	14	
	T	5	6		4	4	3		8	1	2	
7	B	12	4	$\chi^2=4,464$ p >,05 Sd= 2	4	7	5	$\chi^2=3,002$ p >,05 Sd= 4	11	3	2	$\chi^2=8,874$ p >,05 Sd= 4
	BT	44	48		37	29	26		75	5	12	
	T	72	79		69	45	47		129	4	18	
8	B	26	19	$\chi^2=7,277$ p<,05 Sd= 2	20	14	11	$\chi^2=0,163$ p >,05 Sd= 4	31	4	10	$\chi^2=8,913$ p >,05 Sd= 4
	BT	91	86		75	55	47		151	6	20	
	T	11	26		15	12	10		33	2	2	
9	B	8	1	$\chi^2=7,328$ p<,05 Sd= 2	1	5	3	$\chi^2=6,031$ p >,05 Sd= 4	4	3	2	$\chi^2=20,400$ p<,05 Sd= 4
	BT	32	44		33	27	16		61	4	11	
	T	88	86		76	49	49		150	5	19	
10	B	7	11	$\chi^2=9,794$ p<,05 Sd= 2	10	5	3	$\chi^2=7,759$ p >,05 Sd= 4	11	3	4	$\chi^2=10,181$ p<,05 Sd= 4
	BT	104	84		84	60	44		158	6	24	
	T	17	26		16	16	21		46	3	4	
11	B	104	94	$\chi^2=3,442$ p >,05 Sd= 2	91	60	47	$\chi^2=5,055$ p >,05 Sd= 4	166	7	25	$\chi^2=14,409$ p<,05 Sd= 4
	BT	19	31		15	17	18		43	2	5	
	T	5	6		4	4	3		6	3	2	
12	B	57	30	$\chi^2=13,936$ p<,05 Sd= 2	42	27	18	$\chi^2=3,187$ p >,05 Sd= 4	67	8	12	$\chi^2=10,357$ p<,05 Sd= 4
	BT	64	88		60	49	43		131	2	19	
	T	7	13		8	5	7		17	2	1	
13	B	43	43	$\chi^2=0,784$ p >,05 Sd= 2	39	25	22	$\chi^2=1,059$ p >,05 Sd= 4	65	5	16	$\chi^2=11,891$ p<,05 Sd= 4
	BT	81	81		67	53	42		143	5	14	
	T	4	7		4	3	4		7	2	2	
14	B	54	48	$\chi^2=0,990$ p >,05 Sd= 2	46	29	27	$\chi^2=1,138$ p >,05 Sd= 4	84	4	14	$\chi^2=4,928$ p >,05 Sd= 4
	BT	69	76		60	48	37		123	6	16	
	T	5	7		4	4	4		8	2	2	

Tablo 33'te, gözlenen değerlerin beklenen değerlerden düşük olması anlamlılık testinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabileceği için, "her zaman Bulgarca" ve

“çoğunlukla Bulgarca” hücreleri ile “her zaman Türkçe” ve “çoğunlukla Türkçe” hücreleri birleştirilmiştir.

Hücreler birleştirildikten sonra elde edilen bulgulara göre Tablo 33 incelendiğinde, belirli bağlamlarda kadın ve erkeklerin dil tutumları arasında anlamlı ilişkiler olduğu bazılarındaysa olmadığı tespit edilmiştir. Kadın katılımcılar erkek katılımcılardan farklı olarak Kırcaali’de para kazanmak [$\chi^2_{(2)}=8,478$. $p<,05$], iş bulmak [$\chi^2_{(2)}=8,119$. $p<,05$], iş arkadaşlarıyla konuşmak [$\chi^2_{(2)}=13,936$. $p<,05$] ve ileri düzeyde eğitim alabilmek için [$\chi^2_{(2)}=7,395$. $p<,05$] Bulgarcanın Türkçeden daha önemli olduğunu düşünmektedirler. Bulgaristan’da tahsil yapmak için kadın ve erkek katılımcılar Bulgarcanın önemli olduğunu belirtmişlerdir [$\chi^2_{(2)}=0,205$. $p>,05$]. Arkadaş edinmek için katılımcıların cinsiyetleri ile Türkçe ve Bulgarca dil tutumları arasında anlamlı bir farklılık yoktur [$\chi^2_{(2)}=4,821$. $p>,05$]. Kadın ve erkek katılımcılar arkadaş edinebilmek için iki dilin bilinmesinin önemine işaret etmiştir. Bu oran kadınlar açısından daha yüksek olsa da aradaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Bulgarca, Bulgaristan’da yaşayabilmek için kadın ve erkek katılımcılar açısından önemlidir [$\chi^2_{(2)}=7,091$. $p<,05$]. Kadınlar erkeklere oranla Bulgaristan’da yaşamak için Bulgarcanın önemine daha çok inanmaktadırlar. Türk toplumunda söz sahibi olabilmek için Türkçe-Bulgarca dil tutumları ile katılımcıların cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır [$\chi^2_{(2)}=4,464$. $p>,05$]. Bulgular, erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre Türk toplumunda söz sahibi olabilmek için Türkçenin daha önemli olduğuna inandıklarını gösterse de aradaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Kadınlar erkeklere göre Türkler arasında kabul görebilmek için Türkçe bilmenin önemine daha çok inanmaktadırlar [$\chi^2_{(2)}=7,328$. $p<,05$]. Erkekler ise Türkçe bilmenin yanında ikidilli olmanın önemine dikkat çekmişlerdir. Kadın ve erkek katılımcılar açısından Bulgarlar tarafından kabul edilebilmenin tek yolu Bulgarca bilmektir. Kadınlar bu bağlamda Bulgarcanın önemine daha çok vurgu yapsalar da aradaki fark istatistiksel açıdan anlamlı değildir [$\chi^2_{(2)}=3,442$. $p>,05$]. Katılımcıların cinsiyetleri ve dil tutumları arasında anlamlı farklılığın olduğu diğer bir bağlam ise çocuk yetiştirilmesidir. Buna göre kadın ve erkek katılımcılar çocukların yetiştirilmesinde ikidilliliğin önemine dikkat çekmişlerdir. Kadın katılımcılar çocukların ikidilli yetiştirilmesine erkek katılımcılara oranla daha çok inanmaktadırlar [$\chi^2_{(2)}=7,277$. $p<,05$]. Bulgaristan’da seyahat etmek

$[x^2_{(2)}=0,784. p>,05]$ ve ticaret yapmakla $[x^2_{(2)}=0,990. p>,05]$ ilgili katılımcıların dil tutumları ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kadın ve erkek katılımcılar Bulgaristan'da seyahat edebilmek için iki dili bilmenin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ticaret yapmak için erkekler iki dili bilmenin önemli olduğuna, kadınlar ise Bulgarcanın daha önemli olduğuna inanmaktadırlar.

Dil tutumlarına ilişkin bulgular katılımcıların yaş özelliklerine bağlı olarak değerlendirildiğinde, yaş faktörünün dil tutumu üzerinde genel olarak etkili olmadığı anlaşılmıştır. Türk toplumunda söz sahibi olmak ve kabul görmek için bütün yaş grupları için önemli olan dil Türkçedir. Türkçe ve Bulgarcanın eşit önemde olduğuna inanılan bağlamlar çocuk yetiştirme, arkadaşlarla/iş arkadaşlarıyla konuşma, seyahat etme ve ticaret yapma bağlamlarıdır. Bütün yaş grupları için sadece Bulgarcanın önemli olduğu bağlamlar ise, tahsil yapmak, iş bulmak, ileri düzeyde eğitim almak, Bulgaristan'da yaşamak ve Bulgarlar tarafından kabul görmektir. Elde edilen verilere göre 15-30 yaş arası gruptaki katılımcılar Kırcaali'de arkadaş edinebilmek için $[x^2_{(4)}=14,882. p<,05]$ iki dili bilmenin diğer yaş gruplarına oranla daha önemli olduğuna inanmaktadırlar. 31-45 yaş ve 45 yaş üzeri gruptaki katılımcılar Bulgaristan'da para kazanmak için iki dili bilmenin önemini dile getirirken, 15-30 yaş arası gruptaki katılımcılar için Bulgaristan'da para kazanmak için Bulgarca tek başına daha önemlidir $[x^2_{(4)}=13,675. p<,05]$.

Tablo 33'teki veriler dikkatlice incelendiğinde dil tutumları üzerinde kimlik algısının belirli bağlamlarda anlamlı bir etki yaratmadığı görülecektir. Buna göre kendini Türk olarak tanımlayan katılımcılar için arkadaş edinme, çocuk yetiştirme ve ticaret yapma bağlamlarında Türkçe ve Bulgarcanın eşit önemde olduğu; para kazanma, tahsil yapma, iş bulma, ileri düzeyde eğitim alma, Bulgaristan'da yaşama bağlamlarında sadece Bulgarcanın önemli olduğu; Türk toplumunda söz sahibi olmak için sadece Türkçenin önemli olduğu sonucuna erişilmiştir. Ancak bu bağlamlarda dil tutumu ile kimlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Türk toplumunda kabul görme $[x^2_{(4)}=20,400. p<,05]$, arkadaşlarla $[x^2_{(4)}=10,181. p<,05]$ ve iş arkadaşlarıyla konuşma $[x^2_{(4)}=10,357. p<,05]$, Bulgarlar tarafından kabul görme $[x^2_{(4)}=14,409. p<,05]$ ve Bulgaristan'da seyahat etme $[x^2_{(4)}=11,891. p<,05]$ bağlamlarında katılımcıların dil tutumları ile kimlik

algıları açısından anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Buna göre kendilerini Türk kimliğine ait hissedenden katılımcılar için genel olarak arkadaş çevresi ve iş arkadaşlarıyla konuşurken ve Bulgaristan'da seyahat ederken Türkçe ve Bulgarcanın eşit önemde olduğu, buna karşılık Türk toplumunda kabul görebilmek için Türkçenin, Bulgarlar tarafından kabul edilebilmek içinse Bulgarcanın önemli olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıların Türkçe ve Bulgarcaya ilişkin dilsel tutumlarını belirlemek amacıyla bu iki dili nasıl algıladıkları sorulmuş ve Tablo 34'teki bulgulara erişilmiştir.

Tablo 34. Katılımcıların Dil Tutumlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Testi Sonuçları

	Sadece Bulgarca		Bulgarca daha fazla		İkisi de aynı		Türkçe daha fazla		Sadece Türkçe	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Kulağa hoş gelen dil	4	1,5	8	3,1	99	38,2	85	32,8	63	24,3
Kulağa dostane gelen dil	3	1,2	10	3,9	88	34	91	35,1	67	25,9
Kulağa ayrıcalıklı gelen dil	8	3,1	22	8,5	90	34,7	75	29	64	24,7
Kulağa kibar gelen dil	5	1,9	9	3,5	59	22,8	100	38,6	86	33,2
Kulağa samimi gelen dil	3	1,2	6	2,3	73	28,2	87	33,6	90	34,7
Kulağa modern gelen dil	9	3,5	11	4,2	98	37,8	71	27,4	70	27

Tablo 34'teki bulgulara göre katılımcıların belirli bağlamlarda iki dili de aynı değerde gördükleri anlaşılmaktadır. Belirli bağlamlarda ise katılımcılar için Türkçe Bulgarcaya oranla daha değerli bir dil durumundadır. Katılımcıların %38,2'si için Türkçe ve Bulgarca kulağa hoş gelen dillerdir. Katılımcıların %32,8'i Türkçeyi Bulgarcadan daha hoş bir dil olarak görürken, %24'ü sadece Türkçenin kulağa hoş gelen bir dil olduğunu belirtmiştir. Türkçe ve Bulgarca katılımcılar tarafından eşit oranda kulağa dostane ve ayrıcalıklı gelen diller olarak tanımlanmıştır. Katılımcıların daha ağırlıklı bir kesimi Türkçeyi Bulgarcadan daha kibar ve samimi bir dil olarak düşünmüşlerdir. Her iki dil de katılımcıların yaklaşık %38'lik bir kesimince modern diller olarak belirtilmiştir.

Türkçe ve Bulgarcanın algılanma şekilleri ile katılımcıların cinsiyet, yaş ve kimlik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına *ki kare* testi ile bakılmış ve sonuçlara Tablo 35’te yer verilmiştir.

Tablo 35. Katılımcıların Dil Tutumlarına İlişkin Ki-Kare Testi Sonuçları

Madde	Dil	Cinsiyet		Pearson's χ^2	Yaş			Pearson's χ^2	Kimliğiniz			Pearson's χ^2
		Kadın	Erkek		15-30	31-45	45+		Türk	Bulgar	T&B	
1	B	9	3	$\chi^2=5,191$ p >,05 Sd= 2	7	3	2	$\chi^2=8,952$ p >,05 Sd= 4	6	3	3	$\chi^2=22,573$ p<,05 Sd= 4
	BT	53	46		50	31	18		76	7	16	
	T	66	82		53	47	48		133	2	13	
2	B	9	4	$\chi^2=5,076$ p >,05 Sd= 2	6	5	2	$\chi^2=6,805$ p >,05 Sd= 4	6	3	4	$\chi^2=17,839$ p<,05 Sd= 4
	BT	49	39		46	24	18		75	5	8	
	T	70	88		58	52	48		134	4	20	
3	B	17	13	$\chi^2=1,547$ p >,05 Sd= 2	15	9	6	$\chi^2=13,314$ p<,05 Sd= 4	19	4	7	$\chi^2=11,892$ p<,05 Sd= 4
	BT	47	43		50	23	17		75	5	10	
	T	64	75		45	49	45		121	3	15	
4	B	8	6	$\chi^2=3,679$ p >,05 Sd= 2	6	4	4	$\chi^2=9,424$ p<,05 Sd= 4	6	3	5	$\chi^2=22,631$ p<,05 Sd= 4
	BT	35	24		33	19	7		47	5	7	
	T	85	101		71	58	57		162	4	20	
5	B	8	1	$\chi^2=12,025$ p<,05 Sd= 2	4	2	3	$\chi^2=10,103$ p<,05 Sd= 4	4	3	2	$\chi^2=21,499$ p<,05 Sd= 4
	BT	44	29		40	23	10		59	5	9	
	T	76	101		66	56	55		152	4	21	
6	B	15	5	$\chi^2=8,747$ p<,05 Sd= 2	8	7	5	$\chi^2=8,802$ p >,05 Sd= 4	13	3	4	$\chi^2=11,332$ p<,05 Sd= 4
	BT	53	45		48	34	16		77	6	15	
	T	60	81		54	40	47		125	3	13	

Tablo 35’te, gözlenen değerlerin beklenen değerlerden düşük olması anlamlılık testinin sonuçlarının yanlış yorumlanmasına yol açabileceği için, “her zaman Bulgarca” ve “çoğunlukla Bulgarca” hücreleri ile “her zaman Türkçe” ve “çoğunlukla Türkçe” hücreleri birleştirilmiştir.

Hücreler birleştirildikten sonra elde edilen bulgulara göre Tablo 35 incelendiğinde, belirli bağlamlarda Türkçe ve Bulgarcaya yönelik tutumlar ile katılımcıların cinsiyetleri arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Örneğin erkek katılımcılar kadın katılımcılara oranla Türkçenin kulağa daha samimi gelen bir dil olduğunu dile getirmişlerdir [$\chi^2_{(4)}=12,025$. p<,05]. Benzer şekilde, erkek katılımcılar Türkçenin Bulgarcadan modern bir dil olduğuna kadın katılımcılardan daha çok inanmaktadırlar [$\chi^2_{(4)}=8,747$. p<,05]. Kadınlar ise Türkçe ve Bulgarcanın eşit düzeyde kulağa modern gelen diller olduğunu

düşünmektedirler. Erkek katılımcılar Türkçenin kulağa hoş, dostane, ayrıcalıklı ve kibar gelen bir dil olduğunu kadın katılımcılara oranla daha yüksek düzeyde onaylamış olsalar da aradaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Veriler yaş grupları dikkate alınarak değerlendirildiğinde yaş faktörünün belirli bağlamlarda etkisi olduğu görülmüştür. Buna göre 15-30 yaş arası gruptaki katılımcılar Türkçe ve Bulgarcanın eşit oranda kulağa ayrıcalıklı gelen diller olduğunu belirtirken, 31-45 yaş arası ve 45 yaş üzeri gruptaki katılımcılar için Türkçe, Bulgarcaya oranla kulağa daha ayrıcalıklı gelen bir dil olarak tanımlanmıştır [$\chi^2_{(4)}=13,314$. $p<,05$]. Benzer şekilde Türkçe, 31-45 yaş arası ve 45 yaş üzeri gruptaki katılımcılar için Bulgarcaya oranla kulağa daha kibar [$\chi^2_{(4)}=9,424$. $p<,05$] ve samimi [$\chi^2_{(4)}=10,103$. $p<,05$] gelen bir dildir. 15-30 yaş arasındaki katılımcılar iki dilin eşit düzeyde kibar ve samimi olduğuna diğer yaş gruplarına oranla daha çok inanmaktadırlar. 31-45 yaş arası ve 45 yaş üzeri gruptaki katılımcıların, Türkçenin Bulgarcaya oranla kulağa hoş, dostane ve modern gelen bir dil olduğuna 15-30 yaş arası gruptaki katılımcılardan daha fazla inandıkları saptanmıştır. Ancak aradaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı için bu bağlamlarda yaş faktörünün dilsel tutumlar üzerinde bir etkisi bulunamamıştır.

Kimlik algısının katılımcıların Türkçe ve Bulgarçayı nasıl algıladıkları üzerinde büyük etkisinin olduğu görülmüştür. Buna göre yukarıda anılan tüm bağlamlara göre Türk kimlik algısına sahip katılımcılar için Türkçe her zaman Bulgarcaya oranla kulağa, hoş, dostane, ayrıcalıklı, kibar, samimi ve modern gelen bir dil konumundadır. Bu durum kimlik algısının dile ilişkin tutumlar üzerindeki etkisini gösterir niteliktedir.

4.9. Öznel Etnikdilsel Canlılık Bağlamında Demografik Etmenlere İlişkin Bulgular
Demografik etmenlere ilişkin katılımcıların Türkçe ve Bulgarcanın etnikdilsel canlılığıyla ilgili öznel değerlendirmeleri Tablo 36'da sunulmuştur.

Tablo 36. Demografik Etmenlere İlişkin Öznel Etnikdilsel Canlılık Ortalamaları

Demografik Etmenlere İlişkin Canlılık Değişkenleri	Türkçe	Bulgarca
Ulusal nüfus oranı	5,62	3,61
Yerel nüfus oranı	5,43	3,85
Doğum oranı	4,98	3,63
İçevlilik	5,36	4,99
İç göç	3,81	2,85
Dış göç	4,24	3,92
Ortalama	4,90	3,80

Katılımcıların değerlendirmelerine bağlı olarak, etnikdilsel canlılık sormacasının demografik etmenlerine ilişkin sorgulamada Türkçenin Bulgarcaya göre daha yüksek bir dilsel canlılık gösterdiği bulgulanmıştır (Türkçe=4,90, Bulgarca=3.80). Türkçenin Bulgarca karşısında canlılığını artıran demografik etmenler içinde ulusal ve yerel nüfus içinde Türklerin yoğunluğuna ve Türklerin doğum oranlarının yüksekliğine ilişkin saptamalar dikkat çekicidir. Bunun dışında içevlilik oranları Türklerde Bulgarlara göre daha yüksektir. Bu durum Kırcaali’de karma evliliklerin pek fazla tercih edilmediğini göstermektedir. İç ve dış göç oranları Türkler lehine daha yüksektir. Kırcaali içine yapılan göçlerde Türklerin daha yoğun bir nüfusa sahip olmaları Türklerin bu bölgeyi daha çok tercih etmesine neden olabilir. Buna karşılık dış göç oranlarındaki yükseklik ise Türklerin özellikle ekonomik yaşam içinde kendilerine pek fazla yer bulamamaları ile açıklanabilir.

4.10. Öznel Etnikdilsel Canlılık Bağlamında Konum Etmenlerine İlişkin Bulgular

Yerel ve uluslararası dil durumu, grupların ekonomi ve iş dünyası ile politik ve kültürel yaşamdaki temsiliyet ve güç dengeleri gibi azınlık ve çoğunluk grubu dillerini yakından ilgilendiren konumsal etmenleri belirlemeye ilişkin boyutlarda katılımcıların Türkçenin ve Bulgarcanın etnikdilsel canlılığıyla ilgili öznel değerlendirmeleri Tablo 37’de sunulmuştur.

Tablo 37. Konum Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri Ortalamaları

Konum Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	Türkçe	Bulgarca
Yerel dil durumu	5,34	4,86
Uluslararası dil durumu	4,75	3,61
Ekonomi ve iş dünyasında etnik grupların konumu	4,74	4,80
Grupların konumu	5,03	4,79
Grupların politik gücü	5,56	4,16
Tarihsel başarı ve kültürel mirasla gurur duyma	5,24	4,92
Grupların kültürel yaşamdaki temsili	4,89	4,75
Grupların gücü ve etkinliği	5,11	4,61
Grupların zenginliği	4,57	4,76
Grupların gelecekteki güç ve etkinliği	5,06	4,23
Ortalama	5,02	4,54

Tablo 37'den anlaşılacağı üzere demografik etmenlerde olduğu gibi konum etmenlerinde de Türkçe, Bulgarcaya oranla daha yüksek bir canlılık göstermektedir (Türkçe=5,02, Bulgarca=4,54). Katılımcıların değerlendirmelerine göre Kırcaali'de Türkçe Bulgarcadan daha fazla konuşulmaktadır. Türkçe, katılımcılar açısından uluslararası konum bağlamında da Bulgarcaya oranla daha saygın bir dil olarak değerlendirilmiştir. Grupların Kırcaali'deki saygınlıkları küçük bir farkla da olsa Türkler lehinedir. Ekonomi ve iş dünyasında Bulgarların Türklere oranla daha fazla söz sahibi oldukları anlaşılmıştır. Bu durum Türklerin Kırcaali dışına göç etmelerinde önemli bir etkidir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, Bulgarların iş ve ekonomi dünyasında Türklere oranla daha fazla söz sahibi olmaları doğal olarak onları Kırcaali'de daha zengin kıldığı anlaşılmaktadır. Türkler iş ve ekonomi dünyasında yeterince söz sahibi olmasalar da nüfus yoğunluğundan ve politik güçten kaynaklanan nedenlerle Kırcaali'de Bulgarlara göre daha güçlü ve etkin bir etnik grup olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda katılımcılar, Türklerin gelecek yıllar içerisinde Bulgarlara göre Kırcaali'de daha güçlü ve etkin bir duruma geleceğini düşünmektedirler. Katılımcılara göre Kırcaali'de Türkler ve Bulgarlar kültürel yaşamda eşit derecede temsil edilmektedirler. Diğer taraftan, katılımcılar Türklerin Bulgarlara oranla tarihsel ve kültürel miraslarıyla daha çok gurur duyduklarını dile getirmişlerdir.

4.11. Öznel Etnikdilsel Canlılık Bağlamında Kurumsal Destek Etmenlerine İlişkin Bulgular

Devlet hizmetlerinde ve kitle iletişim araçlarında hangi dillerin kullanıldığı, okullarda hangi dillerin öğretildiğiyle ilgili kurumsal destek etmenlerine ilişkin boyutlarda katılımcıların Türkçenin ve Bulgarcanın etnikdilsel canlılığı bağlamındaki öznel değerlendirmeleri Tablo 38’de sunulmuştur.

Tablo 38. Kurumsal Destek Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri Ortalamaları

Kurumsal Destek Etmenlerine İlişkin Canlılık Değişkenleri	Türkçe	Bulgarca
Devlet hizmetlerinde dil kullanımı	3,51	5,82
Kitle iletişim araçlarında dil kullanımı	3,53	5,74
Okullarda dil öğretimi	2,37	6,42
İş yerlerinde dil kullanımı	4,27	5,58
İbadet yerlerinde dil kullanımı	5,97	4,28
Ortalama	3,93	5,56

Sonuçlar incelendiğinde Türkçenin demografi ve konum etmenlerindeki yüksek canlılık ortalamalarının kurumsal destek ve kontrol etmenlerinde aynı şekilde oluşmadığı gözlenmiştir. Bu durum Türkçenin dilsel canlılığı içerisinde kurumsal desteği yeterince alamaması ile açıklanabilir. Bulgulara göre, Bulgarca devlet hizmetlerinde Türkçeye oranla çok daha yüksek düzeyde kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçlarında da Bulgarcanın kullanımındaki oran dikkat çekicidir. Türkçenin kitle iletişim araçlarında kendisine istenen düzeyde yer bulamadığı anlaşılmaktadır. Okullarda Türkçenin neredeyse hiç öğretilmemesi, veriler açısından Türkçenin kurumsal destek alamadığına ilişkin en önemli etkidir. Bulgarların Kırcaali’de iş ve ekonomi dünyasında daha fazla söz sahibi olmaları Bulgarcanın iş yerlerinde Türkçeye oranla daha sık kullanılması sonucunu doğurmuştur. Kurumsal destek etmenleri içinde Türkçenin Bulgarcaya göre daha yüksek canlılığa sahip olduğu tek yerin ibadet yerleri olduğu görülmüştür.

Katılımcıların Türkçe ve Bulgarcanın öznel etnikdilsel canlılığına ilişkin değerlendirmelerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği *ilişkisiz t-testi* ile belirlenmiş ve analiz sonuçları Tablo 39’da sunulmuştur.

Tablo 39. Katılımcıların Türkçenin ve Bulgarcanın Etnikdilsel Canlılığına İlişkin Toplam Puanlarının Cinsiyete Göre İlişkisiz T Testi Sonuçları

Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	P
	Kadın	128	99,72	14,335	257	,373	,710
	Erkek	131	99,07	13,722			
Bulgarcanın Etnikdilsel Canlılığı	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Serbestlik Derecesi	t	P
	Kadın	128	100,22	15,773	257	3,903	,000
	Erkek	131	92,43	16,336			

Katılımcıların Türkçenin öznel etnikdilsel canlılığına yönelik görüşleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t(257)=,373$, $p> 0,05$). Kadın katılımcıların aritmetik ortalaması $\bar{x} = 99,72$, erkek katılımcıların aritmetik ortalaması ise $\bar{x} = 99,07$ 'dir. Kadın katılımcılar ile erkek katılımcıların Türkçenin dilsel canlılığına ilişkin benzer bir fikre sahip oldukları görülmüştür. Başka bir ifadeyle Türkçenin dilsel canlılığı üzerinde cinsiyet faktörünün etkisinin olmadığı görülmüştür.

Katılımcıların Bulgarcanın öznel etnikdilsel canlılığına yönelik görüşleri cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir ($t(257)=3,903$, $p< 0,05$). Kadın katılımcıların aritmetik ortalaması $\bar{x} = 100,22$ erkek katılımcıların aritmetik ortalaması ise $\bar{x} = 92,43$ 'tür. Kadınlar erkeklere göre Bulgarcanın daha yüksek bir canlılık gösterdiğine inanmaktadırlar. Bulgular, Bulgarcanın öznel etnikdilsel canlılığı üzerinde cinsiyet faktörünün etkili olduğunu göstermiştir.

Katılımcıların Türkçenin ve Bulgarcanın etnikdilsel canlılığına ilişkin görüşleri ile katılımcıların yaş özellikleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığına *tek yönlü ANOVA* testi ile bakılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 40 ve Tablo 41'de verilmiştir.

Tablo 40. Katılımcıların Yaşlarına Göre Sayıları, Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Boyutlar	Deneyim/Kıdem	N	\bar{x}	S
Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı	15-30 yaş arası	110	96,84	12,84
	31-45 yaş arası	81	99,93	14,205
	45 yaş üzeri	68	100,57	14,651
Bulgarcanın Etnikdilsel Canlılığı	15-30 yaş arası	110	98,62	17,986
	31-45 yaş arası	81	94,49	14,948
	45 yaş üzeri	68	94,62	15,472

Tablo 41. Katılımcıların Türkçenin ve Bulgarcanın Etnikdilsel Canlılığına İlişkin Öznel Değerlendirmelerinin Yaşa Göre ANOVA Testi Sonuçları

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı	Gruplar Arası	619,920	2	309,960	1,588	,206
	Gruplar İçi	49983,694	256	195,249		
	Toplam	50603,614	258			
Bulgarcanın Etnikdilsel Canlılığı	Gruplar Arası	1047,715	2	523,858	1,939	,146
	Gruplar İçi	69174,269	256	270,212		
	Toplam	70221,985	258			

Tablo 41’de görüldüğü üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda, katılımcıların Türkçenin etnikdilsel canlılığına ilişkin görüşleri ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır [$F_{(2,256)} = 1,588$ $p > ,05$]. Diğer bir ifadeyle katılımcıların Türkçenin etnikdilsel canlılığına ilişkin görüşleri üzerinde yaş değişkeninin etkili olmadığı söylenebilir. Türkçenin etnikdilsel canlılığına ilişkin görüşler değerlendirildiğinde, 45 yaş üzeri gruptaki katılımcıların diğer yaş gruplarındaki katılımcılara göre Türkçenin daha yüksek bir canlılık düzeyinde olduğuna inandıkları bulgulanmıştır. Ancak bu görüş farklılığı istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Katılımcıların Bulgarcanın etnikdilsel canlılığına ilişkin görüşleri ile katılımcıların yaşları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmıştır [$F_{(2,256)} = 1,939$ $p > ,05$]. Türkçenin etnikdilsel canlılığına yönelik görüşlerden farklı olarak Bulgarcanın etnikdilsel canlılığı 15-30 yaş arası gruptaki katılımcılar tarafından daha yüksek olarak değerlendirilmektedir. Bulgular değerlendirildiğinde, yaş düzeyi arttıkça Bulgarcanın dilsel canlılığının azaldığı görülmüş olsa da gençler ile yetişkinler arasındaki farklılığın istatistiksel açıdan anlamlı olmadığı anlaşılmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMALAR

Önceki bölümlerde Bulgaristan Kırcaali ilindeki tarihsel azınlık konumundaki Türk nüfusun dil kullanımları, dil seçimleri ve tercihleri, dilsel tutumları ve öznel etnikdilsel canlılık algıları incelenmiştir. Araştırma boyunca Türk kimlik algısının dilsel süreçlere ve etnikdilsel canlılığa olan etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde araştırma bulguları özetlenerek sonuç gözlemlerine yer verilecektir.

1. Türk Katılımcıların Kimlik ve Anadili Tanımlamaları

İnsana özgü bir kavram olarak kimliğin temelde iki bileşeni vardır. Bunlardan ilki tanınma ve tanımlama, ikincisi ise aidiyettir. Tanınma ve tanımlama bireyin toplum içerisinde, toplum tarafından nasıl tanındığı ve kendisini nasıl tanımladığıdır. Bunun aracı ise dil ve kültürdür. Aidiyet ise bireyin kendini herhangi bir toplumsal gruba dâhil hissetmesiyle kendini gösterir (Aydın 1999). Bu bağlamda kişilerin kendilerini hangi kimlikle tanımladıkları ve aidiyetlerini belirtmeleri kimlik sürdürümünün anlaşılması açısından belirleyicidir.

Araştırma bulguları Bulgaristan Kırcaali'de tarihsel azınlık konumunda bulunan Türklerde Türk kimlik algısının çok yüksek olduğunu göstermiştir. Cinsiyet bağlamında, erkek katılımcılarda Türk kimlik algısının kadın katılımcılara oranla az da olsa yüksek olduğu saptanmıştır. Yaşa bağlı olarak Türk kimlik algısının yine yüksek olduğu görülse de özellikle, 15-30 yaş grup arasında görülen iki kimlikli algının genç kuşak arasında artması, bu yaş grubunun kültürel yönelimindeki farklılaşmanın bir belirtisi olarak değerlendirilebilir.

Kimliğin temel yapı taşlarından biri olarak anadili tanımlamalarına baktığımızda potansiyel anadili ile belirtilen anadili arasındaki farkın değerlendirilmesi gerekmektedir (Bosnalı, 2007). Bulgular, katılımcıların potansiyel anadilleri ile belirttikleri anadilleri bağlamında değerlendirildiğinde, Türkçenin Kırcaali'de yüksek bir sürdürüm gücü olduğu görülmüştür (%90). Kuşkusuz, Türkçenin bu denli yüksek bir sürdürüm etkisine ulaşmasında burada yaşayan Türk azınlığın grup içi ve grup dışı ilişkilerde izledikleri

stratejilerin, demografik, ekonomik ve psikolojik etmenlerin rolü büyük olmuştur. Bulgular %10'luk bir kesimde potansiyel anadili ile belirtilen anadili arasındaki farklılığı da ortaya çıkarmıştır. Daha çok genç kuşak üzerinde gözlemlenen bu durumun genç nüfusun kültürel yönelimleri, ekonomi, iş ve eğitim dünyalarında kendilerine yer bulmakla ilgili kaygıları bağlamında ele alınması gerekmektedir.

2.Dil Kullanımları-Dil Seçimlerine İlişkin Sonuç Gözlemleri

Azınlık gruplarının dil kullanımlarında belirli ekonomik, sosyal ya da psikolojik nedenlerle baskın grubun dilini bir iletişim aracı olarak kullandıkları söylenebilir (Appel & Muysken, 1987). Dil kayması ve dilsel sürdürüm üzerine yapılan birçok araştırma azınlıkların, dillerini çoğunluk grubu diline doğru kaydırıldığını göstermektedir (Bağcı, 2012). Ancak dilsel kaymayı ortaya çıkaran etmenlerin olumlu bir bağlamda bu kez dilsel sürdürümü de belirleyen etmenler olabileceğini düşündüğümüzde, azınlık gruplarının dillerini farklı bağlamlarda kullanarak koruma eğiliminde oldukları durumların varlığından da söz edebiliriz. Araştırmamız ile elde edilen bulgular, özellikle aile içi bağlamlarda, ama en az bir o kadar da aile dışı ortamlarda Türk katılımcılar için Türkçenin Kırcaali'de halen en önemli iletişim dili olduğunu göstermektedir.

Farklı kişilerle gerçekleştirilen konuşmalarda erkek katılımcıların Türkçe kullanma sıklıkları kadınlara oranla daha yüksek olarak bulgulanmıştır. Kadın katılımcılar aile içi bağlamda olmasa da aile dışında Türkçenin yanında Bulgarca'yı da kullanarak ikidilli bir görünüm ortaya koymuşlardır. Bulgular yaş grupları açısından değerlendirildiğinde gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. 15-30 yaş arası grup aile içinde Türkçeyi kullansa da aile dışı sosyal ağlarda Bulgarcanın bu grup üzerindeki etkisi belirginleşmektedir.

Farklı kişilerin katılımcılarla konuşurken hangi dili kullandıkları durumu incelendiğinde cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık oluşmasa da, anne ve babaların erkek çocukları ile konuşurken Türkçeyi daha çok tercih ettikleri saptanmıştır. Ebeveynlerin, erkek çocuklarından farklı olarak, kız çocukları ile konuşurken Türkçe ve Bulgarca'yı eşit derecede kullanma eğilimlerindeki farklılık dikkât çekicidir. Özellikle arkadaşlar

arasındaki konuşmalarda cinsiyet açısından anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Buna göre erkek katılımcılar ve arkadaşları arasındaki konuşmalarda çoğunlukla Türkçenin, kadın katılımcılar ve arkadaşları arasında geçen konuşmalarda Türkçe ve Bulgarcanın eşit derecede kullanıldığı görülmüştür.

3. Türk Azınlığın Dil Tercihlerine İlişkin Sonuç Gözlemleri

Bireylerin yaşam alanlarını kapsayan etkinlikler ile ilgili dilsel tercihleri, çokdilli bağlamlarda değişik dilsel davranışlar ortaya çıkarır. Dilsel profilin anlaşılabilmesi açısından bireylerin kişisel ve duygusal etkinliklerinde hangi dili kullanmayı tercih ettiklerini belirlemek önemlidir. Katılımcıların kitap, gazete, dergi okumak ile radyo dinlemek ve televizyon izlemek gibi kişisel etkinliklerinde Bulgarca'yı Türkçeye oranla daha çok tercih ettikleri saptanmıştır. Kadınların bu tür kişisel etkinliklerde Bulgarca'yı Türkçeye oranla daha çok tercih ettikleri anlaşılmıştır. Yine benzer şekilde 15-30 yaş grubu katılımcılar da bu tür kişisel etkinliklerde diğer yaş gruplarına oranla Bulgarca'yı daha çok tercih etmektedirler. Kuşkusuz bu durum katılımcıların kitap, gazete, dergi ya da radyo ve televizyon gibi yazılı, görsel, işitsel iletişim araçlarında yeteri kadar Türkçe malzeme ile karşılaşamamaları ile de açıklanabilir. Gerçekten de çalışma sahası içinde Bulgarca yayınların yoğunlukta oluşu Türk tarihsel azınlığın Türkçe yayınlarla karşılaşmasını engellemektedir. Bu durum yerel ölçekteki küçük hamlelerle aşılmaya çalışılmaktadır.

Bulgular duygusal etkinliklerdeki dil tercihleri bağlamında değerlendirildiğinde çoğunlukla tercih edilen dilin Türkçe olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında şaşırma, telaşlanma ve tartışma durumlarında iki dilin eşit derecede tercih edildiği anlaşılmıştır. Araştırma bulguları duygusal etkinliklerde erkeklerin çoğunlukla Türkçeyi tercih ettiklerini, kadınlarda ise iki dili eşit derecede tercih etme eğiliminin daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Duygusal etkinliklerdeki dil tercihlerinde 15-30 yaş arası grubun Türkçe ve Bulgarca'yı eşit şekilde tercih ettikleri, buna karşılık 45 yaş üzeri grubun duygusal etkinliklerde büyük oranda Türkçeyi tercih ettikleri anlaşılmıştır.

4.Dilsel Tutumlara İlişkin Sonuç Gözlemleri

Dilsel tutumlar toplumdilbilimcilerin son yıllarda önem verdikleri konu alanlarından birisidir. Dil tutumlarına yönelik birçok araştırma kadın ve erkeklerin dile ilişkin tutumlarındaki farklılaşmayı bulgulamıştır. Buna göre dile ilişkin tutumlarda kadınların erkeklere oranla daha olumlu bir tutuma sahip oldukları söylenmektedir (Lakoff 1973; Phillips 1987; Gordon 1997; Holmes 1997).

Dile yönelik tutumları ölçmek için dil değişkelerinin toplumsal davranış açısından incelenmesi ile ilgili içerik analizlerinden, doğrudan ölçümler ve dolaylı ölçümlerden yararlanılmaktadır (Garrett, Coupland ve Williams 2003: 14-15). Doğrudan ölçümlerin en tipik aracı olan tutum ölçekleri bu araştırma boyunca kullanılmıştır. Katılımcıların Türkçe ve Bulgarcaya yönelik tutumlarını cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde tutum ölçeği ile elde edilen araştırma bulguları, kadın ve erkekler açısından belirli bağlamlarda farklılaşmaların olduğunu göstermektedir. Buna göre kadın katılımcılar para kazanmak, iş bulmak, ileri düzeyde eğitim almak için Bulgarcanın daha önemli olduğuna inanmaktadırlar. Bu durum hem bir azınlık grubunun üyesi olarak hem de iş ve ekonomi dünyasındaki erkek egemen algı içerisinde bahsedilen bağlamlarda kendilerine yer edinebilmeleri için kadınların erkeklere oranla dilsel açıdan daha donanımlı olmaları gerektiğine inandıkları ile açıklanabilir. Kadın ve erkek katılımcılar açısından Bulgarca Bulgaristan'da yaşayabilmek için önemlidir. Bulgular, erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre Türk toplumunda söz sahibi olabilmek için Türkçenin daha önemli olduğuna inandıklarını gösterse de aradaki farklılık istatistiksel açıdan anlamlı değildir. Kadınlar, Türkler arasında kabul görebilmek için Türkçe bilmenin önemine erkek katılımcılara oranla daha çok inanmaktadırlar

Bulgular yaş aralıkları dikkate alınarak değerlendirildiğinde yaş faktörünün dilsel tutumlar üzerinde etkili olmadığı görülmüştür. 15-30 yaş arası grup arkadaş edinebilmek, para kazanmak ve ileri düzeyde tahsil yapmak bağlamlarında diğer üst yaş gruplarına oranla Bulgarcanın tek başına daha önemli bir dil olduğuna inandıklarını belirtmiştir. Yine bu durum, genç kuşakların Bulgaristan'da standartları daha yüksek bir yaşam elde edebilmek için Bulgarca bilmenin önemine daha fazla inandıkları ile açıklanabilir.

5.Etnikdilsel Canlılığa İlişkin Sonuç Gözlemleri

Araştırma bulguları içinde en çok dikkat çeken ayrıntı Türklerin tarihsel azınlık durumunda oldukları Bulgaristan'da Türkçenin yüksek bir etnikdilsel canlılık düzeyine ulaşmasıdır. Bu bulguyu daha dikkat çekici hale getiren asıl neden batı ülkelerindeki Türk göçmen azınlık ile Balkan coğrafyasındaki tarihsel azınlık durumunda olan Türkler arasındaki öznel etnikdilsel canlılığa ilişkin farklılaşmadır. Göçmen ya da tarihsel azınlık durumundaki etnikdilsel gruplar üzerine yürütülen toplumdilbilimsel araştırmalar, ülkelerin azınlıklar ile ilgili politikalarının bu grupların dilsel canlılığı üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırma ile elde edilen bulgular, Bulgarların tarihsel süreç içindeki Türklere karşı uyguladığı yoğun asimilasyonist politikalara rağmen, tarihsel azınlık konumundaki Türklerin yüksek bir etnikdilsel canlılık algısında olduklarını göstermiştir.

Bulgaristan Kırcaali bölgesinde Türkçenin öznel etnikdilsel canlılık oranını arttıran temel etkenler içinde konum etmenlerinin önemli bir rol oynadığını söylemek gerekir. Bugün için Bulgaristan'da dil durumunu belirleyen etnik grupların dilleri arasında iletişim bakımından bir eşitlik durumunun olmadığı bilinmektedir. Bulgaristan'ın toplumsal, politik ve günlük çalışma dili Bulgarcadır (Güneş 2011: 105). Ancak, Kırcaali'de yaşayan tarihsel azınlık konumundaki Türkler, Türkçenin hem yerel hem de uluslararası bağlamda Bulgarcaya oranla daha yüksek bir statüde olduğunu belirterek Türkçenin statüsünü Bulgarca karşısında belirginleştirmeye çalışmışlardır. Benzer şekilde nüfusun çoğunlukla Türklere oluşmasına bağlı olarak belirginleşen politik güç Türkleri Kırcaali bölgesinde daha yüksek bir konuma taşımıştır. Türkler elde ettikleri bu gücün gelecekte kendilerini daha güçlü ve etkin bir konuma taşıyabileceğine inanmaktadırlar. Bu durum Türkler arasındaki grup içi dayanışma duygusunun artmasına neden olmaktadır.

Bulgaristan Kırcaali Türkleri lehine etnikdilsel canlılığın artmasında demografik etmenler büyük rol oynamaktadır. Nesnel veriler ile öznel değerlendirmelerin yerel nüfus bağlamında örtüştüğü görülmüştür. 2011 nüfus sayımı verileri Kırcaali ilinde Bulgar nüfusun 39519, Türk nüfusun ise 86527 olduğunu göstermektedir. Katılımcıların yerel nüfus içerisinde Türklerin çoğunlukta olduklarını belirtmeleri ve Türkler arasında

daha çok iç evliliğin tercih ediliyor olması dilsel canlılığı demografik bağlamda yükselten verilerdir. Bu tür veriler Türklerin öznel etnikdilsel canlılık algıları bağlamında kendi kimliklerini koruma eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Türkler arasında iç evliliğin daha çok tercih edilmesinin karma evliliklerle oluşabilecek kimlik aşımının önüne geçtiği söylenebilir. Benzer şekilde doğum oranlarının Türkler lehine fazla görünmesi demografik etmenler bağlamında bu bölgedeki Türk kimliğinin korunabileceğine ilişkin önemli bir işaret olarak değerlendirilebilir. 2001 ve 2011 nüfus sayımlarının ortaya çıkardığı Kırcalı nüfusuna ilişkin %6,8 oranındaki küçülme dış göç verilerini dikkat çekici hale getirmektedir. Dış göçün daha çok Türkler tarafından gerçekleştirildiği nüfus verilerinden anlaşılmaktadır. Bu durum bölgedeki Türk nüfusunun azalmasına neden olmaktadır. Türkler açısından dış göç oranlarındaki bu artış Türklerin Bulgarlara göre iş dünyası ve ekonomik yaşamda kendilerine fazla yer bulamamaları ile açıklanabilir.

Demografi ve konum etmenlerinin aksine etnikdilsel canlılığı zayıflatan kurumsal destek etmenleri ile oluşan görünüm dikkat çekicidir. Bulgarcanın kurumsal destek etmenleri açısından Türkçeye oranla çok daha yüksek bir dilsel canlılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farklılaşmayı doğuran ana etkenlerden biri kamu hizmetleri ve özel sektörde Türkçenin kendine yeterince yer bulamadığı gerçeğidir. Özellikle demokratik döneme geçişle birlikte Bulgaristan'da okullarda Türkçenin öğretilmesinin belirli oranda çıkartılan kararnemelerle kolaylaştırıldığı söylene de Türkçe dersinin seçilmesinin belirli koşullara bağlanması çelişkili bir durum yaratmaktadır. Bunun yanında dersin en az 14 öğrenci tarafından seçilmesi ve okulda bu dersi verecek öğretmenin bulunması şartı, Türkçe dersini alan öğrencilerin ek Bulgarca dersinden mahrum bırakılması ve anadili dersi başarı notunun karnelere yansıtılmaması gibi gerekçeler öğrencilerin bu dersi seçmelerine yönelik ciddi kaygıların oluşmasına neden olmaktadır (Yenisoy 2007: 41). Okullarda Türkçe dersinin seçmeli bir ders olarak normal okul ders saatlerinin dışına konulması Türk azınlık çocuklarının anadili eğitiminden beklenen düzeyde yararlanmalarını engellemektedir. Okulda yeterli anadili desteği alamayan çocuklar için standart Türkçeyi öğrenebilecekleri tek alan Türkçe yayın yapan uydu kanalları olmaktadır. Bu durum çocukların anadillerine ilişkin anlama ve anlatma becerilerinde ciddi sorunlar yaratmaktadır.

Bulgular Türkçenin öznel etnikdilsel canlılığına ilişkin kadın ve erkek katılımcılar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın oluşmadığını göstermiştir. Kadın ve erkek katılımcılar birbirine çok yakın ortalamalarla Türkçenin etnikdilsel canlılığının yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Bulgarcanın dilsel canlılığına ilişkin değerlendirmede ise kadın ve erkek katılımcılar arasında ciddi bir farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre kadınlar erkeklere göre Bulgarca için daha yüksek bir dilsel canlılık düzeyi belirtmişlerdir.

6.Sonuç Gözlemleri

Bulgaristan'ın Kırcaali ilinde gerçekleştirilen bu çalışma ile tarihsel azınlık konumunda olan Bulgaristan Türklerinin dil durumu belirlenmeye çalışılmıştır. Balkan coğrafyasında tarihsel azınlık konumundaki Türklerin dil durumuna ilişkin bilimsel verileri ortaya çıkarması açısından, araştırmamızın önemli bir boşluğu doldurduğu düşünülmektedir. Bu araştırma ile tarihsel azınlık konumundaki Türkler ile geniş bir coğrafyaya yayılmış göçmen Türklerin dil durumları arasındaki farklılaşma karşılaştırmalı bir bağlamda ele alınabilir duruma gelmiştir.

Dar bir alanda ve sınırlı sayıda kişi ile gerçekleştirilen bu çalışmanın Bulgaristan'ın Türk nüfusunun Kırcaali ilindeki durumundan farklı olan bölgelerinde yeniden gerçekleştirilmesinin, kuşkusuz, Bulgaristan Türklerinin dil durumu ile ilgili daha geniş bir bakış açısının oluşmasına zemin hazırlayacağına inanılmaktadır. Bu gerekçe ile araştırmamızın, özellikle genç nüfusu daha çok kapsayacak bir katılımcı kümesi ile Bulgaristan'ın farklı bölgelerinde yaşayan Türkler de gözetilerek üretilecek yeni araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

AKARSU, Bedia. 1984. **Wihelm Von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

AKILLI, Serkan. 2003. Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKTOPRAK, Elçin. 2010. "Ulusun Tahayyülünde Anadili". *Anadili Sempozyumu Bildiriler Kitabı-2 (30-31 Mayıs 2009)*, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.

ALPAY, Necmiye. 2010. "Anadili, Yabancı Dil ve Eksiltici İkidillilik". *Anadilde Eğitim Sempozyumu I*, Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.

APPEL, Rene, Pieter, MUYSKEN. 1987. **Language Contact and Bilingualism**. London: Edward Arnold.

ARKONAÇ, Sibel Ayşen. 1998. **Sosyal Psikoloji**. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

ASWEGEN, Jacobus Gerthardus Van. 2008. Language Maintenance and Shift In Ethiopia: The Case of Maale. Master of Arts With Specialisation In Sociolinguistics. University of South Africa.

AŞKIN, Muhittin. 2007. "Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10 Sayı 2-s. 213-220.

AYDIN, Suavi. 1999. **Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği**. Ankara: Öteki Yayınları.

BAĞCI, Özel. 2012. Acculturation Orientations Of Turkish Immigrants In Germany. Holland: Tillburg University.

BAKER, Colin. 2001. **Foundations of Bilingual Education and Bilingualism**. Clevedon: Multilingual Matters.

- BAKER, Colin. 2011. **İkidilli Eğitim – Anne-babalar ve öğretmenler için rehber.** Çev. Sezi Güvener. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- BALI, Ali Şafak. 2001. **Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet.** Konya: Çizgi Kitabevi.
- BATES, Daniel G. 2009. **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji – İnsanın Doğadaki Yeri.** İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- BOSNALI, Sonel. 2007. **İran Azerbaycan Türkçesi: Toplumdilbilimsel Bir İnceleme.** İstanbul: Kebikeç Yayınları.
- BOSTANCI, Naci. 1998. "Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik", **Türkiye Günlüğü**, Sayı No:50, s:38–55.
- BOURHIS, Richard.Y., GILES, Howard, and D. Rosenthal. 1981. "Notes on construction of a "subjective vitality questionnaire" for ethnolinguistic groups". **Journal of Multilingual and Multicultural Development** 2, 2, pp 145-155.
- BOURHIS, Richard Y.; LANDRY, Rodrigue. 2008. "Group Vitality, Cultural Autonomy And The Wellness Of Language Minorities". **The Vitality of the English-Speaking Communities of Quebec: From Community Decline to Revival**, Richard Y. Bourhis (ed.). Montreal, Qebec: CEETUM, Univercity Montreal. 185-212.
- BOURHIS, Richard Y., MOISE, Lena Celine, Stephane PERREAULT & Sacha Senecal. 1997. "Towards an Interactive Acculturation Model: A Social Psychological Approach" **International Journal of Psychology**, 32: 369-386.
- BORNMAN, Elirea, APPELGRYN, Ans E. 1997. "Ethnolinguistic Vitality Under A New Political Dispensation in South Africa". **The Journal of Social Psychology**, 137(6), 690-707.
- CAMPBELL, Lyle, MUNTZEL, Martha. 1989. "The structural consequences of language death". In N. C. Dorian (Ed.). pp. 181-196.
- CANATAN, Kadir. 2009. "Avrupa Toplumlarında Çokkültürcülük: Sosyolojik Bir Yaklaşım". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. C. 2. S. 6. ss. 80-97.

- CLYNE, Michael G. 1991. **Community languages: The Australian experience.** Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- COATES, Jennifer. 1988. **Women, Men and Language.** London: Longman.
- CONKLIN, Nancy, LOURIE, Margeret. 1983. **A host of tongues: Language Communities in the U.S.** New York: Free Press.
- CRYSTAL, David. 1992. **An Encyclopedic Dictionary of Language&Languages.** Cambridge: Blackwell.
- CRYSTAL, David. 2005. **Dillerin Katli Bir Dilin Ölümü Bir Milletin Ölümüdür.** İstanbul: Profil Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz. 2001. **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları.** İstanbul: Su Yayınevi.
- DAYIOĞLU, Ali. 2005. **Toplama Kampından Meclis'e - Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı.** İstanbul: İletişim Yayınları.
- DEMİRKÜREK, İlkay. 2012. **Azınlıklar ve Marjinal Gruplar.** Ankara: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- DEMİRTAŞ, H. Andaç. 2003. "Sosyal Kimlik Kuramı: Temel Kavram ve Varsayımlar", *İletişim Araştırmaları*, 1 (1), s. 123-144.
- DEWAELE, Jean-March, HOUSEN, Alex, WEI, Li. 2003. **Bilingualism: Beyond Basic Principles.** Multilingual Matters Ltd.
- DITTMAR, Norbert. 1976. **Sociolinguistics: A Critical Survey of Theory and Application.** London: Edward Arnold.
- DOYTCHEVA, Milena. 2009. **Çokkültürlülük.** (Çev. Tuba Akıncılar Onmuş). İstanbul: İletişim Yayınları.

EDWARDS, J.R 1982. Language attitudes and their implications among English speakers. *Attitudes Towards Language Variation*. In E.B. Ryan and H. Giles (eds) (pp. 20–33). London: Edward Arnold.

EDWARDS, J. 1992. Sociopolitical aspects of language maintenance and loss. *Maintenance and loss of minority languages*, In W. Fase, K. Jaspaert, & S. Kroon (Eds.), , Amsterdam, the Netherlands /Philadelphia, PA: John Benjamins. pp. 37-54.

EHALA, Martin. 2010. “Ethnolinguistic vitality and intergroup processes”. *Multilingua-journal of Cross-cultural and Interlanguage Communication* , vol. 29, no. 2, pp. 203-221.

ERCAN, Songül, YAĞCIOĞLU, Semiramis. 2007. “Gazete köşe yazılarında kaçınma kullanımı ve cinsiyet ilişkisi”. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. Ss. 1-16.

ERGİL, Doğu. 1995. “Çokkültürlülük ve Çokdillilik”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. C. 50. S. 3. ss. 159-165.

ERVIN-TRIPP, Susan. 1964. "An analysis of the interaction of language, topic and listener." In: Fishman, J. (ed). *Readings in the sociology of language*. The Hague: Mouton, 192-211.

EXTRA, Guus, YAĞMUR, Kutlay. 2013. **Language Rich Europe – Trends In Policies And Practices For Multilingualism In Europe**. Cambridge: British Council.

FERGUSON, Charles. 1966. “National Sociolinguistic Profile Formulas”. In: W. Bright (Ed.). *Sociolinguistics*. The Hague: Mouton.

FERGUSON, Charles. 1972. **Language Structure and Language Use**. Standford: Standford University Press.

FİDAN, Özden. 2005. “Dil ve İktidar İlişkileri Doğrultusunda Dil Planlaması ve Türk Dil Devrimi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S.2, ss.44-49.

FISHMAN, Joshua. 1967. "Bilingualism with and without diglossia: diglossia with and without bilingualism". *Journal of Social Issues*. 23. 29-36.

GARETT, Peter, Nikolas COUPLAND and ANGIE Williams. 2003. **Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance**. Cardiff: University of Wales Press.

GILES, Howard, BOURHIS, Richard Y and Taylor D. M. 1977. "Toward a theory of language in ethnic group relations". **Language, Ethnicity and Intergroup Relations**, H. Giles (ed.), London: Academic Press.

GORDON, Elizabeth. 1997. "Sex, speech, and stereotypes: Why women use prestige speech forms more than men". **Language in Society**. Volume 26 / Issue 01 / March, pp. 47-63.

GROSJEAN, François. 1982. **Life with two languages: An introduction to bilingualism**. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

GÜDEN, Menekşe Pınar. 2006. Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçenin İçerdiği Eril ve Dişil İfadeler Bakımından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNEŞ, Nurcihan. 2011. "Bulgaristan Türklerinin Dil Durumu". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. Cilt 8. Sayı 3. Ss. 101-113.

GÜVENÇ, Bozkurt. 1976. "Değerler, Tutumlar ve Davranışlar". *Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem*. (Der. R. Keleş). Ankara: TODAİE Yayınları, No:152.

HAARMAN, Harald. 1986. **Language in Ethnicity: A View of Basic Ecological Relations**. Berlin: Mouton de Gruyter.

HAKSÖZ, Cengiz. 2007. Linguistic Rights Of The Turkish Minority In Bulgaria. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- HAMERS, Josaine, Blanc, Michel. 2000. **Bilinguality and Bilingualism**. UK: Cambridge University Press.
- HAUGEN, Einar. 1972. "Language and Immigration". In: A. S. Dil (Ed.). **The Ecology of Language: Essays by Einar Haugen**. Standford: Standford University Press.
- HAUGEN, Einar. 1987. **Blessings of Babel: Bilingualism and Language Planning**. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HENDERSON, Dorothy. 1972. Context specificity, discretion and cognitive socialization: With special reference to language. *Sociolinguistics: Selected Readings*. J.B. Pride and J. Holmes (eds) (pp.125–136). Harmondsworth: Penguin.
- HOGG, Michael. A. 1992. **The Social Psychology of Group Cohesiveness, From Attraction to Social Identity**. NY: Harvester Wheatsheaf.
- HOLMES, Janet. 1992. **An Introduction to Sociolinguistics**. London: Longman Group Uk Limited.
- HOLMES, Janet. 1997. "Maori and Pakea English: Some New Zeland social dialect data". *Language in Society*, Vol. 26.1:65-101.
- HORNBERGER, Nancy. 2002. "Language Shift and Language Revitalization". In: Robert Kaplan (Ed.) **Applied Linguistics**. New York: Oxford University Press.
- HUDYMA, Khrystyna. 2012. Language Maintenance and Shift: Case Study Of Ukrainian In Saskeatchewan. Master of Arts in the Department of Languages and Linguistics. University of Saskeatchewan.
- HUSBAND, Charles, Saifullah, Khan. 1982. "The viability of ethnolinguistic vitality: some creative doubts". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 3. 193-205.
- İMER, Kamile. 1987. "Toplumdilbilimin kimi kavramlarına kuramsal bir bakış ve dil türleri". *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetin 60 Yıldönümü Armağanı*. s. 213-230.

İMER, Kamile. 1990. **Dil ve Toplum**. Ankara: Gündoğan Yayınları.

İMER, Kamile. 1998. **Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

İMER, Kamile, KOCAMAN, Ahmet, ÖZSOY, Sumru. 2011. **Dilbilim Sözlüğü**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

İNAL, Kemal. 2012. **Dil ve Politika - Dilin Kökeni, Etnik Boyutu ve Kimlikle İlişkisi**. Ankara: Ütopya Yayınevi.

JOHNSON, Pat, GILES, Howard, Bourhis Richard. 1983. "The viability of ethnolinguistic vitality: A reply". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 4, 255-269.

JOHNSON, Dora. 2006. "What does it mean to be bilingual?". **The 5 Minutes Linguist Bite-sized Essays on Language and Languages** (Ed. E.M. Rickerson and Barry Hilton). London: Equinox Publishing Ltd.

KALEŞİ, Hasan. 1979. XV. Asırdan XVII. Asrın Nihayetine Kadar Yugoslav Topraklarında Şark Medeniyeti. (Çev. Ali Aksu). Türk Dünyası Araştırmaları.Cilt1, Sayı 1.

KARAHAN, Firdevs. 1995. A Preliminary Study On The Language Use Of Third Generation Immigrant Karachais. Ankara: Hacettepe University Institute of Social Sciences.

KARAN, Mark E. 2011. "Understanding and forecasting ethnolinguistic vitality" *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, Vol. 32, No. 2, March 2011, 137-150.

KARAKAYA, İsmail. 2009. "Bilimsel Araştırma Yöntemleri". **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. (Edt. Abdurrahman Tanrıöğen). Ankara: Anı Yayıncılık.

KARASAR, Niyazi. 2006. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Nobel Yayınları.

KELAĞAAHMET, İbrahim. 2005. Yunanistan'da (Batı Trakya'da) İkidilli Eğitim Veren Azınlık Okullarında Türkçe ve Yunanca Öğrenim Gören Öğrencilerin Okuduğunu Anlama ve Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

KİLLİ YILMAZ, Gülsüm. 2011. "Altay Türklerinin Dil Durumu". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*. 8(3). ss. 24-60

KIPP, Sandra, CLYNE, Michael, & PAUWELS, A. 1995. **Immigration and Australia's language resources**. Canberra, Australia: AGPS.

KOCAMAN, Ahmet, OSAM, Necdet. 2000. **Uygulamalı Dilbilim Yabancı Dil Öğretimi Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Hitit Basım Yayın.

KÖK, Kemal. 2005. "Anadilde Eğitim Uluslaşma ve Eşitlik". *Anadilde Eğitim ve Azınlık Hakları* (Ed Ali İhsan Aksamaz vd.). İstanbul: Sorun Yayınları.

KÖNİĞ, Güray. 1991. "Toplumdilbilim Açısından Dil ve Dil Türleri Kavramları Üzerine", *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 59-70.

KÖNİĞ, Güray. 1992. "Dil ve Cins: Kadın ve Erkeklerin Dil Kullanımı". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 25-36.

LABOV, William. 1972. **Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular**. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

LAKOFF, Robin. 1973. "Language and women's place". *Language in Society*. 2, 45-80.

LENK, Sonia. 2007. "Can Minority Languages Survive In A Situation Of Sustained Bilingualism? Ethnolinguistic Vitality And Language Behavior Among Indigenous Speakers Of Quichua In Ecuador". University of Pittsburgh.

LEVI-STRAUSS, Claude. 2010. **İrk, Tarih ve Kültür**. İstanbul: Metis Yayınları.

- LIEZ, Joshua. 2001. "An examination of language attitudes towards motion picture announcers' voices". *Language and Popular Culture*. December 6.
- MACKEY, W.F. 1968. "The description of bilingualism", (Ed. J.A. Fishman), *Readings in the Sociology of Language*.
- MADRAN, H. A. Demirtaş. 2012. "Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık". (Der. Kenan Çayır-Müge Ayan Ceyhan), **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin. 2002. **Geçmişten Günümüze Bulgaristan'da Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- MESTHRIE, Rajend, vd. 2009. **Introducing Sociolinguistics**. Second Edition. UK: Edinburgh University Press.
- MEŞE, Gülgün. 1999. Sosyal Kimlik ve Yaşam Stilleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MEYERHOFF, Miriam. 2006. **Introduction to sociolinguistics**. NY: Routledge.
- MYERS-SCOTTON, Carol. 2006. **Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism**. Blackwell.
- MUTLU, Emel, KAVANOZ, Suzan. 2010. "Mother Tongue Education of Turkish Minority in Bulgaria". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol. 3(14), 363-384.
- NETTLE, Daniel, ROMAINE, Suzanne. 2002. **Kaybolan Sesler Dünya Dillerinin Yok Oluş Süreci**. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- ODACI, Serdar. 2008. **Dil ve Anlatım**. Konya: Tablet Yayınları.
- ORAN, Baskın. 2010. **Türkiye'de Azınlıklar - Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZBUDUN, Sibel. 2003. **Kültür Halleri; Geçmişte, Ötelerde, Günümüzde**. İstanbul: Ütopya Yayınevi.

ÖZHAN, İmran. 2006. Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve Çokkültürcülük. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZLEM, Kader. 2008. "Bulgaristan Türklerinin Tarihsel İçinde Dönüşümü, AB Üyelik Süreci ve Türk Azınlığa Etkileri." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Vol. 1/2, Winter 2008, 341-371.

ÖZTÜRK, Şener; vd. 2008. **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: PegemA Yayınları.

PAPAPAVLOU, Andreas. 2005. "Attitudes Toward The Greek Cypriot Dialect: Sociolinguistic Implications". *Contemporary sociolinguistic issues in Cyprus*. Thessaloniki, University Studio Press. 53-64.

PAREKH, Bhikhu. 2002. **Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek - Kültürel Çeşitlilik ve Siyasi Teori**. Ankara: Phoenix Yayınları.

PEHLİVAN, Ahmet. 2012. "Öğretmen Adaylarının Anadolu Ağızlarına Yönelik Tutum Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması". *Bilig Dergisi*. S. 63. ss. 135-158.

PHILLIPS, Susan. 1987. "Sex differences and language". *Annual Review of Anthropology*. 9, 523-544.

RICHARDS, Jack.C., PLATT, John Talbot. & Heidi Weber. 1985. **Longman dictionary of applied linguistics**. London: Longman.

RICKFORD, J.R. 1977. The question of prior creolization in Black English. *Pidgin and Creole Linguistics*. In A. Valdman (ed.) (pp. 86–97). Bloomington: Indiana University Press.

RİFAT, Mehmet. 2005. **XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları (2.Temel Metinler)**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ROMAINE, Suzanne. 1989. **Bilingualism**. USA: Basil Blackwell.

RYAN, Ellen Bouchard, Howard Giles, and Richard J. Sebastian. 1982. "An integrative perspective for the study of attitudes toward language variation." *Attitudes towards Language Variation*. Ed. Ellen Bouchard Ryan and Howard Giles. London: Edward Arnold, 1-19.

SABOURIN, Patrick, BELANGER, Alain. 2011. "Microsimulation of language use at home in a multilingual region with high immigration". 3. Conference of the International Microsimulation Association. Sweden: Stockholm.

SACHDEV, Itesh, BOURHIS, Richard. Y. 2001. Multilingual communication., *The New Handbook of Language and Social Psychology*, In W. P. Robinson and H. Giles (eds.) pp. 407–28. Chichester: Wiley.

SACHDEV, Itesh, BOURHIS, Richard Y. 2005. 'Multilingual Communication and Social Identification.' In: Harwood, J. and Giles, H., (eds.), *Intergroup Communication. Multiple Perspectives*. New York: Peter Lang, pp. 65-91.

SADOĞLU, Hüseyin. 2010. **Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**. İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

SARI. Engin. 2010. **Kültür, Kimlik, Politika Mardin’de Kültürlerarasılık**. İstanbul: İletişim Yayınları.

SMITH, Anthony. 2009. **Milli Kimlik**. İstanbul: İletişim Yayınları

SMOLICZ, J. J. 1981. Core values and cultural identity. *Ethnic and Racial Studies*, 4, 75-90.

ŞAHİNBAŞ, İlkse. 2007. Zorunlu Göç Olgusu Bağlamında Bulgaristan Türkleri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞEKERBAY, Hakkı. 2009. Kimlik Politikası, Milliyetçilik Etnisite Bağlamında Avrupa’da Ayrılıkçı Hareketler ve Avrupa Birliği’ne Olan Etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞİMŞEK, Çiğdem Sağın. 2006. Toplumdilbilim. (Ed. Ahmet Kocaman). **Dilbilim Temel Kavramlar Sorunlar Tartışmalar**. Ankara: Dil Derneği Yayınları.

ŞİMŞİR, Bilal. 2009. **Bulgaristan Türkleri**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.

TAJFEL, Henri. 1978 "Interindividual behaviour and intergroup behaviour." *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. (Der.) H. Tajfel. London: Academic Press. 27-60.

TAJFEL, Henri. 1978. "Social categorization, social identity and social comparison". *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. (Der.) H. Tajfel. London: Academic Press. 61-76.

TAŞ, Muharrem. 2007. Bulgaristan ve Yunanistan'da Türk Azınlıkların Siyasi Hakları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TOĞROL, Beğlan. 1989. *112 Yıllık Göç (1878–1989)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

TOK, Nafiz. 2003. **Kültür, Kimlik ve Siyaset – Kültüre İlişkin Meseleler İçin Kimlik Temelli Bir Yaklaşım**. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

TOLLEFSON, James. 1991. **Planning Language, Planning Inequality**. London: Longman.

TRUDGILL, Peter. 1974. **The Social Differentiation of English in Norwich**. Cambridge: Cambridge University Press.

TRUDGILL, Peter. 1985. **Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society**. Reading: Cox&Wyman Ltd.

TURNER, J. C. 1982. "Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group", *Social Identity and Intergroup Relations*, (Der. H. Tajfel). Londra: Harvester Wheat Sheaf, s.2-48.

VARDAR, Berke. 2002. **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Multilingual Yayınları.

WARDHAUGH, Ronald. 1990. **An Introduction to Sociolinguistics**. Cambridge: Blackwell.

YAĞCIOĞLU, Dilek. 2003. "Kıbrıs'ta çokdillilik olgusu". *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. s. 27-39.

YAĞMUR, Kutlay. 1997. "First language attrition among Turkish speakers in Sydney". *Studies in Multilingualism*, 7, Tilburg: Tilburg University Press.

YAĞMUR, Kutlay. 1997. "Sociolinguistic Aspects of First Language Attrition Among Turkish Migrants in Sydney". *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 7-9 Ağustos*, 1996. (Haz. Kamile İmer-N. Engin Uzun). Ankara Üniversitesi Basımevi, 231-241.

YAĞMUR, Kutlay, Kees de Bot, Hubert, Korzilius. 1999. "Language Attrition, Language Shift and Ethnolinguistic Vitality of Turkish in Australia." *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Vol. 20, No. 1, 51-69.

YAĞMUR, Kutlay, AKINCI, Mehmet Ali. 2003. "Language use, choice, maintenance, and ethnolinguistic vitality of Turkish speakers in France: intergenerational differences". *International Journal Of The Sociology Of Language*. No: 164, 107-128.

YAĞMUR, Kutlay. 2009. "Language use and ethnolinguistic vitality of Turkish compared with the Dutch in the Netherlands". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. Vol. 30, No. 3, May 2009, 219-233.

YAĞMUR, Kutlay. 2011. "Does ethnolinguistic vitality theory account for the actual vitality of ethnic groups? A critical evaluation". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32(2), 110-121.

YAĞMUR, Kutlay, EHALA, Martin. 2011. "Tradition and innovation in the ethnolinguistic vitality theory". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 32(2), 101-109.

YAĞMUR, Kutlay, KROON, S. 2003. "Ethnolinguistic vitality perceptions and language revitalisation in Bashkortostan". *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 24(4), 319-336.

YAĞMUR, Kutlay, KROON S. 2006. "Objective and subjective data on Altai and Kazakh ethnolinguistic vitality in the Russian Federation Republic of Altai". *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 27, no. 3: 241-258.

YAĞMUR, Kutlay, VIJVER, F.J.R. van de. 2011. "Acculturation and language orientations of Turkish immigrants in Australia, France, Germany, and the Netherlands". *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1-21.

YENİSOY, Hayriye. 2007. **Bulgaristan Türklerinin Eğitim Davası (1877-2007)**. Ankara: Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Yayınları.

ZEYREK, Deniz. 2003. "Söylem ve Toplum". *Söylem Üzerine* (Edt. Ahmet Kocaman). Ankara: ODTÜ Press.

EK 1. Anket

BULGARİSTAN KIRCAALİ TÜRKLERİNİN DİL DURUMU
-TOPLUMDİL BİLİMSEL BİR İNCELEME-

Bu çalışma Bulgaristan'da (Kırcaali) yaşayan Türk kökenli nüfusun dil durumunu toplumdilbilimsel bir bakış açısıyla betimlemek amacıyla yapılmaktadır. Anket üzerine isminizi yazmanıza gerek yoktur. Anket sonucundan elde edilecek veriler çalışmanın kapsamı dışında herhangi bir amaçla kullanılmayacaktır. Araştırmanın başarılı olabilmesi açısından vereceğiniz cevapların gerçeği yansıtması büyük önem taşımaktadır. Bu konuda gerekli duyarlılığı göstereceğinize inanıyor, katkılarınızdan dolayı teşekkür ediyorum.

Kadir YALINKILIÇ¹
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİLER

1. CİNSİYET

- Kadın
 Erkek

2. YAŞ

- 15-30 yaş arası 31-45 yaş arası 45 yaş üzeri

3. MESLEK

- İşçi Ticaret Hizmet
 Öğrenci Ev hanımı İşsiz
 Emekli Diğer (.....)

4. EĞİTİM DURUMU

- Okuma-yazma bilmiyorum Okur-yazarım
 İlkokul mezunuyum Ortaokul mezunuyum
 Lise ve dengi okul mezunuyum Yüksekokul ya da üniversite mezunuyum

¹ Öğr. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Kurupelit / SAMSUN.
Tel: 0362 312 19 19 – 5333, E-posta: kadir@omu.edu.tr / samkadir@gmail.com

5. EBEVEYN EĞİTİM DURUMU

Anne

- Okuma-yazma bilmiyor Okur-yazar
 İlkokul mezunu Ortaokul mezunu
 Lise ve dengi okul mezunu Yüksekokul ya da üniversite mezunu

Baba

- Okuma-yazma bilmiyor Okur-yazar
 İlkokul mezunu Ortaokul mezunu
 Lise ve dengi okul mezunu Yüksekokul ya da üniversite mezunu

6. Kırcaali'de ne kadar zamandır yaşıyorsunuz?

7. Kendinizi hangi kimliğe ait hissediyorsunuz?

- Türk
 Bulgar
 Hem Türk hem Bulgar
 Diğer (.....)

8. Anne, baba ve eşinizin hangi kimliğe ait olduklarını belirtiniz.

Anne	Baba	Eş
☐ Türk	☐ Türk	☐ Türk
☐ Bulgar	☐ Bulgar	☐ Bulgar
☐ Diğer (.....)	☐ Diğer (.....)	☐ Diğer (.....)

9. Anne, baba ve eşinizin anadilini belirtiniz.

Anne	Baba	Eş
☐ Türkçe	☐ Türkçe	☐ Türkçe
☐ Bulgarca	☐ Bulgarca	☐ Bulgarca
☐ Diğer (.....)	☐ Diğer (.....)	☐ Diğer (.....)

10. Anadilinizi tanımlayınız.

- Türkçe
 Bulgarca
 Türkçe&Bulgarca
 Diğer (.....)

11. Aşağıda yer alan ifadelerden hareketle Türkçe ve Bulgarcaya ilişkin dilsel yeterlilik düzeyinizi (1'den 4'e doğru) belirleyiniz.

1. Hiç

2. Çok Az

3. Yeterince İyi

4. Çok iyi

	TÜRKÇE	BULGARCA
Genel Yeterlilik		
Okuma		
Yazma		
Konuşma		
Dinleme		

12. DİL KULLANIMI - AŞAĞIDAKİ KİŞİLERLE GENELLİKLE HANGİ DİLDE KONUŞURSUNUZ?	HER ZAMAN BULGARCA	ÇOĞUNLUKLA BULGARCA	EŞİT DERECEDE	ÇOĞUNLUKLA TÜRKÇE	HER ZAMAN TÜRKÇE
Babanızla?	1	2	3	4	5
Annenizle?	1	2	3	4	5
Kardeşlerinle?	1	2	3	4	5
Türk arkadaşlarınızla?	1	2	3	4	5
Mahalledeki Türk arkadaşlarla?	1	2	3	4	5
Türk işyerlerinde?	1	2	3	4	5
Kahvehanede?	1	2	3	4	5
Camide?	1	2	3	4	5
Telefonda Türk tanıdıklarla?	1	2	3	4	5

Bulgaristan Kırcalı Türklerinin Dil Durumu - Toplumdilbilimsel Bir İnceleme

13. AŞAĞIDAKİ KİŞİLER SİZE KONUŞURKEN HANGİ DİLDE KONUŞUYORLAR?	HER ZAMAN BULGARCA	ÇOĞUNLUKLA BULGARCA	EŞİT DERECEDE	ÇOĞUNLUKLA TÜRKÇE	HER ZAMAN TÜRKÇE
Anne - baba	1	2	3	4	5
Kardeşler	1	2	3	4	5
Arkadaşlar	1	2	3	4	5
Akrabalar	1	2	3	4	5
Türk komşular	1	2	3	4	5

14. GENELLİKLE HANGİ DİLDE....?	HER ZAMAN BULGARCA	ÇOĞUNLUKLA BULGARCA	EŞİT DERECEDE	ÇOĞUNLUKLA TÜRKÇE	HER ZAMAN TÜRKÇE
Düşünürsünüz?	1	2	3	4	5
Rüya görürsünüz?	1	2	3	4	5
Sayı sayar, hesap yaparsınız?	1	2	3	4	5
Kitap okursunuz?	1	2	3	4	5
Gazete-dergi okursunuz?	1	2	3	4	5
Televizyon izlersiniz?	1	2	3	4	5
Radio dinlersiniz?	1	2	3	4	5
Yazarsınız?	1	2	3	4	5

15. DİL TERCİHİ - AŞAĞIDAKİ DURUMLARDA GENELLİKLE HANGİ DİLDE KONUŞMAYI TERCİH EDİYORSUNUZ?	HER ZAMAN BULGARCA	ÇOĞUNLUKLA BULGARCA	EŞİT DERECEDE	ÇOĞUNLUKLA TÜRKÇE	HER ZAMAN TÜRKÇE
Yorgunken	1	2	3	4	5
Stresliyken	1	2	3	4	5
Kızginken	1	2	3	4	5
Telaşlıyken	1	2	3	4	5
Tartışırken	1	2	3	4	5
Mutlu olduğunuz zaman	1	2	3	4	5
Şaşırınca	1	2	3	4	5

Bulgaristan Kırcalı Türklerinin Dil Durumu - Toplumdilbilimsel Bir İnceleme

16. AŞAĞIDAKİ KONULARLA İLGİLİ KONUŞURKEN HANGİ DİLİ TERCİH EDİYORSUNUZ?	HER ZAMAN BULGARCA	ÇOĞUNLUKLA BULGARCA	EŞİT DERECEDE	ÇOĞUNLUKLA TÜRKÇE	HER ZAMAN TÜRKÇE
Güncel konularla ilgili konuşurken	1	2	3	4	5
Akademik konularla ilgili konuşurken	1	2	3	4	5
Sosyo-politik konularla ilgili konuşurken	1	2	3	4	5
Müzik-aktüalite konularında	1	2	3	4	5
Dini konularda	1	2	3	4	5
Kültür-egitim konularında	1	2	3	4	5

17. KIRCAALI'DE AŞAĞIDAKİ İŞLERİ YAPMAK İÇİN TÜRKÇE VE BULGARCA NE KADAR ÖNEMLİDİR?	SADECE BULGARCA ÖNEMLİ	BULGARCA DAHA ÖNEMLİ	İKİSİ DE EŞİT ÖNEMLİ	TÜRKÇE DAHA ÖNEMLİ	SADECE TÜRKÇE ÖNEMLİ
Arkadaş edinmek için	1	2	3	4	5
Para kazanmak için	1	2	3	4	5
Tahsil yapmak için	1	2	3	4	5
İş bulmak için	1	2	3	4	5
İleri düzeyde eğitim için	1	2	3	4	5
Kırcalı'de yaşamak için	1	2	3	4	5
Türk toplumunda söz sahibi olmak için	1	2	3	4	5
Çocuk yetiştirmek için	1	2	3	4	5
Türk toplumunda kabul görmek için	1	2	3	4	5
Arkadaşlarla konuşmak için	1	2	3	4	5
Avustralyalılar tarafından kabul edilmek için	1	2	3	4	5
İş arkadaşlarıyla konuşmak için	1	2	3	4	5
Seyahat etmek için	1	2	3	4	5
Ticaret yapmak için	1	2	3	4	5

Bulgaristan Kırcalı Türklerinin Dil Durumu - Toplumdilbilimsel Bir İnceleme

18. BULGARCA VE TÜRKÇE HAKKINDA NE DÜŞÜNÜYORSUNUZ?	SADECE BULGARCA	BULGARCA DAHA FAZLA	İKİSİ DE AYNI	TÜRKÇE DAHA FAZLA	SADECE TÜRKÇE
Kulağa hoş gelen dil	1	2	3	4	5
Kulağa dostane gelen dil	1	2	3	4	5
Kulağa ayrıcalıklı gelen dil	1	2	3	4	5
Kulağa kibar gelen dil	1	2	3	4	5
Kulağa samimi gelen dil	1	2	3	4	5
Kulağa modern gelen dil	1	2	3	4	5

ETNİK GRUPLARIN DİL- KÜLTÜR GÜCÜ ANKETİ

Aşağıdaki sormacayı kişisel izlenimlerinize ve genel bilgilerinize dayanarak doldurmanız rica olunur. Her soruyu cevaplamamız çok önemlidir. Bilginiz olmadığını düşündüğünüz sorulara lütfen tahmini cevaplar verin. Her sorunun altında 1'den 7'ye kadar olan bir ölçek vardır. Aşağıda örnekte gösterildiği gibi **sizce uygun olan rakamı daire içine alınız**:

Örnek soru: Bu anket Türklerle ilgilidir.

Kesinlikle katılmıyorum 1 2 3 4 5 6 7 Kesinlikle Katılıyorum

1. Aşağıdaki grupların Kırcalı'nın toplam nüfusundaki yüzdeleri nedir?

Bulgar kökenliler	% Sıfır	1	2	3	4	5	6	7	% Yüz
Türk kökenliler	% Sıfır	1	2	3	4	5	6	7	% Yüz

2. Kırcalı'de aşağıdaki diller ne kadar konuşulmaktadır?

Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

3. Uluslararası düzeyde aşağıdaki diller ne kadar rağbet görmektedir?

Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

4. Kırcaali'deki devlet kurumlarında (hastane, okul, vs.) aşağıdaki diller ne kadar sıklıkla kullanılmaktadır?

Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

5. Kırcaali'de bulunan aşağıdaki toplumların doğum oranları nasıldır?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

6. İş ve ekonomi konularında aşağıdaki gruplar Kırcaali'de ne kadar söz sahibidirler?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

7. Kırcaali'de yazılı ve görsel basında aşağıdaki diller ne oranda temsil edilmektedirler?

Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

8. Aşağıdaki gruplar Kırcaali'de ne kadar saygınlığa sahiptirler?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

9. Aşağıdaki gruplar Kırcaali'de yaşadıkları semtlerde ne oranda azınlıkta veya çoğunlukta dırlar?

Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

10. Aşağıdaki diller Kırcaali'deki okullarda ne kadar öğretilmektedirler?

Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

11. Geçen yıl aşağıdaki gruplardan ne kadar insan Kırcaali'ye göç etti?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

12. Aşağıdaki gruplar ne oranda sadece kendi grupları içinde evlilik yapıyorlar?

Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

13. Aşağıdaki gruplar Kırcaali'de ne kadar politik güce sahiptirler?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

14. Aşağıdaki diller Kırcaali'deki iş yerlerinde ne oranda kullanılmaktadır?

Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

15. Her yıl aşağıdaki gruplardan ne kadar kişi Kırcaali'den başka yerlere göç ederler?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

16. Aşağıdaki gruplar uluslarının tarihteki başarılarından ve kültürel miraslarından ne kadar gurur duymaktadırlar?

Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

17. Aşağıdaki diller Kırcaali'deki ibadet yerlerinde ne kadar sıklıkla kullanılmaktadırlar?

Bulgarca	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türkçe	Hiç	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

18. Aşağıdaki gruplar Kırcaali'nin kültürel yaşamında (konserler, tiyatro, festivaller, vs.) ne kadar yer almaktadırlar?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

19. Aşağıdaki gruplar Kırcaali'de ne denli güçlüler ve ne kadar aktifler?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

20. Kırcalı'de bulunan aşağıdaki grupların ne kadar zengin olduklarını düşünüyorsunuz?

Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

21. Gelecek 20-30 yıl içerisinde aşağıdaki gruplar Kırcalı'de ne kadar güce sahip olacaklar ve ne kadar aktif olacaklar?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

22. Genelde Türk ve Bulgarlar arasında ne kadar ilişki var (arkadaşlık, dostluk, alışveriş, vs. gibi)?

Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
--------	---	---	---	---	---	---	---	-----------

23. Aşağıdaki gruplar kendi içlerinde ne denli dayanışma içindedirler?

Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

24. Geleneksel değerler aşağıdaki gruplar açısından ne kadar önemlidir?

Bulgar kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla
Türk kökenliler	Çok az	1	2	3	4	5	6	7	Çok fazla

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :	Kadir YALINKILIÇ
Doğum Yeri :	Samsun
Doğum Tarihi :	18.03.1983
Medeni Hali :	Bekar
Bildiği Yabancı Diller :	İngilizce
Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl) :	Doktora, OMÜ, 2013
Lisans :	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Öğretmenliği Bölümü
Yüksek Lisans :	Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi
Çalıştığı Kurum / Kurumlar ve Yıl :	Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü 2006-...
İletişim Bilgileri :	samkadir@gmail.com